

**XXXI. ZVEZEK**

---

# **PEDAGOŠKI ZBORNİK**

**\***

**LJUBLJANA**

---

**1 9 3 5**



XXXI. ZVEZEK

# PEDAGOŠKI ZBORNIK

SLOVENSKE ŠOLSKE MATICE

ZA LETO 1935

UREDIL

DR. K. OZVALD



LJUBLJANA

---

1935

III 36480 r

VII 36480 r



030024260



## Vsebina.

|                                                                                                      | Stran |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|
| — en —: Dr. Janko Bezjak. (Ob sveži gomili). . . . .                                                 | 5     |
| Anton Sovré: Ob dvatisočletnici Horacijevega rojstva. . . . .                                        | 9     |
| Dr. Karol Ozvald: Na prelomu? (Poglavje o pedagoški fakulteti). . . . .                              | 16    |
| Fr. Germ: Študij fonetike. . . . .                                                                   | 29    |
| Dr. Stanko Gogala: Duhovni obraz sodobne mladine . . . . .                                           | 47    |
| Josip Jurančič: K poznavanju kmečke mladine. . . . .                                                 | 83    |
| Vinko Brumen: Slovenske začetne šole. . . . .                                                        | 96    |
| Ernest Vranc: »Mi gremo naprej...« (Nekaj misli k problematiki učiteljskega »mladega rodu«). . . . . | 111   |
| Dr. Karol Ozvald: Starost pa mladost v življenju poedinca in v organski celoti ljudstva. . . . .     | 129   |
| Dragotin Cvetko: Socialna struktura dijakov na mariborski klasični gimnaziji. . . . .                | 140   |
| Anica Lebar: Varstvo deklet. . . . .                                                                 | 152   |
| Etbin Bojc: † Nadzornik Josip Novak in njegova Biografija kranjskih šolnikov. . . . .                | 153   |
| E. B.: Načrt za šolski muzej. . . . .                                                                | 159   |





## DR. JANKO BEZJAK

### Ob sveži gomili.

Ne bom ves umrl.

Horacij.

Mračnega dne 29. novembra 1935 je prenehalo biti zlato srce moža, ki je posvetil vse duševne sile naši prosveti. Po skoraj sedmih letih junaške borbe proti bolezni je vladni svetnik in višji šolski nadzornik v p. dr. Janko Bezjak moral slediti zakonu narave v 74. letu svojega življenja. Bolno je odjeknila žalostna vest med njegovimi častilci in prijatelji, da tega plemenitega človeka, odličnega pedagoga in gorečega rodoljuba ni več med živimi.

Blagi pokojnik, ki ga že več desetletij štejemo med vodilne slovenske pedagoge, ima za seboj preteklost, bogato napornega dela, pa tudi najlepših uspehov. Težkim in odgovornim poklicnim dolžnostim, ki jih je mogla izpolnjevati le njegova neobičajno žilava delovna sila, je stalno vstric hodilo neumorno pisateljevanje, čigar plod so pokojnikova odlična dela s trajno vrednostjo za šolo in učiteljstvo.

Njegovo duhovno zorenje in pedagoško delovanje prihaja do izraza zlasti v treh smereh. Pokojnik se je udeleževal kot vzgojitelj našega učiteljskega naraščaja in šolski nadzornik, kot metodik in pedagoški pisatelj.

Kot vzgojitelj mladih učiteljev je največ učinkoval s svojo močno osebnostjo, z navdušenjem za vzvišeni učiteljski poklic, s krepkim idealizmom, ki mu je polnil srce, in z globokim umevanjem, ki ga je kazal za vse potrebe svojih gojencev. Kraj tega, da je bil velik veščak v jezikovnem uku, je popolnoma obvladal tudi sodobno pedagoško literaturo, da je gojence lahko vodil med čestokrat si nasprotujočimi strujami ter jih vzgajal k samostojnemu

presojanju najvažnejših in najbolj perečih pedagoških problemov.

Temeljite študije so pomogle njegovi nadarjenosti do zelo hitrega in izredno lepega razvoja. A podpiralo ga je še to, da je že zgodaj kot pisatelj oblikoval svoje ideje o vzgoji in pouku. Družec globoko metodično znanje s praktičnim izkustvom, je vedno iznova prodiral v najtežje pedagoške in didaktične probleme. Tako je postal kot okrajni šol. nadzornik za bivše šolske okraje Maribor, Slov. Bistrice in Sv. Lenart v Slov. goricah svojim učiteljem pravi vodnik in svetovalec z najvišjo avtoriteto, ki se ni opirala na zunanosti, marveč na notranje bistvo njegove osebnosti. In tukaj se mu je odprlo široko delovno torišče. Pravičnost mu je bila vodilno geslo, vsestranski napredek našega ljudskega šolstva najvišji smoter, biti pomočnik učiteljstvu in otrokom, srčna želja. Kot globoka pedagoška osebnost pa je bil na tem svojem položaju v narodnem oziru tudi izredno oplajajoče središče in to v najtežjih časih, ko se je naša šola morala boriti za obstoj na življenje in smrt. Pokojnik se je v tišini svojih zadnjih let rad spominjal tistih burnih časov ter se veselil svojih uspehov. Sedaj, ko je šel za vedno od nas, pa se spomnimo takratnih srditih bojev za naše pravice ob severni jezikovni meji tudi mi, ki smo se tedaj borili ob njegovi strani, ter blagrujmo usodo, da živimo danes v svobodni domovini!

Bezjakovo bistroumno gledanje na prosvetna in vsa kulturna vprašanja je v polni meri prihajalo do izraza ob vseh prilikah. Zato pa se je blagi pokojnik, ves prežet od spoznanja o visoki nalogi mladinske vzgoje, z iskrenim navdušenjem pridružil onemu pokretu, ki mu je l. 1900 sledila ustanovitev »Slovenske šolske matice« v Ljubljani. Poleg njenega ustanovitelja in dolgoletnega predsednika, nepozabnega Henrika Schreinerja, je bil dr. Bezjak duša te naše kulturne ustanove. Najbolj po njuni zaslugi je SŠM kmalu postala ognjišče za vsa vprašanja vzgoje in pouka na naših domačih tleh ter najvažnejše središče našega teoretičnega in praktičnega dela. Saj je na svojem širokem programu že takrat združila vse slovensko učiteljstvo k skupnemu delu za blagor našega šolstva. Razprave

in večja dela, ki jih je pokojnik napisal za SŠM, so še danes v marsikaterem pogledu dragocena zakladnica pedagoškega znanja in prizadevanja. Tako je dr. Bezjak dajal Slovenski šolski matici smer ter ji znal vtisniti svoj duhovni obraz. Saj se je prav on neprestano boril za napredek vzgoje in uka ter se neumorno trudil, da dvigne izobrazbo naše mladine in s tem vsega naroda, ter je globoko doumel veliki pomen SŠM za prepород našega šolstva. S pokojnikom je legel v grob dobršen kos zgodovine SŠM, ki ga po vsej pravici lahko imenujemo njeno zlato dobo.

Kot metodik si je dr. Bezjak, o tem ni dvoma, pridobil največ zaslug, da je glede na jezikovni pouk v novešem času nastal popoln preobrat, ker mu je s svojim, delom gladil in pripravljaj pot.

Pa tudi temeljiti članki in zanimive razprave, ki jih je dr. Bezjak priobčeval v »Popotniku«, na glas izpričujejo, kaj nam je bil pokojnik. Saj vsebujejo toliko pedagoške modrosti in življenjskih izkušenj, da jih moramo občudovati.

Tako si je naš preljubi Janko sam kot pedagoški pisatelj s svojimi deli postavil trajen in najlepši spomenik. Njegove knjige (»Vzgojeslovje«, »Obča zgodovina vzgoje in pouka«) so bile zlasti v prvih letih našega svobodnega življenja kar živa potreba. In tako je pokojnik torej pomagal graditi temelje našemu vzgojeslovju.

Slovenska šolska matica izreka velikemu pokojniku, svojemu soustanovitelju in zvestemu sodelavcu najtoplejšo zahvalo za ves njegov trud, za vso skrb in ljubezen, s katero se je tako tesno oklepal te naše prosvetne ustanove. Njegovo požrtvovalno delo za SŠM se ne sme nikdar pozabiti.

Naš vzornik dr. Janko Bezjak je mrtev, živi pa ostanejo sadovi njegovega tako bogatega delavnega življenja. In živ ostane njegov lik v zgodovini slovenskega šolstva.

Dr. Janko Bezjak je bil zaveden in odločen Slovenec pa navdušen Jugoslovan, a pred vsem plemenit in blag človek ter je zato vsako njegovo delo bilo prežeto s humanostjo in tako doseglo svoj pravi smisel. Tudi o njem



veljajo pač evangelijske besede: »Bil si vreden, odpreti knjige.« Kajti Bezjak je bil človek z izredno veliko kulturo!

Bodi čast in trajna slava vzornemu človeku, odličnemu pedagogu, vnetemu rodoljubu in velikemu sinu našega naroda — Janku Bezjaku!

—en—

---

*Anton Sovré, Ljubljana:*

## **Ob dvatisočletnici Horacijevega rojstva.**

8. XII. 1935.

»V tistem času je bil cvet pesnikov: vsi so že odšli od tod v skupni kraj; ni jih več, vendar koristijo, ko da so še zdaj med nami.« — Tako beremo v prologu k Plautovi Casini. Besede se dajo brez sile obrniti na Avgustovo dobo in posebej na Horacija, ki je 8. dec. 1935 obhajal na tistem »skupnem kraju« dvatisočletnico svojega rojstva. Nič kaj hvaležna naloga, govoriti dandanes o pesnikih, najmanj pa še o takem, ki je pisal latinski. Saj so vendar ta jezik iznašli samo zategadelj, da še v dvajsetem stoletju mučimo z njim mlade ljudi. In ravno ta Horacij ali kako že je eden od glavnih mučiteljev, ko pa stoji kakor nekako zaključno ovršje na stebru, ki predstavlja pouk latinščine v naših srednjih šolah. Mar ni že zadnji čas, da nehamo slepomišiti z antiko in njeno kulturo? Da pomečemo iz šol te okamenele mrtvake in jih pometemo na smetišče, kamor po vsej pravici sodijo? Da ne galvaniziramo dalje suhih mumij in ne tratimo po nepridnem dragega časa, ko bi ga mogli vendar porabljeni za potrebnejše in bolj pametne stvari?

Jaz razumem to naziranje naših antiklasičnih prijateljev. Razgled, s katerega oni gledajo, jim kaže to zadevo res da v taki podobi; zato jim tudi slabega namena ne moremo očitati. Človeštvo se mora razvijati in se tudi razvija; organsko živa kultura pri tem sicer upada, zato pa raste mehansko tehnična civilizacija. Vendar prepočasi. Vsi vemo, da je na primer vojna kemija šele v povojih; da so strupeni plini še zelo nepopolni; da zanesljivih smrtnih žarkov še zmeraj ni; da topovi še vedno ne nesejo dovolj daleč; da je razbojna moč granatnih polnil še zdaj prešibka. Tega je v veliki meri kriva duhovnoznanska navlaka, ki se v srednjih in višjih vzgajališčih vse preveč

upošteva. Sem sodi poleg zgodovinskih disciplin književni in jezikovni pouk, predvsem seveda oba klasična jezika. Slovenci pa imamo kajpak tudi tu svoj svetovni unikum: pri nas spada med zaznamovane učne predmete tudi slovenski jezik; tudi okoli njega se zbirajo črni krokarji ter mu krakajo bilje. Bi se človek jezil? Bi, ko bi ne bila ta pesem tako strašno žalostna.

Sicer pa: ali nimajo prav vsi tisti, ki oporekajo duhovnim znanostim sposobnost, da bi človeštvo prekvasila in oplemenitile? So ga dosihmal v npravstvenih rečeh že kaj povzdignile? Mar ne tiči človek kljub vsem religijam in pozitivnim etikam še do vratu v barbarstvu? So se že izravnali z zemljo milijoni grobov, ki jih je nasula svetovna vojna? Ali ne teče zopet kri? Je človek res pasje seme? Se bliža evropska kultura koncu in pride nova? Prava? Če ima res priti, potem Bog s teboj, stara Evropa in tvoja nekulturna kulturnost! Samo da se človeštvo naposled zave samega sebe! Da mu pojem humanitatis ne bo več medel mešiček brez vsebine! Čeprav bi jo že zdavnaj lahko imel: zakaj formula za pridobivanje človečnosti je bila že pred tisoči let najdena. Seneka jo je poznal, Mark Avrelij tudi, in v katekizmu stoji zapisana. Tudi nova doba, ki jo napoveduje Spengler, težko da bi mogla v svojem etičnem poslanstvu mimo te formule.

Danes se nam majejo tla pod nogami. Grozljivo trenje in prasketanje je okoli nas, ko da lezejo zidovi vase. Je čudno, da se zatekamo — zasopli, kakor smo — iz negotovosti zdaj pa zdaj v drug, varnejši svet, v svet duhovnega? In zlasti v duhovni svet starih? Pa ne zavoljo kvietističnega nagnjenja, ki ga je najti pri njih! Bog ne zadeni! Za to danes ni časa. Življenje burno teče in oblastno zahteva. Treba je z njim držati korak, če ne, si koj pod kolesi ali pa ga ne dojdeš več. Prav: a takole za kratek oddih, da si živci odpočijejo, je pa lepo umekniti se k starim. To se ne pravi mrliče odkopavati; živih ljudi iščemo, mrličii smo sami. Veliko materije, malo duha. In duhu hodimo po hrano k starim, ne materiji; da nismo zgolj roboti, da zasledimo vsaj tu in tam srce v sebi, ne pa električno baterijo. Čutimo se bolj ljudi, kadar se vrnemo iz njihove družbe zopet v

moderni vrtnec: za to gre. Ne, da bi se hoteli učiti od njih. Znamo mi več kakor oni. Antika ni norma, le nekaka duhovna injekcija je. In ta poživlja.

Tudi Horacij nam odpira tako zavetišče, in celo kot eden najbolj priljubljenih antičnih piscev: ta veliki umetnik besede in prav tako velik v uravnavanju življenja; ta bistri opazovalec človeških vrlin in slabosti; ta ljubeznivi svarilec in spodbujevalec mladini in starini, posamezniku in družabnim plastem; ta mož hladnega razuma in toplega srca. Za vsakogar, ki je blage volje, ima primeren založek.

Čas, v katerem je Horacij živel in delal, je bil v marsičem podoben našemu. Tedaj po državljanskih vojnah neizmerno izmučena rimska država — danes po nič manj strahotnem klanju izmozgana Evropa; tam Avgustovi napor, kako bi ozdravil rane, preustvaril državno ustrojstvo, dvignil moralo v družini in javnosti ter položil novo vklado za telesno in duhovno blaginjo svojega ljudstva — pri nas prav tako ustvaritev nove države, prav tako polaganje novih temeljev in doraščanje novega rodu, ki naj da novi državi nov, svojski obraz. Horacij je spočetka Avgustovo prizadevanje samo gledal. Prepričanemu brutiancu, ki se je za republikanske ideale tudi z orožjem bojeval, je bil Avgust dolgo le nebodigatreba samozvanec. Ko pa so začele cesarjeve preosnove kazati uspeh, ko je bilo očitno, da utegne le monarhična oblika rešiti imperij, tedaj je tudi Horacij stopil v vrsto njegovih pomočnikov ter postavil svojo umetnost v službo domovine.

»Poslušaj v zbranem molku, svet: zakaj doslej neslišano bom pesem pel mladini, jaz, Muzam svečenik« — tako zakliče s slovesno resnobljostjo v javnost in ubere rimski mladini šest rimskih »od«: kako naj vsak ravna, da bo njegovo življenje srečno; kako naj se zgleduje po svetlih vzorih prednikov, da postane vsaj cel Rimec, ki pomagaj izvrševati poslanstvo rimskega naroda na zemlji; kako naj se varuje napak, grehov in zablod bližnje in daljne preteklosti; kako naj se vrne k skromnosti in blagonravju, k požrtvovalnosti in strahu božjemu. Razlogi za to so postavljeni: saj drži za državno krmilo mož, ki je ustavil prelihanje bratske krvi in zarisal pot novemu razvoju — on,

cesar Avgust. In zdaj naj se izkaže, je li rimska mladina vredna svojega voditelja! Ob drugi priložnosti zopet, ko je prišla novica, da je Aleksandrija osvojena in Avgustov nasprotnik Antonij mrtev, s čimer je bila odstranjena zadnja ovira miru — tudi tu seže pesnik z močnim čuvstvom v strune ter zapoje s pravim pindarskim poletom hvalnico za rešitev domovine: »zdaj čas je piti, zdaj s svobodno peto po zemlji biti« dva in trideset stihov, ena sama polna, zvočna perioda!

Domoljubje je bilo Horaciju vrhovno vodilo, *salus rei publicae* prva zahteva, pa najsi ima država republikansko ali monarhično ustavo. Zato je razumljivo, da se je pesnik s tolikšno ljubeznijo oklenil cesarja, ko je videl, da plava politična ladja pod njegovim vodstvom po varnih vodah. V domoljubju torej in udanosti do vladarske hiše daje Horacij tudi naši mladini posnemanja vreden zgled. Daje pa še marsikaj drugega. Kakor je Cankar postavil svoji materi prelep književni spomenik, tako se Horacij z veliko ljubeznijo spominja očeta — matere ni poznal — in hvaležno priznava njegovo neutrudljivo skrb za sinovo vzgojo. Horacij je dalje tudi današnji mladini ljubezniv svetovalec in svarilec, vzor prijateljstva, značajnosti in nesebičnosti — danes tako redkih lastnosti, ko živimo po geslu: vsak zoper vse, vsi zoper vsakega! No, in ker sodi tudi ljubavna poezija v področje mladih, Horacij je tudi tu mojster, dasi je njegova lirika po večini bolj izraz razumskega premišljevanja ko pa neposrednega čuvstva. Kljub temu nahajamo pri njem dragocene čuvstveno lirske bisere, med njimi nežno šaljivo »*Donec gratus eram tibi*«: dokler sem bil še ljubi tvoj, ki je navdehnila Prešerna za prav tako igrivi duet *Od železne ceste*. Kakor vsak velik pesnik, je tudi Horacij tesno zvezan z naravo in dovzeten za njene lepote. Čisto razpoloženje diha na primer njegova prigodnica »*O fons Bandusiac*«, ki jo je zložil na večer pred praznikom Fontanalij; to je bil praznik studentcev, ki so ga obhajali s klavnimi žrtvami, vlivanjem vina in metanjem vencev v studenčino.

V O d a h si je vzel Horacij za vzor klasično grško pesem. Sodobna helenistična poezija mu ni godila ne po

vsebinsi ne po obliki. Sam pravi z nekim ponosom, da je presadil lesbiško liriko na rimska tla. In res je zložen velik del njegovih od v Sapfini in Alkajevi kitici. S tem pa ni rečeno, da je posnemal tudi vsebino. Je sicer veliko reminiscenc, toda v glavnem je žlahtna grška oblika le posoda, v katero je vlival pesnik svoje lastno gledanje na življenje, kakor so mu ga prikazovali osebni doživljaji, opazovanje in premišljevanje. Osrednja postava v odah je cesar Avgust, okoli njega pa se zbira vse, kar je bilo v tisti dobi pomembnega. Ves rimski svet se zrcali v njih, z vsemi pre-različnimi življenjskimi pojavi: »tu nahajaš patricije in plebejce, tu zmagovite vojske in triumfalne pohode, tu senatorje, avgurje in dvorjanike, tu čestite matrone in lahkokrile grške deklice, tu razumne libertine in triklinije v nakitju rož, tu etrurske amfore in drčanje dirkaških voz, tu ognjeno strelo v roki Jupitrovi, tu šumno pljuskanje Jadrana in tiho pristavo v dolini tiburski«. Če je najvišji smoter pouku klasičnih jezikov v tem, da zbudimo mladini razumevanje za zgodovinsko sovisnost v dogajanju sveta, torej za to, da je med današnjo in antično dobo vzročna zveza in da sloni ves kulturni svet na antiki, potem ima ravno v Horaciju učitelja in vodnika, kakršnega si le želeli more.

Ves in za zmerom človeški, torej tudi naš, je Horacij v svojih *satirah*. Za to vrsto pesništva je imel že v domači literaturi predhodnika, Lucilija. Zategadelj je ohranil njegovo obliko, namreč heksameter, le da mu je dal dotlej neznano prožnost in eleganco. Lucilij je bil formalno grob in tudi po vsebini večkrat kaj sirov; to gosposko uglajenemu Horaciju ni bilo po okusu, pa je postavil Lucilijevo brutalni realističnosti idealizirano resničnost nasproti. A vendarle resničnost. Zakaj v satirah se zrcali pesnikovo osebno življenje, in Horacij je veliko doživel. Življenje je napravilo iz njega močno osebnost in za satiro je treba osebnosti. V satirah izlaga Horacij svojo življenjsko filozofijo. Tu je tudi nam starim učitelj. Kot pristaš zmerne epikurejstva priporoča pametno uživanje; asketstvo mu je tuje, prav tako neumno razsipanje. Torej ne po pravilu: danes z betòm, jutri s pesòm! Za take ekstreme je Horacij



preveč v samem sebi uravnovešen. Aurea mediocritas, zlata srednja pot: to mu je geslo. Ob tem pa nauk: Sprejemaj s smehljivo ravnodušnostjo vse, kar prinaša usoda! Življenje je kratko, zato si ga ne gredi s skrbmi! Njegove dobrine so lepe, vendar ne toliko vredne, da se brez sape pehaš za njimi, ob tem pa živeti pozabiš! Horaciju se je na dvoru ponujalo zlato korito, Horacij je korito hvaležno zavrnil! Zdrav optimizem veje iz njegovih naukov. Pa saj niso nauki: Horacij ni pridigar in ne uči. On kramlja sam s seboj. sebi v zabavo, če ga hoče kdo poslušati dobro, če ne, tudi prav: vsak pa leži, kakor si postelje. In da on — Horacij — ob svoji filozofiji udobno leži, o tem se lahko vsak sam prepričaš; s šegavim ironiziranjem samega sebe te vabi, da ga pridi gledat, češ:

a če bi od srca se rad nasmejal,  
obišči me, ki okroglo sem razcevl se,  
si svetlo kožo s salom podblazinil,  
jaz, črede Epikurove prašiček.

Še eno, dve o f o r m a l n i p l a t i Horacijeve umetnosti. Horacij je neprekosljiv mojster jezika: bolj ko se poglabljaš vanj, večje lepote ti odkriva. Pesnik je imel izredno tenak posluh za prikladno besedo na prikladnem mestu; tudi med starimi pisci ga ni kmalu najti, da bi bil znal tako pravilno pretehtati silo in pomen posameznega izraza in njegove zveze v stavčni strukturi. Pri njem je oblika zmerom v skladu z vsebino. Jasno dognana misel — do kraja izoblikovan izraz. Mahedravost in površnost v slogu je navadno dokaz, da pisec ni do konca opravil možganskega dela, preden ga je izročil papirju. Oblika je torej pri umetnini eden od bistvenih delov. To načelo Horacij praktično izvaja v svojih pesnitvah, pa tudi teoretsko zahteva v znameniti Poslanici o pesništvu. Horacij je trajno vplival na vse evropske literature. Ob njem so rastle tudi naši slovenski klasiki; brez njega in antike sploh bi Slovenci ne imeli Prešerna, kakršnega imamo, ne Stritarja. Cankarju je bilo žal, da ni mogel brati antičnih klasikov v izvirniku; poznal jih je pa po prevodih in se učil iz njih.

Težko je v kratkih orisih podati vredno podobo moža, ki je s silo svojega uma in srca preko dveh tisočev let vidno vplival na razvoj besedne umetnosti in čigar dela so bila milijonom ljudi studenec neskajjenega veselja, tolažbe in srčnega miru. Tudi med nami je še veliko, veliko ljudi, ki v zrelih letih radi segajo po njem, čeprav spada med šolske klasike in bi že radi tega moral izgubiti vse simpatije. Da jih ne, je močan dokaz za večnostno vrednost njegovih poezij.

---

*Dr. Karol Ozvald, Ljubljana:*

## **Na prelomu?**

### **Poglavje o pedagoški fakulteti.**

Časopisi poročajo, da jugoslovansko učiteljstvo čedalje bolj zahteva, naj se zapro vsa učiteljišča v naši državi, dijaki pa napotijo v srednjo šolo in potem na pedagoško fakulteto, da bi učiteljski naraščaj tako dosegel višjo in temeljitejšo izobrazbo. Kdor ni tujec v sedanji pedagoški provinciji, se ne bo branil priznati, da je to globoko segajoč zahtevek, ki hoče, da se več ko stoletna miselna stavba poruši kar do tal in na njeno mesto sezida nova, ki bodi izgrajena po čisto drugačnih načrtih in načelih. Saj vemo, da učiteljišče, kakor ga imamo današnji dan, sega z zadnjimi koreninami svojega bistva vse tja nazaj do 18. stoletja. In tako se človeku kar samo ponuja vprašanje, ali je tako prevratni zahtevek naših učiteljev in učiteljic tudi stvarno opravičen.

Radikalen, zares prevraten je ta zahtevek vseskozi, kar ga je obrnjenega v negativni in tudi kar v pozitivni pravec. Kajti po njegovem bi naj prišlo troje na moč velikih izprememb: dosedanje obrazovališče učiteljskega naraščaja s staro, močno in še danes dokaj živo tradicijo se vrzi v pozabo; en del obrazovalnega procesa, ki ga bodi deležen učiteljski kandidat in kandidatinja, naj prevzame gimnazija (klasična, realna), drugega pa univerza.

Ako hočemo te tako dalekosežne zahteve stvarno presojati glede na njihov prav ali neprav, se moramo najprej vprašati, česa je bodočemu učitelju in učiteljici nujno treba za uspešno izvrševanje njunih nalog. E. Spranger je l. 1919 objavil globokoumno knjižico o obrazovanju učitelja,<sup>1</sup> ki pa je razprodana in žal ni več izšla v novi izdaji. In brž uvodoma pisatelj prepričevalno naglaša, da mora kaj pridati

<sup>1</sup> E. Spranger, Gedanken über Lehrerbildung. 2. izd. 1919.

učitelju biti lastno tole troje: imeti mora za svet in življenje od prto dušo, biti pedagoški izobražen ter poznati in obvladati raznih vrst obrazovalne dobrine.

1. Kar ribi voda, ali kako bi že dejal, to je učitelju in učiteljici od prta duša, ako bi naj z uspehom vršila svoje veliko poslanstvo. Le pomislimo, da njiju naloga ni v pravem jedru nič drugega nego skrb, da bo življenje poedincev in skupnosti (v rodbini, raznovrstnih poklicih in po delovnih toriščih, stanovih, javnosti...) teklo celoti v prid ter posameznikom v zadovoljstvo. Ali drugače rečeno, učitelj in učiteljica morata pomagati, da bo mladi rod prej ali slej stopil na mesto starejše generacije tako pripravljen, kakor zahtevajo dane potrebe. Kajti osnovna šola izoblikuj učencu in učenki sposobnost telesa in duha tako, da si bosta, ko jo končata, po preudarku izbrala primeren poklic ter se i sicer s pridom aktivno udeleževala kulturnega življenja.

Ali sodobno učiteljišče bodočega učitelja in učiteljico navaja k zdravemu gledanju sveta in življenja, se pravi k takemu, da bosta zanesljivo opažala resnične potrebe svojega časa in kraja, če že ne tenkosluho razumevala i znamenja, iz katerih se da slišati korak bližnje bodočnosti? Vsaj toliko jima ta šolski zavod ne odpira duše, kolikor bi zares bilo treba. Pa jima niti ne more ob sedanjem svojem ustroju. Saj ga neusmiljeno ovira dvoje hudih okužb, ki mu razjedata stržen. Ena je nesrečni enciklopedizem, ki ne uvidi, da ni mogoče mladoletniku in mladoletnici tako izoblikovati duše, da bi bila kakor iz cela vlita in pa prožna, za dejavno življenje sposobna — če hočeš v štirih letih ali kaj vanjo stlačiti skoro dva tucata najrazličnejših »predmetov«. Zato pa bi se tudi o abiturientu, ki prihaja iz učiteljišča, dalo z Uhlandom reči:

Und wie er auftaucht vom Schlunde,  
da war er müde und alt.

A druga nakaza je v tem, da bi se naj kdo, ki še sam krvavo potrebuje vzgajanja, sistematično učil — vzgajati druge. Kajti v učiteljišču se »gojencu« in »gojenki«, ko sta še napol otroka, že tišče na nos metodično-didak-

tični naočniki. Komaj sta si morda dušo povečala za betvece novega spoznanja ali doživetja ali hotenja — pa že iz ozadja glavo dviga radovedno vprašanje, kako bi se nova pridobitvica dala dajati drugim. Pravi potres v rahli rasti mladih duš!

Bolj nego učiteljišče bi bodočemu učitelju in učiteljici odpirala dušo ter ga usposabljala za sveže pa naravno gledanje sveta in življenja — srednja šola, torej gimnazija, klasična in realna. Kakor osnovna, prav tako dajaj tudi srednja šola mladini tisto temeljno izobrazbo, ki hodi pred življenjem in je v jedru priprava na strokovno ali poklicno izobrazbo. Razlika med obema vrstama šole ni načelna, marveč je v tem, da srednja šola mladi rod uvajaj globlje pa intenzivneje, v kolikor mogoče znanstvenem duhu k razumevanju kulturnega življenja v vseh glavnih oblikah (gospodarstvo in tehnika, znanstvo, umetnost, politika, socialnost, verstvo) ter mu vzbuja tudi veselje do njega.

V srednji šoli, pravim, je mnogo več upanja, da duševno ne otopiš in odreveniš ter ne boš, ko si jo končal, hodil skozi gozd, pa ne bi videl dreves. Sicer ima tudi srednja šola svoj zelo priskutni enciklopedizem, a kljub temu je za izoblikovanje mladega človeka s prožno in celotno, to je tako dušo, da se mu ne bi drobila na nepovezane kosce ali pa kar razklala, neprimerno pripravnejša od učiteljišča. Zato, ker je tako zamišljena, da si učenec in učenka svojih sil ne razvijaj v ukvarjanju z vsem mogočim (in nemogočim!), temveč, in to skozi daljšo dobo pa bolj mirno (brez metodično-didaktičnih motenj), ob izdatnem delu le na dveh glavnih področjih: na jezikovno-zgodovinskem in pa na prirodoslovno-matematičnem.

2. Izrazu *pedagoška izobrazba* pomenski ustreza to, kar nam je najčesče v mislih, kadar govorimo o pedagoških rečeh — pedagoška »praksa«, to je tisto živo prizadevanje, ko bi kdo rad koga drugega (otroka, mladoletnika, odrastleca) tako in tako oblikoval, oziroma preoblikoval. In tako je zdaj vprašanje, kje naj odslej bodoči učitelj in učiteljica dobivata za svoj poklic potrebno »tehniko«, se pravi metodično in didaktično okretnost, rutino,



ako bi se odpravilo učiteljišče. Na bojda tisočglavi učiteljski skupščini v Sarajevu se je v en glas, tako pravijo poročila, reklo, da pedagoško obrazovališče bodi — univerza. Tudi to je sila daleko- in pa globokosežen zahtevek, nič manj od onega, ki hoče, da naj bo srednja šola edini dohod do pedagoškega študija.

O akademiziranju osnovnošolske pedagogike sta ponekod že razpravljali obe tukaj prizadeti stranki: učiteljstvo in univerza. Saj pač ni bila le kar tako za hipno presenečenje izrečena tale beseda: »Če pridejo učitelji k nam ter bi hoteli vsi do zadnjega na filozofsko fakulteto ali na vzgojeznanstveno fakulteto, tedaj jim bomo sporočili: vsi se lahko vpišete, saj boste v prihodnje imeli (srednješolsko) izpričevalo zrelosti. Toda zapuščali ne boste fakultete kot umetniki v oblikovanju človeka; ne, ker se te umetnosti ne bi dalo nič naučiti, ampak zato, ker se tam ne uči.«<sup>2</sup>

»Umetnik« ali »mojster« pravimo radi človeku, ki zna kaj odličnega napraviti na svojem torišču (zdravnik, tudi obrtnik itd.) in mu gre gladko pa pravilno (lege artis) od rok, česar se je lotil. Umetnica v vzgajanju otrok je marsikatera mati, ki na pr. otroku brez zadrege za čudo prav odgovori na vprašanje: »Mamica, kje sem bil takrat, ko še nisem bil pri vas?« Pestalozzi ne trdi zastonj, da se je vzgojeslovja največ učil od — mater. Učiteljišče ni ustvarjalo takih učiteljev, sicer ne bi danes zahtevali, da naj izgine. Pa slišimo iz ust razboritega akademskega učitelja, da jih naj ne pričakujemo niti od univerze, ki jih ne more dati, zato ne, ker se po njenih dvoranh vobče ne goji »praktična« plat učiteljskih nalog.

To pa ni nemara zanikernost ali kaj v akademskem obratovanju, ampak ima svoje globoko v stvari sami vkopane razloge. Kajti glavna naloga, ki je stavljena univerzi, je iskanje resnice ali z drugimi besedami — gojitev znanstva. In univerza je ne sme niti za hip izgubiti iz misli, ako si noče sama izpodnašati svojih tal.

<sup>2</sup> Spranger, l. c., str. 41.



Naglasiti pa se mora, da je gonilna sila v univerzitetnem delovanju »čisto« ali tako znanje, ki se največkrat ne da kar sproti tu ali tam porabiti ter se v večji ali manjši meri po vseh fakultetah goji v prvih, »teoretskih« semestrih. Zlasti filozofska fakulteta, ki tvori hrbtnico sodobne univerze, smatra za glavni cilj negovanje takega znanja, ki mu je zadnji smoter, ugotavljati resnico in nič ko resnico, brez ozira na plodove, ki bi jih utegnili prinesiti ugotovljena resnica.

Toda čeprav se »teoretsko« znanje ne da kar na mestu »praktično« porabljati, vendar ni prazna fata morgana. Temu znanju je marveč svojska čisto posebna učinkovitost: tistega človeka, ki se mu resno posveča, uči to znanje — »iz resnice živeti«, to je iz duha resnice pa resničnosti živeti, ali drugače rečeno, dobivati živega stika s procesom spoznavanja. Biti iskateljica resnice ter v mladih dušah buditi čut za resnico pa sposobnost ter veselje do samostojnega mišljenja in dela — v tem je kulturotvorna, večno mlada moč novodobne univerze.

Ne da pa se tajiti, da je ogromni večini fantov in deklet, ki so vpisani na tej ali oni fakulteti, današnja univerza le »visoka« šola, se pravi organizacija predavanj, ki da jih moraš vsaj »inskribirati«. In samo neznamen del dijaštva jo jemlje za torišče znanstvenega raziskovanja.<sup>3</sup>

Te ugotovitve pa nikar ne trdijo, da bi univerza bila za pedagogiko jalova in ji ne bi imela ničesar dati. Le uvažujmo, kakor treba, da je »praksa« zgolj ena stran v živih pojavih slehernega pedagoškega in didaktičnega dejanja ter nehanja. A nič manj pomembna stran vseh takih pojavov ni v tem, da jim znaš misleč razbrati votek, da poznaš njihovo notranjo strukturo, da se čim česče vprašaš in si pravilno odgovoriš, je li res opravičen na pr. metodični ali didaktični ukrep, ki si ga izvršil ali ga nameravaš izvršiti, itd. Vse to in kar je podobnega, in na moč mnogo je tega, so problemi, ki se ukvarja ž njimi — pedagoška teorija. Je res, da tudi pedagoška teorija ne ustvarja

<sup>3</sup> Gl. K. Ozvald: O sodobnih nalogah univerze. (»Naša doba«, l. l. str. 657 in sl. pa str. 681 in sl.).

pedagoških, metodičnih, didaktičnih umetnikov. A vendar prinaša tistemu, ki se ji resno posveča, drug, izredno bogat dar: p o g l a b l j a g a.

Le »teoretska« pedagogika gre organsko v miselni okvir univerze. Znano je, da postaja pedagogika šele v najnovejšem času — »universitätsfähig« in sicer po precej hudih bojih za svoje pravice. Na zapadnoevropskih univerzah se ji je enakopravnost z drugimi vedami, ki se goje na posameznih fakultetah, trdovratno odrekala, češ, pedagoško področje ne izkazuje pravega predmeta<sup>3a</sup> za znanstveno raziskovanje. »Pedagogika« da je samo neke vrste tehnologija, to se pravi iskanje in postavljanje pravil za uspešno postopanje tega ali onega človeka v pedagoški praksi, zlasti pa pri šolskem pouku. In tako da ji torej manjka tiste teoretsko-znanstvene legitimacije, ki se brezpogojno zahteva od sleherne vede, katera bi hotela najti gojišče na akademskih tleh.

Za istinito, praktično izvrševanje bodočega poklica ne more univerza na nobeni fakulteti dajati drugega nego miselnih temeljev, kajti v konkretne posameznosti uvaja šele praksa v poklicu. Na mestu tega pa nudi sluшатelju, kajpa le tedaj, če je res poklican, nekaj za življenjsko prakso nad vse pomenljivega: navaja ga k temu, da bi vselej in povsod svoje delovno torišče celotno gledal s teh in teh vidikov, ne pa se lovil za različne poedinosti, ter se hkratu učil pravilno vprašati, to je točno formulirati probleme, ki jih prinaša tu ali tam dani stvarni položaj. Saj ga pač ni plodovitejšega momenta v življenju, nego če izvršujoč ta ali oni opravek začutiš kar naenkrat živo potrebo, da samega sebe vprašaš: »kaj?, čemu?, kako?« »Le kdor se dvigne visoko nad stvarino, ki jo obdelava, vidi zares vse.« (Milan Vidmar.) Duha, s katerim je zadojena pedagoška teorija, ta mlada, šele nastajajoča veda, pa tako izrazito kaže, da ne bi mogla izraziteje, po obsegu ogromna

<sup>3a</sup> O »predmetu« znanstvene pedagogike gl. St. Matičević, Zur Problematik der Erziehungsfunktion und einer Wissenschaft davon. (Iz- vleček iz razprave, ki jo je prinesel »Rad« jugosl. akad., zv. 250). Zagreb 1935.

in po vsebini prvoredna knjiga, ki jo je lansko leto dal natisniti zastopnik pedagogike na beograjski univerzi Arthur Liebert<sup>4</sup> in obdelava v njej »filozofijo uka«.

Naj si kot učitelj ali učiteljica izvršuješ kateri popravek koli (pojasnjuješ kaj, popravljaš učenčevo delo, kaznuješ, bodriš, vodiš ekskurzijo, se pripravljaš za šolo...), vsikdar bi se moral »vprašati« dvojce:

a) V kakem odnosu je moje dejanje in nehanje (v šoli pa izven šole) do tistega enotno celotnega pojava, ki mu pravimo življenje učenca, njegove rodbine, njegovega stanu, naroda, človeštva...)? Hočem reči, to ali ono pojasnilo na pr., ki ga pravkar daješ, vaja, ukrep, prizadevanje, ki ga izvršuješ, ni nemara stvar, ki bi bila sama sebi namenjena, temveč ima tak in tak pomen za učenčev razvoj in s tem lahko i za njegov dom, stan, narod, državo... Ali pa če se morda navdušuješ za ta in ta šport, če si član tega ali onega društva, če čitaš knjige, greš na zabavo..., ni to le tvoja »privatna« zadeva, ampak si tukaj lahko svojim učencem in tudi odraslecem — bodrilo k posnemanju, izvor nevoščljivosti, vzrok porajajočemu se sovraštvu itd.

b) Kako z avisi moje prizadevanje v tem ali onem konkretnem položaju na primer: od duševnih in telesnih svojstev učenca, od njegovega okolja (krajevnih, socialnih in gospodarskih, duhovnokulturnih okoliščin), od usode, ki jo je že doživel, itd. pa tudi od »razmer«, v katerih sam živim? Zlasti pa ne bi smel učitelj prezirati vелеvažnega dejstva, da si nobena izmed raznovrstnih šolskih kategorij, ki jih imamo današnji dan, ne zadostuje sama, temveč — »nepretrgana drži veriga« od otroškega vrtea in ljudske pa meščanske preko srednje in strokovnih, oz. poklicnih šol vse gor do univerze.

A prav tukaj smo danes na žalost krivi velikega, lahko bi rekel usodnega greha, ki se nam že hudo otepava. V mislih mi je tista sama s seboj zadovoljna osamljenost (»splendid isolation«) med učiteljskimi kategorijami raznih

<sup>4</sup> Arthur Liebert, Philosophie des Unterrichtes. 1935. XIX + 372 str. — Knjiga je prevedena v srbsčino.

vrst. Z ene strani je to razvrščanje po klinih vrednotne lestvice, ki jo samovoljno teše modna nečimernost ali kaj: ko na pr. osnovnošolski učitelj(-ica) lahko vsak hip opazata, kako se meščanskošolski tovariš(-ica) proti njima budno ograjuje, vsikdar naglašujoč svojo »nastavniško« firmo; ko sta srednješkemu »profesorju« eden in drugi samo »učitelja« ali pa celo »učiteljčka«; ko je akademskemu docentu srednješkolski profesor samo »praktik« (ne teoretski raziskovalec), a osnovnošolski učitelj zgolj elementarec »za otroke«. Itd. — Z druge strani pa je treba opozoriti na pravi strup, ki se osobito osnovnoškemu učitelju čedalje bolj nabira v duši ter nič dobrega ne obeta za naše vzgojstvo. Je to nekakšna ljubosumnost na srednješolskega in, če me ne vara oko, zlasti še na univ. profesorja, češ: kaj bi tvoja beseda več veljala od moje, kar ti, to zmorem tudi jaz — brez akademskih naslovov, moji možgani so prav tako zdravi, kakor možgani patentiranih ljudi.

Iz gluhe loze takih zelo nevarnih blodenj ne pridemo drugače, nego da se »v duhu in resnici« popnemo čim više, tako visoko, da nam bo moči se z vidika celote razgledati po vsej širni pedagoški realnosti. Odtod se nam utegne odkriti prevažno dejstvo, da pravi smisel ob razbe in vzgoje ni izboljševanje človeškega rodu, temveč — skrb za pravilno, organsko rast kulturnega življenja. Kdor zna s plodovi človeške kulture, kakor jih vsebuje gospodarstvo in tehnika, znanstvo, umetnost, socialno življenje, verstvo itd., oplojati sile mladega rodu (telesne, duhovne, moralne) za aktivno sodelovanje v kulturnem življenju, ta je — »rojeni obraznik«, ta je resnično sposobni oblikovalec mladine.<sup>5</sup>

To pa je sila rodovitno spoznanje, ki je zraslo na njivi pedagoške teorije. Ne pravi nam nič manj, nego da ljudska, meščanska, strokovna (poklicna), srednja, visoka šola niso povsem izolirana torišča, ki jih nič ne bi vezalo med seboj. Saj vendar vse šolske panoge do zadnje v jedru služijo eni in isti celoti, ki se imenuje — življenje, samo da vsaka na svoj način: ta uvaja mladi rod v

<sup>5</sup> Gl. E. Spranger, l. c., str. 19.

tako, ona pa v drugačno obliko narodovega življenja. In temu smotru bo na pr. osnovnošolski učitelj najbolj stregel tedaj, če se ob vsem svojem dejanju in nehanju čim globlje zaveda tega, da nima v klopi pred seboj le recimo 7-letnega »otroka«, ki ga naj v svojem razredu nauči: brati, pisati, računati do 20 itd., ampak da mu je izročeno v oblikovanje mlado človeško bitje, ki si naj ob svojem času izbere poklic, se prej ali slej v njem udejstvuje ter živi sebi v zadovoljstvo in svojemu stanu, narodu, državi... v prid. Hkratu pa ne smeš pozabiti, da se mora i pravi učitelj vseh drugih kategorij s svojim prizadevanjem »celotnostno« usmerjati do življenja. Le iz trdne vere, da vse vrste šol in učiteljev služijo enemu gospodu — življenju, bo po malem vzkliklo nekaj, kar bo kakor blagodejna rosa na pedagoški poljani: medsebojno spoštovanje raznovrstnih šol in šolnikov.

Teh nekaj konkretnih primerov utegne za silo povedati, kaj je in kaj ni »pedagoška teorija«. O njej bi se dalo reči, da je Mojzesova čudežna palica, s katero si vzgojnik in učenik lahko zlasti iz skale bolj nevsakdanjih, kočljivejših pedagoških položajev izbije živo vodo potrebnega navdihnjenja. Kar v neskončnost se vrsti število sem spadajočih problemov, če bi načeli centralni predmet pedagogike: o b r a z l j i v o s t (Bildsamkeit) in p a p o t i d o o b r a z b e, kamor spada poleg drugega na pr. nepregledno področje, ki je dobilo ime »pedagoška psihologija«. V življenjski pravec pedagoške teorije se je v zadnjih letih precej usmerila Slovenska šolska matica. Njej pedagoška teorija ni nemara blede umovanje (rezoniranje) o pedagogiki, temveč — ž i v a pedagogika. Ko bi to hotelo postati jasno raznim »grajalcem« publikacij Slovenske šolske matice!

3. Obrazovalni proces, ako mu res pritiče ime, ima tole zlato jedro, da koga tako in tako oblikuješ ali preoblikuješ. Uspeh pa tukaj dosežeš samo tedaj, če izvršiš nekakšno prelitje (»transfuzijo«): če s pravim postopanjem poskrbiš, da žive sile, ki jih vsebuje ta ali ona o b r a z o v a l n a d o b r i n a (prirodoslovni zakon, melodija, verski nauk, življenjsko pravilo...), z nezmanjšano močjo preidejo vanj in ga poživijo pa oplodijo. Mož, ki zna potegniti preču-



dežne registre besednega izraza, je globoko »metafiziko« obrazovanja tako pojasnil:

»Smisel vzgajanja in obrazovanja je ta, da bi naj na drevesu kulture zrasla nova brst. Skozi njo moraš napeljati sveži sok, ki teče iz trdih delov. Kdor je najsposobnejši, da /izoblikovano življenje (= gospodarsko dobroto, kak stroj, znanstveno ugotovitev, pesem, sliko, higijensko pridobitev, etično pravilo...) zopet izpremeni nazaj v rastoče življenje (= v nastajanje prej omenjenih likov vse po njihovih notranjih zakonih), ta ima najfinejši čut za obrazovalne dobrine in je sam rojeni obraznik. Lahko še dodamo, da to moč navsezadnje odtod jemlje, da mu duh vedno in vedno znova svež stopa na dan. Kdor je dokončan, se torej ne imej za najboljšega obraznika. Kajti prav tistemu, ki še sam nastaja, bo najbolj hvaležen oni, ki bi naj postal tak in tak, ker mu je vodnik do sveže tekočih obrazovalnih vrednot, ob katerih si naj vsakdo na svoj način gasi žejo. V tem pa je slednjič tudi skrivnost kulturne rasti.« (Spranger).<sup>6</sup>

Včasi slišimo, da bi moral resnični vzgojnik in učenik imeti nekaj umetniški genialnega na sebi. O tej trditvi se mora reči, da je resnična. Le dovolj globoko je treba umeti besedo »umetniška genialnost«, tako, da sega do zadnjega, že v svetovno naziranje položenega temelja. Dolgi lasje ali pa objestno zavezana pentlja ne napravijo umetnika. In prav tako tudi sleherna posebnost (Eigenbrötelei), ki jo očituje kdo v svojem učiteljevanju še ni pedagoško prizadevanje z umetniškim votkom, dasiravno bi se morda razglašalo za takega. Dodelanemu učitelju je marveč poleg tehnične »rokodelske« spretnosti še brez-pogojno treba istega, kar pesniku, slikarju, skladatelju: da ga samega najprej to in to prime za dušo ter nato posebna moč (»pedagoški eros«) žene, da bi tako doživetje omogočil še drugim. In kdo neki bo dvomil, če pravim, da bi se bodoči učitelj in učiteljica morala čim bogateje, in sicer na živem, seznaniti s tako pisanim svetom različnih »obrazovalnih dobrin«. Kajti samo ob tem, kar je ta ali ona

<sup>6</sup> Spranger, l. c., str. 19.



oseba (umetnik, raziskovalec, velik politik, etični genij...) tako in tako oblikovala, je mogoče, da kaka druga oseba dobi to in to obliko.

Toda nič ne bodi zamolčano, da univerza prilike za kaj takega — ne nudi. Tam boš sicer doživljal, če te je volja, iz polnega doživljal eno obrazovalno dobrino in nje dinamiko — znanstveno resnico, pot do nje ter notranjo strukturo raznovrstnih spoznatkov (prirodoslovnih, matematičnih, duhoslovnih). Vseh drugih obrazovalnih dobrin, ki so osnovnošolskemu učitelju in učiteljici vsakdanji kruh pri njunem delu in jih našteva učni načrt (*«Lehrplantheorie»*<sup>7</sup>), pa na univerzi ne boš srečaval ne v predavanjih in ne v seminarjih. —

Kdor je s pridom dovršil srednjo šolo, se mu je, to smo ugotovili, duša uspešneje toliko odprla, da bo kot učitelj razumel svoj čas in znal presoditi, česa je učencu in učenki pa njuni okolici treba, nego pa bi se mu odprla na učiteljišču. To gre torej vstric zahtevku učiteljstva, da se naj učiteljišče opusti ter si bodoči učitelj in učiteljica odslej na srednji šoli pridobivaj tisti temeljni del svoje izobrazbe, ki hodi pred pedagoško v ožjem pomenu.

Za dejansko opravljanje svojih poslov, ki jih vsakdanjost tirja v šoli in izven šole, pa bi se učitelj in učiteljica, tako zahteva učiteljstvo, naj usposobila na univerzi. Toda, vprašam, ali ne prihaja učiteljstvo ob takem zahtevku navzkriž s samim seboj? Doslej so namreč učitelji in učiteljice pri raznih prilikah naglašali, da si žele *»praktičnih navodil«*, kako je pri uku in vzgojevanju treba vsikdar začeti, nadaljevati ter končati to in ono (*»wie man's macht«*), ne pa teoretskih razglabljanj, češ, te vrste pedagoško berivo nam obleži nerazrezano na polici. A današnja univerza, ki sedaj učiteljske organizacije gledajo v njej pedagoški Kanaan, je, ne prezirajmo tega, povsem organski plod kulturnega razvoja, ki ima za stržen svojemu prizadevanju — gojitev teorije. Glede na pedagogiko se to pravi: pedagoška teorija, ki kajpa ni prazna

<sup>7</sup> Gl. na pr. G. Kerschensteiner, *Betrachtungen zur Theorie des Lehrplanes*. 2. izd. 1902.

slama, ampak (gl. str. 20) bodi učitelju »praktiku« povsem to, kar je na pr. kulturno življenje tehnizirajočemu inženirju ali pa zdravniku specialistu teoretsko osvetljevanje njunega dela — živ motor, ki te goni, da preudarno pričinjaš svoj popravek, se ob njem sam nenehno nadziraš (»self-control«), si ob tujih mislih oplojaš duha za lastno presojanje in pravilno reševanje nalog, ki so ti dane.

In kako je s tretjim, nič manj pomembnim svojstvom, ki se uspešno učiteljevanje ne da misliti brez njega — s poznavanjem obrazovalnih dobrin in notranje dinamike, ki jim je lastna? Univerza s te strani ne nudi nič in najbrž niti za bodočnost ne obeta kdo ve česa. Je res, da pripravljati slušatelja za učiteljsko in vzgojiteljsko funkcijo ni nemara stvar, za katero bi se na univerzi imel brigati le zastopnik pedagogike, marveč bi bilo želeči, da — »univerzitetni docentje hkratu čutijo specifično obrazovalne sile svojega predmeta ter jih dajo i slušateljem čutiti; da obrazovalni duh, ki je svojski njihovemu področju, živi tudi v njih, in da se, kadar nanese prilika, dotaknejo tudi tistih točk, kjer se stroga zakonitost te ali one vede stika z organično rastjo in totalnostjo človeške duše, ki bi se naj oblikovala. Tudi univerzitetni učitelj ima obrazovalno nalogo.«<sup>8</sup> Marsikaj bi tukaj lahko storila na univerzi teoretska »filozofija«, ako bi primerno jemala v pretres — pedagoško »stvarnost«.<sup>9</sup>

\*

*Ceterum censeo*: Ako za bodoče želimo učitelja in učiteljico, ki jima ne bo glavno »karijera«, ampak vsaj tudi »blagor naroda«, tedaj napotimo naraščajnike in naraščajnice v srednjo šolo. A za pedagoško plat njune izobrazbe po končani srednji šoli bo treba poiskati drugo, primernejšo in če mogoče i cenejšo pot, nego bi bil štiri-

<sup>8</sup> Iz »spomenice«, ki jo je filozofska fakulteta berlinske univerze predložila svojemu ministru in ki je bila l. 1925 objavljena pod naslovom »Die Ausbildung der höheren Lehrer an der Universität«. — Sicer pa je s podobnim duhom prešinjen i naš novi načrt »zakona o opštem pedagoškem institutu filozofskog fakulteta na univerzitetima«.

<sup>9</sup> Gl. K. O z v a l d, Filozofski moment v pedagoški praksi in teoriji. (Lj. Zvon, 1934, št. 7—8, str. 396 in sl.).

do petletni študij na univerzi. Sicer pa si tudi vsa skrb za čim dodelanejšo izobrazbo učiteljev in učiteljic dobro zapiši za uho kot morje globoko modrost iz »Naših luči«:

Naša zadnja luč je — duh:  
vse je mračno, duh nam seva,  
k Bogu pota razodeva.

(Župančič)

Brez pedagoškega duha ni mogoče mladega rodu kakor treba pripravljati za življenje; saj je stržen življenju to, da se mu hoče vedno nove vsebine. Kdo, ki ni slep in gluhi, bi si današnji dan upal omalovaževati to dejstvo! Ako pa se tvoje dejanje in nehanje samo tehnološki, to je le bolj površinsko orientira, tedaj mora biti, naj velja i za povsem novo in moderno, v istini muha enodnevnica, le — pedagoška »G'schaftelhuberei«. <sup>10</sup> Zares nove, se pravi novim oblikam življenja ustrezajoče šole ne morejo ustvariti novi učni načrti in drugačna metodologija od sedanje, temveč edinole — duhovno prenovljeni učitelj in učiteljica. Kajti kvaliteta se nikoli ne da namestiti s kvantiteto.

Zato pa: če nam je do tega, da v šoli mnogokaj postane drugače in boljše, nego je, tedaj se mora pred vsem v učitelju in učiteljici izpremeniti »duhovni habitus človeka«. To preusmeritev brezpogojno zahteva vsak pedagoški — »risorgimento«.

<sup>10</sup> »Prave spake dejanskega življenja so zlasti ljudje, ki si venomer dajejo opravka s praznim delom (die leer Geschäftigen — na Dunaju jim pravijo »G'schaftelhuber«), to so tisti, ki hočejo brez prestanka sproževati energije, katerih niso pripravili«. (Charles Baudoin, »Die Macht in uns«).

## **Študij fonetike**

### **I.**

Fonetika nas seznaja z govorili ter nas uči pravilne izreke, naravne vezave glasov in besed, pravih naglasov, lepe in razumevanje olajšujoče modulacije, umerjenega tempa in ustreznega ritma pri izražanju, ekonomične rabe naših najnežnejših organov, da se ohranita energija in zdravje, načina, kako se odpravljajo govorne napake, oz. preprečujejo, itd. Da nam lajša tudi učenje tujih jezikov, bodi omenjeno mimogrede. Dokazovati potrebo fonetičnega znanja izobražencu, posebno pa vzgojiteljem in učiteljem, se mi zdi po povedanem skoraj nepotrebno. A kljub temu se hočem tu za hip pomuditi. Prvi in glavni razlog je ta, da fonetike, ki se bavi, kakor sem dejal, s pravoječjem, še ni v učnem načrtu naših učiteljskih, kar gotovo ni prav. Če kdo, mora pač učitelj vedeti, kako nastane govorjenje, kateri organi in kako pri tem delujejo, kako ne smejo delovati, da ohranimo otroku zdravje in čist ter zvonek glas, da preprečimo kronično hripavost in preutrujenost govorilnih organov pa iz nje izvirajoče bolezni, da razvijemo govor, ki ga je lepo slišati, in da preprečimo napake v izreki, ki se utegnejo kot rastline-samosevke razmnožiti ter človeku napotovati vse življenje. Dolžnost nalaga učitelju, da neprestano bedi nad učenčevim akustičnim govorom. Kako pa naj tej dolžnosti ustreže, če mu tega niso nikoli pokazali, kako naj odstrani ali v kali zatré govorne napake, ki bodo staršem in otroku kljub nadarjenosti in pridnosti grenile vse žive dni, če se tega nikdar učil ni!

Pravijo, da se ima glasoslovje za ponos in cvet jezikoslovja. Če je temu res tako, o čemer ne smemo dvomiti, potem je fonetično znanje potrebno tudi vsakemu profesorju, ki se ukvarja z materinščino in z jeziki vobče. Naj-

bolj pa je potrebno to znanje učitelju gluhonemcev, ki ga čaka nad vse težka naloga, gojence raznemi in jih uvrstiti med govoreče in koristne člane človeške družbe. Za uspešno njegovo delo je znanje fonetike prava »conditio sine qua non«. Čim dodelanejša je to njegovo znanje in popolno, tem lažje bo premagal težkoče, ki nasprotujejo vzvišenim ciljem njegovega prizadevanja. Pa to nam je že itak znano. Brez fonetičnega znanja nadalje tudi učitelj slaboumnih otrok ne more biti. Glavni znak njegovih učencev je največkrat zelo pomanjkljiv in potvorjen govor, ki ga je treba na ta ali oni način popraviti, če naj učencem v poznejšem življenju koristi. Čeprav učitelju pomožnošolskih otrok ni treba fonetike študirati tako natanko kot njegovemu tovarišu, ki ima opravka z gluhih otroki, vendar mora praktično fonetiko obvladati, da bo mogel urejati izreko svojih bebljavcev in brbotavcev. Ena glavnih njegovih nalog mora biti, da prihiti otroku na pomoč, brž ko zazna kake nerednosti v njegovem govoru. Iz vsega tega sledi, da mora biti fonetika na vidnem mestu načrta za izobraževanje učiteljev gluhonemcev in duševno zaostalih otrok. Za prve mora biti celo glavni učni predmet, tečaj in temelj njihovega znanja.

## II.

Fonetika posega v razna torišča človeškega znanja: v fiziko, anatomijo, fiziologijo, primerjalno jezikoslovje, metriko, praktično prisvojitev govora, pouk v materinščini in jezikih vobče, retoriko, petje itd. Za njen študij moraš imeti precej specialnega znanja, zlasti iz akustike, anatomije in fiziologije govorilnih organov. Iz akustike je treba ponoviti, odnosno proučiti bistvenosti iz nauka o glasu. Potrebno je to že zaradi morebitnih pripomočkov pri zaznavanju govora s pokvarjenim sluhom in za razumevanje delovanja našega ušesa pri sprejemanju raznozvočnih akustičnih fenomenov. Vedeti moraš, kaj je zvok (Schall, son), kako nastane in se širi po zraku, tekočinah in trdih telesih, kdaj se odbija in lomi, kako vpliva toplota na njegovo hitrost, kako praktično izračunaš njegovo brzino, kaj



so napredovalni in stalni, kaj prečni (transverzalni) in dolžinski (longitudinalni) vali itd. Zelo važna je za fonetiko tudi splošna razdelitev glasov po akustiki v glasove (tone) in šume (Klänge und Geräusche, sons musicaux et bruits), kdaj nastanejo eni in drugi in po katerih lastnostih jih spoznamo, oz. v čem se razločujejo. Nadalje je potrebno, da si znaš razložiti vzroke nižini in višini tonov, njih jakosti in barvitosti. Za ponazoritev nihajev je koristno, da znaš rabiti glasbene vilice in razumeš njih grafične prikaze na sajastih steklenih ploščah. Tudi optično predstavo tresljajev glasbenih vilic je vredno poznati. Opisati je nadalje treba znati še sireno in umeti določevanje brzine z njo. Tudi določevanje dolžine valov, posebno moškega in ženskega glasu za ugotovitev meje slišanju je dobro poznati. Za spoznavanje glasu (vokalov) je še prav posebno važen Fourierov znameniti stavek, ki je podlaga matematični akustiki in se glasi: vsak kompleksni zvok te in te tonovske višine se da razstaviti v več zapovrstnih harmoničnih enostavnih (parcijalnih ali delnih) tonov, izmed katerih določa prvi višino glasu. To je važno vedeti zaradi akustične raziskave in razdelitve glasov, zlasti glasov našega govora in petja. Naj omenim že tukaj, da se fonetičarji delijo v dve stupini: genetičarje in akustičarje; prvim je glavno način, kako se tvorijo glasniki, drugim pa fizično-akustični fenomen, ki je v njih. Oni govorijo o artikulaciji ustnic, jezika itd., ti o zvočnih valih, delnih tonih, rezonancah itd. Katerih doslednost in skladnost v dognanjih je očitnejša in zavoljo tega tudi za prakso pomembnejša, pokaže stvarna ocena; ta pa je nemogoča, če ne poznamo Fourierovega in drugih važnih akustičnih pravil. Za umevanje akustičnih pojavov je dalje pomemben tudi študij rezonanc, za raziskavanje glasov (analize vokalov) pa še posebej študij Helmholtzovih rezonatorjev, to je votlih steklenih ali kovinastih krogel, katerih vsaka ojači le en ton, ki ga izračunamo po velikosti krogle in njene odprtine, itd.

To je torej nekaka okvirna snov, katero moraš pred študijem fonetike in akustike predelati. K temu pripomnim samo še, da je treba akustiko poznati zlasti tistemu, ki se

hoče baviti z eksperimentalno fonetiko, da bi izboljšal artikulacijo gluhonemcev z instrumentalno - fonetičnimi pripomočki, kakor delajo naši tovariši v tujini, zlasti v Nemčiji, Franciji in drugod. Za akustiko pride na vrsto anatomija in fiziologija govoril. Lotili se bomo najprej študija dihalnih organov, ker je njih delovanje podlaga ne samo življenju, ampak tudi govorjenju. Bolj ko poznamo njih anatomijo, bolj bomo razumeli in si znali razložiti dogajanja v njih. Delo, ki ga opravljajo predvsem pljuča, imenujemo dihanje. Proučili bomo najprej navadno dihanje, kakšno je običajno in kakšno bi moralo biti, kakšen mora biti zrak, da si ohranimo zdravje in krepimo dihalo, itd. Nato bomo, kar se najbolje da, pretehtali govorno dihanje in psihične vplive, ki ga izpreminjajo (alterirajo), itd. Na razliko med obema, ki si jo moramo prav dobro zapomniti, opozorim že tukaj: 1. navadno dihanje je avtomatično in odvisno od dihalnega središča na dnu 4. možganskega prekata (ventrikla), prsno in trebušno dihanje se enakomerno izmenjavata; 2. vdih (inspiracija) je komaj za spoznanje krajši kot izdih (ekspiracija); 3. giblje se le majhna količina zraka (500 do 600 cm<sup>3</sup>); 4. pot dihanju drži skozi nos. Govorno dihanje je pa 1. samovoljno, prsno gibanje prevladuje, ker mu gospodujejo iz možganske skorje prihajajoči (kortikalni) vplivi; 2. vdih je zelo kratek in globok, izdih pa kot nositelj govora, zelo dolg, čim daljši, tem bolje; 3. pri govorjenju je gibljiva zračna količina zelo velika (1500 do 2000 cm<sup>3</sup>) in 4. govorno dihanje gre skozi usta. Za dobro razumevanje dihanja moramo proučiti še innervacijo dihal, kjer so pa na razpolago aparati (pnevmograf, spirometer itd.), tudi dihalno grafiko in praktične nauke, dobljene iz nje. Pri tej priliki se bomo seznanili tudi s strokovnimi izrazi (termini technici): tachypnoë (polypnoë), spanopnoë (oligopnoë), platypnoë, bathypno itd. Tu naj resno priпомним tole: vsi, kar nas je od stroke, vemo, kako gluho-nemi kaj radi tratijo zrak pri govorjenju, kako zelo je njihov govor zaradi tega razsekan, težek in nenaraven in to vse zavoljo pomanjkljivega dihanja. Toliko da zinejo, pa ima poslušalec že občutek, kako nerodno deluje sopni mehanizem pri artikulaciji, posebno v začetku, ko imajo

veliko opravka s psihično platjo govora in ne utegnejo misliti obenem še na pravilno govorno dihanje. Vse to dokazuje potrebo, da se poglobi študij anatomije in fiziologije dihalnih organov; le natančno poznanje delovanja teh življenjski izredno pomembnih organov lahko ob prizadevanju za odstranitev navedenih nepravilnosti in težkoč rodi zaželeni uspeh pri gojencu in nič drugega.

Zdaj pride na vrsto jabolko. Anatomijo tega organa in pa delovanje, ki ga ta naša najnežnejša in najlepša piščalka zmore, je še prav posebno treba natanko poznati. Slavni francoski učenjak in ustanovitelj eksperimentalne fonetike Rousselot omenja nekje v svojem znamenitem delu *«Principes de Phonétique Expérimentale»* tole: *«Il n'y a pas actuellement dans toute la physique biologique de question plus mal connue que celle de la production de la voix et de l'audition. Nous ne savons pas quelle est la constitution des sons émis lors de la parole, même dans les cas les plus élémentaires.»* To priznanje enega izmed največjih fonetikov nas mora navdati s skromnostjo. Mnogo so že znanstveniki dognali, a to in ono je še na šibkih nogah. Besede slavnega Francoza naj nas izpodbudijo, da se študija lotimo z največjo vnemo. Dogajanja v jabolku poznati, kolikor je po današnjem znanstvenem stanju mogoče, se pravi dodobra poznati njega anatomijo. Začeli bomo torej spet z anatomijo, nato pa nadaljevali s fiziologijo. Proučili bomo izprva hrustančasto ogrodje jabolka, potlej pa izredno zapleteno (komplicirano) mišičje. Pomočki za ta na moč težki študij so avtopsija (lastno spoznavanje na kliniki), dobri modeli in jasne slike, posebno Henle-Merklove. Pri študiju fiziologije nam bodo poleg drugega dobro služili Gutzmannovi diagrami, ki jih dobiš v njegovih strokovnih delih. Pravijo, da naglica ni nikoli prida, zato si bomo dali dovolj časa prav posebno pri študiju jabolka, da bomo s svojim znanjem lahko gojencem pomagali, kadarkoli bi poskušali proizvajati nenavadne in napačne glasove, zlasti nepravilne laringalne nastave itd. To je treba prav do uma dopovedati tistim, ki mislijo, da zadošča tudi površno poznanje tega organa. Potrpežljivost je seveda tisti božji dar, ki ga človek ima ali ga pa nima; kdor ga

nima, naj nikari ne misli na učiteljjevanje v gluhojemnici. Vsi tovariši z gluhojemnic veste, kako težko je odpravljati ali preprečevati govor v falzetu, kako težko je gojence navaditi ekonomičnega porabljanja zraka itd. Dobro poznanje fiziologije glede na laryngalno muskulaturo vam bo tukaj najboljši svetovalec. K temu pa še tole pripombo! V strokovnih knjigah (časnikih, fonetikah, logopedijah itd.) naletimo povsod na strokovne izraze (termini technici). Da nam bo mogoče specialno literaturo s pridom brati in se okoristiti z njo, takih izrazov ne bomo zametali, češ, nepotrebnosti so, ampak si jih bomo v svoj prid lepo zapomnili. Besede: larynx, trachea, cartilago cricoidea, cartilago thyreoidea, cartilagine arytaenoideae, processus vocalis, processus muscularis, musculus thyreo-arytaenoidei ali vocales, musculus crico-arytaenoidei laterales ali antici, musculus postici, ligamenta glottidis ali vocalia, chordae vocales, glottis vocalis, glottis respiratoria itd. nam ne smejo biti prazni zvoki.

Za izpopolnitev znanja pa bomo preštudirali tudi še innervacijo jabolka. To je predvsem potrebno za študij logopatologije. Po dobri proučitvi dihalnih organov in jabolka se bomo navsezadnje seznanili še z nastavkom, to je goltom, ustno in nosno duplino, z organom, kjer se prav za prav vrši izreka, ali drugače rečeno, kjer se predeluje in izpreminja (modificira) samolastni ustni glas ali pa glas, ki prihaja iz jabolka, v glasnike naše besede. Študij anatomije in fiziologije na živem predmetu ali preparatu, modelu ali podobah nam bo lajšal predstavljanje. Pri proučevanju nastavka bomo pozornost osredotočili prav posebno na muskulaturo jezika in neba, ker imata oba organa poleg ustnic največ opravka pri govorjenju. Zaradi fiziologije nastavka in študija fonetike bomo upoštevali tudi strokovne izraze kakor: pharynx (pars laryngealis, hypopharynx, pars oralis-mesopharynx, pars nasalis-epipharynx), arcus palatini, arcus palatoglossi, arcus palatopharyngei, lingua (glossa), apex dorsum, palatum durum, palatum molle, dentes, uvula, musculus hyoglossi, musculus genioglossi, musculus transversus linguae, musculus tensor veli palatini, musculus levator veli palatini, musculus masseter, musculus orbicu-

laris oris itd. Iz latinskih besed izvajamo namreč strokovne fonetične izraze, ki jih rabijo fonetičarji za opis organskih nastav pri artikulaciji in za opredelitev glasnikov. V fiziologiji nastavka v splošnem je dobro preštudirati, kako se glas jači in slabša in zvočna barva v jabolku nastalega tona v nastavku bistveno izpreminja, itd. Tudi splošna zvočna analiza glasnikov bi bila tu na mestu, zlasti pa teorija vokalov: teorija zgornjih tonov (Obertontheorie), teorija formantov (Formantentheorie) in še zelo zanimiva in bistroumna teorija vokalov po Scripturju, ki je bila na svetlo dana v »Zeitschrift für Experimental - Phonetik« (v marcu 1932). Po skrbni proučitvi akustike, anatomije in fiziologije govornih organov smo za študij fonetike prav dobro pripravljeni in nam ne bo delal preglavice. Strokovne izraze po večini poznamo, gonilne moči in način njih delovanja pri glasotvorbi vobče tudi; treba bo sedaj v ta okvir spraviti še nadrobni študij glasnikov in glasniških zvez in vse, kar je še potrebno za lepo pa razumljivo izražanje vsebine našega duševnega življenja. Tako preidem sedaj na študij fonetike same.

### III.

Za uvod v fonetični študij se moram dotakniti najprej nekaj načelnih vprašanj, predvsem črkopisa. Znano je, da običajna pisava sploh nima znamenj (črk) za vse glasnike, ki jih rabi izreka. Zdi se, da bi bila pisava, ki bi skušala zajeti vse glasove našega govora in petja, preveč zapletena in zavaljo tega nepraktična in nemogoča. Za študij fonetike je pa vseeno potrebno, da poznaš poleg navadne še fonetično pisavo, že zaradi tega, ker rabi po vseh jezikih za iste glasnike ene in iste črke. S tem je praktičnost te pisave že dokazana, ker olajšuje izgovarjanje in učenje tuje besede. Če pomislimo, kako sila nepraktičen je angleški, francoski ali nemški pravopis, in da je tudi naš slovenski marsikod nedosleden ter večkrat nefonetičen, se bomo te pisave še rajši naučili. Najpopolnejša in trenutno najbolj razširjena je mednarodna, ki jo rabijo v časniku »Maître phonétique«, glasilu tako zvane »Association phonétique internationale«. Nekatere učne knjige jo dosledno



rabijo pri obravnavanju glasnikov pa njih zvez in fonetični transkripciji navadnega pravopisa. Za študij fonetike je pa prav posebno praktična in nazorna pisava, ki jo je izumil eden od največjih fonetikov sedanjega časa, univ. profesor Oton J e s p e r s e n. Prikladna je zlasti iz teh-le razlogov: 1. je za glasniško analizo zelo uporabna, 2. je zelo prožna in preprosta, 3. zajema z združevajočimi simboli cele skupine sorodnih glasnikov, na pr. take, ki jih izrekamo na koncu jezika, ali na spodnjem robu zgornjih zob, nadalje vse zapornike, vse zvočnike itd. in 4. ne izbira znamenj samovoljno, zato si njih pomen lahko zapomnimo. Ta pisava rabi grške črke  $\alpha$  (alfa),  $\beta$  (beta),  $\gamma$  (gama),  $\delta$  (delta),  $\epsilon$  (epsilon),  $\zeta$  (zeta), in v nekaterih primerih tudi ustrezajoče velike črke  $A$  in  $\Delta$ , potem iz latinice: a b c d e f g h i j k l, številke: 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 in rimsko I; vrhu tega še R in obrnjeno številko 2. Naučimo se je najlažje obenem z analizo delovanja posameznih govorilnih organov, tako da označujemo z njo sproti vse fenomene, ki prihajajo na vrsto pri očrtu glasniške izreke, vse po učni knjigi Jespersenovi. Pripomba! Z grškimi črkami zaznamujemo delujoče organe v zapovrstnosti od spredaj nazaj, torej z  $\alpha$  ustnice,  $\beta$  jezikov konec,  $\gamma$  jezikovo površino,  $\delta$  gibljivo nebo,  $\epsilon$  glasilki; z latinico napovemo mesto, kamor artikuliramo, s številkami, vštevši I, R in narobe 2 glasniški način izreke, to je razdaljo na artikulacijskem kraju: 0 pomeni zapor, 1 prav majhno odprtino ali pripor, 9 široko zehanje itd.

Še na neko načelno vprašanje naj odgovorim: zakaj se bomo pri fonetičnem študiju opirali na genetično-artikulatorni sistem in ne toliko na akustičnega? Že prej sem omenil, da se glasniki dajo obravnavati z različnih vidikov. Akustičarji vidijo v njih le nihaje ter govorijo o zvočnih valih in njih širjenju v prostoru, fiziologom so pa le igra mišic in kit. Seveda nista navedena principa pri najboljših znanstvenikih nikjer dosledno izvedena; na pr. akustičarja Helmholtz in Pipping se opirata i na organske artikulacijske nastave, genetičarja Bell in Sweet pa upoštevata tudi akustično plat glasnikov. Prepri, ki so nastali po oprede-

litvi fonetikov v ta dva tabora, so rodili učene in dolge spise, a zmagal ni ne ta ne oni tabor, marveč zlata sredina. »In medio veritas est«, je obveljalo tudi tukaj. Zmagal je nazor, da je artikulatorni del govora prav gotovo toliko vreden ko akustični; če pa upoštevamo, da so artikulacije mnogo bolj dostopne ter se dajo prav dobro opazovati in opisati in da je med raziskovalci genetičarji veliko več edinosti kakor med akustičarji, se bomo držali pri svojem študiju bolj genetičarjev ko pa akustičarjev. Akustične lastnosti glasnikov - šumnikov so še nepojasnjene in še nimamo izvedene opredelitve konzonantov po akustičnih principih. Še slabše je glede vokalov, kjer se niti dva znanstvenika ne ujemata. Naj omenim za primer tole: pri vokalih je treba najti najprej samolastni ton, ki je uglasen na ustni prostor proizvajane vokal, ki deluje vokalu nasproti kot rezonator. Samolastni ton vokalov so ugotavljali na različne načine, posebno tako, da so vokal šepetali in tako element, ki nastaja s tonom in moti, izločili, višino pa primerjali s klavirjem. Rabili so tudi natančno uglasene glasbene vilice, ki so jih držali nihajoče pred ustmi, ki so bila nastavljena za poskusni vokal, obenem pa so prisluškovali, pri katerih glasbenih vilicah se ton z rezonanco ust ojači. Tako so delali različni znanstveniki. Osupniti nas pa morajo dognanja (rezultati), ki so pri vsakem raziskovalcu drugačna. Po Helmholtzu na pr. je samolastni ustni ton pri »u« ubran na f, pri »o« na  $b^1$ , pri »a« na  $b^2$ , pri »e« na  $d^2$  itd.; po Stormu pa »u« na a, »o« na g, »a« na  $f^3$  itd. Dolga vrsta je teh raziskovalcev, pa nikjer med njimi skladnosti. Podobno je pri vokalni analizi, to je ugotavljanju temeljnega in delnih tonov. Že iz povedanega sledi, da bo zaradi te zmede podlaga našemu fonetičnemu študiju artikulacija, akustiko pa bomo upoštevali le toliko, kolikor nam more koristiti za pojasnilo in izpopolnitev znanja glasniških, besednih pa stavčnih fenomenov in nič več. Dosti je še principijalnih vprašanj, ki so vredna poglobljene proučevanja, toda o njih morebiti kdaj pozneje.

Pristopimo sedaj k prerešetavanju glasnikov in njih zvez. Glasnik je po Jespersenu proizvod človeških govoril, ki povzročujejo v zraku tako gibanje, da ga s sluhom

natanko dojamemo in prepoznamo ter ves proces rabimo kot pomoček za sporazumevanje med seboj. Glasniki se dado, kakor sem že dejal, obravnavati z različnih vidikov. To so fonetiki tudi delali, šli so pa v genetično-artikulatornih sistemih tako daleč vsaksebi, da je zavladal pravi kaos. Človek res ne ve, komu bi dal prav, ali Brückeju, ali Hofforyju, Sweetu, Trautmannu, Sieversu ali komu drugemu. Treba je bilo velikega moža za ureditev in poenostavitev vseh mnogih glasniških sestavov. Ta mož je prišel, bil je Melleville Bell. S svojo vokalno razpredelnico je prinesel več zanesljivosti in preglednosti v fonetični študij in ravno v tem je njegova velika zasluga. Izhajajoč iz spoznanja, da je vsak glasnik določen z nastavo vseh govorilnih organov in so po takem vsi glasniki bistveno enaki drug drugemu, je določil vokale 1. po razdalji med jezikom in nebom: high, mid, low, 2. po premiku jezika naprej ali nazaj: front, mixed, back, 3. po obliki ali stopnji jezične napetosti: narrow, (primary), wide, 4. po ustnični zaokrožitvi: not round, round. Pokazal je s tem, da je najzanesljivejša podlaga sistematiki v artikulacijah posameznih govorilnih organov in nikjer drugje.

Sedaj si pa oglejmo artikulacijo in razdelitev glasov našega govora! Za artikulirani glas je treba na široko odprto pot navadnega dihanja nekje zožiti ali celo zapreti, ker edino z zapreko na tej zračni poti nastane glas. Izgovorimo na pr. »ka« in zapazimo, da se zganeta jabolko in jezik, in čeprav ovire v jabolku ne moremo z golimi očmi videti, jo pa s prstom očitimo, dotik jezika opazimo z nebom pa tudi z očmi in se tako prepričamo o resničnosti te trditve. Tako in podobno uravnavanje izdiha za glasotvorbo je artikulacija, znanost o tvoritvi, kakovosti in uporabi artikularnih glasov pa glasoslovje ali fonetika. Prvo zapreko postavimo izdihu v jabolku z glasilkama. Preštudirali bomo nasplošno nastavo glasilk za šepetni, plehki in prsni glas. Nato bomo vzeli delitev glasov (glasnikov) po akustiki, pretehtavši na pr. razliko med glasovoma »s« in »a«. Zapazili bomo, da »a« zveni, ker se trese jabolko (glasilki) in da »s«, pri katerem je ovira izdihu ob popolnoma mirnem jabolku v nastavku, ne zveni, da

je torej prvi glas zvoneč, drugi nezvoneč; prvemu pravimo tudi glas, ker ga tvorijo prevladajoči temeljni ton in slabotnejši spremljevalni toni, drugemu šum, ker ni tona v njem. Kakšna je razlika med obema v njihajih, smo slišali pri akustiki. Sedaj si bomo zamašili ušesa in izgovorili na pr. besedo »šola«; zapazili bomo prav razločno, da je »š« šum, »o« glas, »l« pa združitev šuma in glasu. Čiste šume imenujemo tudi nezvočnike, mešane glasove in vse glasove pa zvočnike; vokali so brezšumni glasovi. Vse glasove napravimo v jabolku, skoraj vse šume v nastavku, kjer tudi glasove prenavajamo (modificiramo). Akustična delitev glasnikov je torej tale: 1. šumi (bruits, Geräusche): p, t, k, f, s, š, h, c, č; 2. glasovi (sons musicaux, Klänge) in sicer a) čisti: a, o, u, e, i, b) mešani: b, d, g, v, z, ž, l, r, m, n, ng, j. Prve izgovarjamo v nastavku, izvečine v ustih, druge v jabolku s sodelovanjem nastavka itd.

Po tej razdelitvi glasnikov se bomo seznanili še z glasniško izreko. Opazovali bomo pri izgovarjanju vokalov a-e-i, potem a-o-u gibanje jezika in ustnic ter se ad oculos prepričali, da se pri prvi vokalni vrsti pomika jezik naprej in navzgor proti trdemu nebu, čeljustna kota se manjšata, ustnice pa širijo v špranjo. A pri drugi gre jezik nazaj in navzgor proti mehkeemu nebu, ustnice se obenem zaokrožujejo in zožujejo. Iz tega postavimo pravilo: za razdelitev vokalov je važno 1. proti kateremu nebnemu delu je obrnjen vrh vzboklega jezika, 2. kako velika je razdalja na tem mestu med nebom in jezikom. Za razdelitev vokalov v palatalne (trdonebne) in velarne (mehkonebne) je torej merodajna artikulacija jezika in ustnic in sicer jezika bolj ko ustnic, ker se dado vokali razločno izgovoriti tudi ob nevtralni ustnični legi, iz česar pa ne sledi, da smemo kar zanemarjati ustnično artikulacijo. (V nekaterih jezikih je zanikernost ustnične artikulacije še prav posebno nedopustna, na pr. v francoščini, kjer mora biti izredno skrbna in fonetično pravilna.) Če odpremo pri izgovarjanju vokalov nos, dobimo nosne vokale (nazale), ki jih pa v naših jezikih ni.

Za spoznanje, kako se izrekajo konzonanti nasploh, bomo izgovorili na pr. besede: pas, mak, lak, rak, sak. Začetni glasnik v prvi besedi izgovorimo z zaporom, v drugi

z ustničnim zaporom skozi nos, v tretji ob straneh (lateralno), v četrti z nekakšnim drdranjem, v zadnji besedi pa s priporom ali z ožino. Podobno je pri ostalih konzonantih, le da se zapori, pripori itd. pomikajo po artikulacijski poti nazaj, torej proti jabolku. Ti zgledi nam pojasnjujejo delitev konzonantov v zapornike (Verschlusslaute, plosives), nosnike (nasales, Nasenlaute), laterale (laterales, Lateral-laute), drdrače (rouléés, Zitterlaute) in pripornike (fricatives, Engelaute ali Reibelaute).

Po tej splošni proučitvi glasniške artikulacije in razdelitve se bomo lotili nadrobnega študija fonetike po dobri knjigi. Najboljša je po mojem Jespersenova »Lehrbuch der Phonetik«. Ako pri učenju pazno in zbrano sledimo tej knjigi, se nam odpira in prikaže veličastno snovanje akustične besede naravnost igranje in tako nazorno, da v duhu kar vidimo in si z lahkoto predstavljamo govorilno igro mišičja naših organov za izražanje dušnih in fizičnih doživetij itd. Po uvodni besedi začne Jespersen z analizo, s katero nam predstavi nastave in gibanja vsakega posameznega govorilnega organa oz. njegovih delov, kar imenuje on elemente. V sintezi obravnava glasnike kot skupine več elementov, v kombinacijah zveze glasnikov v nepretrganem govoru, v nacionalni sistematiki pa opisuje skupne poteze, ki označujejo glasniški sistem vsakega posameznega jezika v nasprotju z artikulacijsko bazo drugih jezikov itd. Pri razlagi rabi posebna alfabetična znamenja, ki sem jih prej natančneje opisal. Ker se ne utegnem spuščati v tem referatu v nadrobnejši opis metode, po kateri nas Jespersen tako lepo in umljivo seznanja s fonetiko, ampak opozorim le na njegovo knjigo, mi dovolite k fonetičnemu študiju samo še nekaj pripomb.

Najvažnejše in najtežje poglavje se začne z jabolkom. Za pravilno poučevanje artikulacije je velikega pomena, da dobro pojmuješ in si predstavljaš delovanje tega organa pri šepetu, prsnem in plehkem glasu (falzetu ali zvočni funkciji v glavi). Pri študiju teh fenomenov se je treba delj časa ustaviti. Važno je tudi, da poznaš nastave glasilk pred zazvenom. Kako nastane pridihalna nastava (Hauchstellung, gehauchter Einsatz, spiritus asper, gradual glottid ali flatus



glottid), mehka nastava (weicher Einsatz, clear glottid ali clear beginning, arrivée douce) in trda nastava (fester Einsatz, check glottid ali glottal catch, arrivée dure, coup de glotte) — vse to moramo dobro vedeti. Poznanje teh nastav je važno še posebej za logopatologijo in učenje tujih jezikov. Znane so na pr. smešne napake v izreki nemških besed z napačnim začetnim nebnim »ch« namestu laryngalnim v primerih kot: Haus, hohl, Hund, her, hier ali s trdo začetno nastavo v romanskih besedah kakor v: Auteuil, autel, août, Adam, Égypte etc. namestu Auteuil, autel, aout itd. Kdor pozna fonetiko, ne bo delal takih in podobnih napak.

S tem prihajam že v glasniške kombinacije in vas opozorim, da je od njih precej odvisna lepota in jasnost govora; zategadelj se moramo dodobra seznaniti z njimi. Proučili bomo natanko labializacijo, palatalizacijo in velarizacijo. Pri govoru bomo prav posebno budni, da se zrak ekonomično izrabi, zato bomo terjali od gojencev nepretrgano izreko govornih enot (fraz), dokler je kaj sape. Govoriti se mora tako, kakor da so vse besede skupaj pisane, med besedami ne sme biti nobenih presledkov. Pri izreki se je treba držati strogo fonetičnih pravil. Pri dotiku dveh glasnikov se morata obe skupni govorni gibanji napraviti samo enkrat, torej tako, da se artikulacijska nastava prvega glasnika podaljša tudi za drugi glasnik, kar ne velja le za besedno artikulacijo, ampak tudi za stavčno pri prehodih od besede na besedo. To vodilo je veljavno za artikulacijo v ožjem smislu (laryngalno in ustno), pa tudi za dihanje. Za prehode si torej zapomni, da se začne vsak naslednji glasnik z vstopom, ki ustreza koncu prejšnjega glasnika itd.; napravi zato skupni zapor ali pripor za oba glasnika zares skupno, samo enkrat in ne za vsakega posebej!

Zgledi: Včeraj je bil lep dan. Jaz sem močnejši koti. Zakaj jeziš ženo? Prepih hudo dene. Mit dem Ball. Er ist gestern nach Hause gegangen. Itd. Pri spojitvi glasnikov je treba paziti še na sledeče posebnosti. Ob homogeni artikulacijski zvezi zapornika in nosnika kakor v besedah: tnalo, pikantno, dno, podnevi ne napravimo v tn in dn

normalne t-eksplozije, ampak nevidno eksplozijo jadra (velum), kar se imenuje strokovno favkalna eksplozija; imamo jo tudi v zvezah pm in bm. V tej združitvi je za oba glasnika zapor isti, zategadelj držimo artikulacijski organ nepremično za oba v isti zaporni nastavi, tako torej, da v zaporu ne napraviš nobenega presledka, medtem pa nozdrvi (choanen) odpreš, da šine zrak skozi nos. Ob zvezah tla, dleto itd. ostane skupen zapor za oba glasnika tudi neizpremenjen in nepretrgan, jezikov konec je torej pri obeh glasnikih mirno vprt na dlesna (alveole) zgornjih zob, eksplozijo za »t« in »d« pa napraviš ob straneh (lateralno), ker tako zahteva izreka glasnika »l«. Ker se tukaj rado greši in je dobiti malokje doslednost, opozorim na to izreko posebej že v tem referatu.

Važno je tudi fonetično pravilo, da se izgovarjajo zveneči zaporniki in priporniki na koncu besed nezveneče. Srbsko-hrvatski pravopis to pravilo tudi izvečine izvaja in piše te glasnike tako, kot jih je treba fonetično izgovarjati; ne pa tako slovenski, nemški, francoski itd. Kajti golob, gospod, mož, Francoz, ob, Stab, Bad, Lied je v izreki: golop, gospot, moš, Francos, op, Stap, Bat, Liet itd. Tudi na prilikovanje (asimilacijo) ne smemo pozabiti, se pravi na to, da se prienačijo glasniki drug drugemu in sicer v besedah in stavkih. Neglede na pravopis se vežejo v artiklaciji nezveneči glasniki z nezvenečimi in zveneči z zvenečimi; pri tem določi navadno naslednji izreko prejšnjega glasu: Francoz - francoski, smoditi - smotka, grizem - gristi, blasen - bläst, plagen - plagt (plakt), sagen - sagt (sakt); vrapci, slatko, opkoliti; observer (opserver), medecin (met-sen), chemin de fer - chmin t fer itd. Po takem je v izreki: sd - zd, vs - fs, gt - kt itd.

Tako prilikovanje, kjer se ravna izreka po drugem konzonantu, je regresivno ali nazadujoče; kjer se pa izreka naslednjega glasnika prienači izreki prejšnjega, je progresivno (napredujoče), kot v angleščini: observer - obzerver in včasih v nemščini: wo bist du gewesen? - wo bizdu gewezen? Zgledi za favkalno eksplozijo in prilikovanje: september, Šempeter, sitnost, petnajst, dnevi, čednik, petdeset, šestdeset, devetdeset, padla, Anglež, Kongo, abbrechen,

Wunde, mitnehmen, Sackgasse; grem po očeta, gospod lepo govori srbohrvatski, gospod trosi po nepotreb- nem blago, kad ne pušča, pečat ni dober, golob mi ni všeč, jaz sem bil lepo doma itd.

Za razumevanje fonetičnih fenomenov bomo navse- zadnje preštudirali še redukcijo, to je celo vrsto zgodovin- skih izprememb, ki so jih pretrpeli nekateri glasniki tako, da so izgubili bistvene posebnosti, ki so bile merodajne za njih definicijo. Doživeli so tako izpremembo, ki je ni bilo mogoče v glasovnem sistemu predvideti. Nadalje bomo proučili različne akcente (naglase), posebno stavčne, da dobimo primeren ritem v izreki naših gojencev in gojenk. Za gluhonemce prihajata v poštev zlasti časovni (tempo- ralni) in dinamični (jakostni); tonični se pa navadno pri- kaže ob pravilni rabi časovnega in dinamičnega. Tonični (muzikalni) je žal za gluhonemce bolj podrejenega pomena, dasi je zelo važen za določevanje in izpreminjanje smisla, ker ga pri glušcih ni mogoče doseči v pravi meri, saj je zanj potreben regulator, to je sluh, ki ga pa glušec nima. Čemu omenjam tu posebej vse to, ko vendar dobite vsa pravila in vse zglede za lepo artikulacijo v učnih knjigah? Zato, ker bi rad prav do uma dopovedal, da moramo pri izreki paziti na vse fonetične podrobnosti, če nam je do tega, da bodo naši gojenci razločno in kar se najbolj da blagoglasno govorili. Do tega jih privede edino pravilna besedna in stavčna artikulacija, to je pravilna glasniška vezava v besedah in stavkih, ekonomično stavčno dihanje in pravilni akcenti, odnosno primeren ritem itd.

Za konec še nekaj besed o eksperimentalni (instrumen- talni) fonetiki. V tujini (Nemčiji, Franciji, na Angleškem, v Ameriki) je v fonetičnem študiju naših tovarišev tudi ta znanost zajeta. Eksperimentalna fonetika proučuje s po- skusi ob aparatih govor, oz. človeški glas in vse, kar je potrebno za njega nastajanje, ter z njimi zaradi ustalitve in natančnejše analize opazuje gibanja, oz. nastave govo- rilnega in glasovnega organa ter bolj ali manj posrečene grafične posnetke proizvajanih organsko-akustičnih feno- menov. Z eksperimentalno-fonetičnimi napravami skuša

posvetiti v skrivnosti naših artikulacijskih in fonacijskih organov, kamor drugače ne more prodirati, in s tem je njena bit opravičena. V Nemčiji imajo učitelji gluhonemcev v učnem načrtu strokovne izobrazbe za uvajanje v prakso fonetičnega raziskovanja in navodilo samostojnega obdelovanja znanstvenih vprašanj, tele eksperimentalno-fonetične vaje: 1. Poznanje aparature za registriranje. Merjenje časovnih veljav (vrednot) pri glasniškem poteku in petju. 2. Zapis dihalnega gibanja in zračne porabe pri govoru in petju. Tolmačenje dobljenih krivulj. 3. Zrcaljenje lastnega jabolka. Ugotovitev opazovalnih uspehov. 4. Poskusi na umetnih jabolkih. Ugotovitev pravil zračnega pritiska, napetosti, tonovske višine in glasovnih nastav. 5. Stroboskopske vaje. 6. Gibanja jadra (velum). Merjenje njegove moči. Eksperimentalna preiskava nosljanja. 7. Poskusi na vokalnih zvokih in njih analiza. 8. Delo s fonografii. 9. Eksperimentalni posnetek glasnikov. 10. Merjenje višine glasu (Stimmton). Ugotovitev besedne in stavčne melodije. 11. Mehanika zapornikov (eksplozivnikov), izvedena z eksperimentalno glasniško pisavo. 12. Preiskava pripornikov s krivuljno pisavo in z umetnim nebom, posebno glasnikov »s« in »l«. 13. Zapis (registriranje) »r« - glasnikov in nosnikov. 14. Glasniki in njih izpreminjava, preiskani v tekočem govoru. Govorni naglasi. 15. Grafična preiskava govornega načina gluhonemcev. (Glej Bl. z dne 15. VIII. 1929!).

Lepe in koristne snovi nudi torej eksperimentalna fonetika učitelju gluhonemcev več ko dovolj. Največjega pomena je že od njega dni registriranje dihalnega gibanja v oprsju in trebuhu. Potlej proučevanje nastanka glasu v jabolku, zlasti registrov, kjer je prav za prav še vedno najskrivnostnejši kotic eksperimentalno-fonetičnega študija. Naj omenim le, da med drugim tudi delovanje glasilk pri fonaciji še danes ni popolnoma znano in da vesplošno pojmovanje, da bi zračni tok odmikal glasilki, ki se zaradi prožnosti spet druga drugi približujeta, ne drži več in da imamo že druge teorije. Tonndorfova na pr. trdi, da zrak sam glasilki zaniha in zbližuje, zračni tok pa, ki so si ga poprej predstavljali premočrtno, da deluje po sedanjem naziranju kot vrtinec, pri enih nad glasovno razo

(glottis), pri drugih na razni sami, itd. Tudi nastavkovnega pomena pri glasotvorbi še ne poznajo kot bi bilo potrebno. Omenil sem že, da imamo več vokalnih teorij in da si znanstveniki glede delovanja nastavka pri vokalnih teorijah niso edini. Ker je torej še toliko nepojasnjenih organsko-akustičnih fenomenov, si pridobiva eksperimentalna fonetika za njih proučevanje čedalje več tal na evropskih in izvenevropskih vseučiliščih, zlasti v Franciji, Nemčiji, Angliji, Italiji, Zedinjenih državah, na Japonskem in drugod. Nedavno mi je prišlo v roke delo univ. profesorjev cesarske univerze v Kyushu, gg. Sakuma in Takamatse »Contribution à l'étude expérimentale d'une consonne japonaise 1935« in sem se kar začudil, kako moderni in pridni so Japonci. Tudi pri nas bo treba misliti na to znanost in ji čimprej odpreti akademska vrata. Sredstva se bodo na ta ali oni način že dobila. Učiteljski naraščaj za gluhonemce sedaj še ne more študirati eksperimentalne fonetike na univerzi; zato bo prav, če se s primernimi knjigami vsaj v glavnem seznani s to vedo, da bo mogel s pridom brati eksperimentalno-fonetične članke v strokovnih časopisih in knjigah. Marsikaj bi se dalo še povedati o eksperimentalni fonetiki, toda morebiti bo kedaj pozneje še prilika, govoriti o njej.

Učne knjige, ki bi jih morala vsaka naša gluhonemnica imeti v svoji knjižnici, so: klasično delo Hermanna Helmholtza »Die Lehre von den Tonempfindungen«; potem »Der Schall« von John Tyndall, bearb. von Helmholtz und Wiedemann; Hermann Gutzmann, »Physiologie der Stimme und Sprache«; Herm. Gutzmann »Sprachheilkunde«; Fröschels »Lehrbuch der Sprachheilkunde (Logopädie)«; »Glas Nedužnih«, kjer je izšel srbskohrvatski prevod iz Fröschelsove logopedije, ki se opira na fiziologijo govoril, itd. O. Jespersen, »Lehrbuch der Phonetik«; Sievers, »Grundzüge der Phonetik«; Viëtor, »Elemente der Phonetik«; Henz, »Die menschliche Stimme und Sprache«; Passy, »Petite Phonétique comparée«, v tej knjigi je lepo obdelana mednarodna fonetska pisava; Broch, »Slavische Phonetik«; Fr. Ramovš, »Historična gramatika slov. jezika, II. Konzonantizem« in še druge; zlasti pa pravi standard work »Leerboek der Phonetiek 1928«, ki



sta ga spisala Z w a a d e m a k e r (Utrecht) in E i j k m a n n (Amsterdam) v holandščini. Najpomembnejše delo iz eksperimentalne fonetike je še vedno: R o u s s e l o t, »Principes de Phonétique Expérimentale«, Tome I. II.; P a n c o n - c e l l i - C a l z i a, »Das kleine Praktikum«; od istega »Die Experimentelle Phonetik«; v Hamburgu pa izhaja periodični časnik »Vox«, Mitteilungen aus dem phonetischen Laboratorium der Universität Hamburg.

•

Če se mi je posrečilo malo pripomoči k lažšanju in izpopolnitvi težkega dela, ki čaka naš strokovni učiteljski naraščaj, je s tem mojemu hotenju zadoščeno.

---

*Dr. Stanko Gogala, Ljubljana:*

## **Duhovni obraz sodobne mladine.**

Pri označitvi današnje mladine ne bom navajal že več ali manj obdelanih stvari iz psihologije otroka in mladostnika. To snov namreč predpostavljam, zato bom gradil svoje misli na poznanju teoretične in praktične mladinske psihologije. Ako bom moral kako duševno potezo mladine prav posebno poudariti ali podrobno razčleniti, se to ne bo zgodilo radi ponavljanja psiholoških dognanj in spoznanj, temveč zato, da bi postala slika čim stvarnejša in resničnejša. Mogoče bomo prišli v razpravi do stvari, ki so občepsihloško zanimive, toda zato še noče biti ta razprava samo psihološka. Moj namen je le, prikazati sodobno mladino v njenem resničnem življenju, predvsem pa v njeni idejni usmerjenosti ter v njenem odnosu do najrazličnejših življenjskih problemov, ki gibljejo našo dobo in vplivajo močno tudi na mladino.

Iz tega odnosa bom prišel tudi na pedagoško področje in sicer z vidika ozke, zgolj šolske pedagogike in s širokega pojmovanja kot vede o oblikovanju človeka in o človekovi kulturnosti. Saj je gotovo z obeh vidikov zelo važno, da vemo, kako gleda naša mladina na različna življenjska vprašanja, kakšna je njena duhovna struktura ter njen odnos do kulture in do kulturnih ustanov, ki so namenjene prav njej. Izhajam iz obče priznanega dejstva, da je treba pri urejevanju naše šole, šolskega dela in programa, pri uporabljanju šolskih metod, pri občevaranju z mladino, pri njenem izobraževanju in vzgajanju upoštevati v prvi vrsti mladino samo, njene duhovne in duševne potrebe, njene želje, njeno kulturno usmerjenost, njen odnos do šole in do učitelja, do avtoritete in do vzgajanja, do doma ter do sodobnih življenjskih pojavov in idej. Če moremo namreč našo šolo kakorkoli bistveno izpremeniti v smislu njene večje uspešnosti pri mladini, je to pač mo-

goče edino z globljim spoznanjem duhovne strukture in usmerjenosti mladine. To dejstvo je v vzgajanju in izobraževanju tako odločilne važnosti, da bi šlo šolsko delo mimo tistih, ki jim je namenjeno, in bi jih sploh ne moglo zadovoljiti, če bi ne iskali v mladini izhodišča za način in smer šolskega dela. Naša zahteva je upravičena že iz razloga, ker so psihološko nemožne stvari tudi praktično nemožne. Seveda si šolskega dela še dolgo ne mislim tako, da bi bila samo mladina odločilna za njegov potek, temveč sem odločno prepričan, da je tu prav radi duhovnih potreb in stisk mladine nujno potreben zelo dejaven učitelj, ki pri vsem upoštevanju mladine vendar ostaja njen vodnik. Zato si načela, da naj šolsko delo izvira iz učenca, ne mislim kot normo, ki uravnava vse delo v šoli, temveč le kot psihološko zahtevo po upoštevanju duševne in duhovne strukture mladine. Poznavanje te strukture naj daje izhodišče za šolsko delo, nadaljnji potek tega dela in posebno še njegova smer pa naj zavisi od uvidevnega in pametnega učitelja, ki ljubi svojo mladino in ji hoče kazati pota iz duhovnih stisk. Samo na ta način bo namreč mladina spoznala, da je resničnost in pravilnost nekaj od nje neodvisnega, nekaj, kar je zakoreninjeno v stvari sami in kar je treba zato vestno iskati in ohranjevati. Le na ta način je tudi mogoče, da mladi ljudje ne bodo postajali naduti, sami vase in v svoja spoznanja zaverovani individualisti, temveč da bodo rastle v močne individualnosti, ki čutijo dolžnost in odgovornost do objektivnosti in pravilnosti.

Z vidika zelo potrebnega duhovnega vodstva naše mladine je torej spoznavanje njene duhovne usmerjenosti in njenega svetovnega nazora nujno potrebno. V tej razpravi bom skušal podati svojo lastno sliko o duhovnosti in o duhovni usmerjenosti sodobne šolske mladine, kot se mi je počasi izoblikovala iz večletnega dela in življenja med njo. Seveda razprava ni nastala samo na temelju spoznavanja mladine med učnimi urami. Uvidel sem namreč, da so mladi ljudje v uradnem odnosu do učitelja večinoma zelo previdni in da se večkrat tudi hote prikazujejo drugačni, kot so. Najjasnejšo in, prepričan sem, da tudi naj-

pravilnejšo sliko o šolski mladini sem dobil izven pravih učnih ur in to na raznih sestankih mladinskih organizacij, na izletih, v privatnih razgovorih z mladino, iz mladinskih listov, v odgovorih na vprašanja, stavljena bodisi v ustni ali v pismeni obliki in na podobne načine. Pripomniti moram, da gre tu predvsem za sliko odraslejšje mladine, ki je že stopila v puberteto ali je pa celo že na poti iz nje. Zato bo moj pogled nekoliko enostranski, vendar neposreden in življenjski, ne samo teoretičen in književen. Vprav o tej mladini v pedagogiki zaenkrat še najmanj vemo, le čutimo, da ji je uspešnejše vodstvo nujno potrebno. Zdi se, kot da je šola nekam daleč od nje in kot da ji manjka onega neposrednega stika, ki je nujni pogoj za začetek uspešnega vodstva. Zato se mi zdi važno, da začnemo graditi prepotrebni most med šolo in pedagogiko na eni strani ter med mladino na drugi, most, ki bo prišel v dobro obema in ki se more zgraditi le z objektivnim in brezosebnim opažanjem sodobne šolske mladine.

### I. Posebnosti sodobne šolske mladine.

Čeprav je res, da se mladina vedno močno loči od zrelejšega človeka in da je radi stalnega ponavljanja mladih generacij neizbežen tudi ponavljajoči se boj med starimi in mladimi, je res tudi to, da je razlika včasih mnogo večja in nasprotuje ostrejšje in da se mladina nekih dob loči od mladine drugih dob. Ne trdim, da se razlikuje mladost kot psihološko strukturni pojem od druge mladosti. Trdim le, da se mladost v gotovih kulturnih in socialnih prilikah izživlja docela drugače kot v razmerah druge dobe. Mladost je vedno čas polnosti telesnih in duševnih sil, doba upora proti dosedanjemu in iskanja nečesa novega. Vendar pa je oblika mladinskega izživljanja v raznih dobah različna, so ideje, proti katerim in za katere se mladost bori, enkrat takšne, drugič drugačne; a tudi življenjske prilike so razlog, da se mladost izživlja enkrat laže, drugič težje. Zato je razlika med starejšo in mlajšo generacijo včasih zelo velika, dočim se v kakšni drugi dobi pojmovanje in miselnost starih in mladih skoro ne razli-

kuje. O našem času lahko rečemo, da se mladina izredno močno loči od starejše generacije, duhovno pač tudi od mladine eno ali dve generaciji nazaj.

### 1. Samostojnost.

Prva zelo izrazita lastnost sodobne mladine je njena samostojnost, ki se javlja v različnih oblikah in stopnjah. Pri osnovno-šolski mladini se kaže samostojnost predvsem v njeni izredno majhni pripravljenosti za uboganje. Ne mislim na razvojno nujne, redno se ponavljajoče dobe otroške trme, temveč na posebno strukturno lastnost sodobne mladine. Mogoče bi jo najbolje izrazili s trditvijo, da naši otroci sploh ne znajo več ubogati. Vsakdo je bil lahko že priča najrazličnejšim prizorom odločnega otrokovega upora, bodisi doma ali v šoli, na izprehodu itd. Najjasneje vidimo to lastnost današnjih otrok v primerih, ko brez dejavnega odpora in nekam samo po sebi razumljivo sploh ne ubogajo in delajo po svoje. Če nalete pri tem na odpor staršev ali učiteljev, se ne puste zbegati s prvo besedo, s prvim strožjim pogledom ali opominom, temveč gredo pri varovanju svoje individualne samostojnosti do skrajnosti, ker vendar še upajo, da bo prodrla njihova volja. Seveda nimajo otroci te lastnosti sami od sebe, temveč so naše socialne in časovne prilike take, da se jim ta samostojnost nekam posreči, da se jim zdi naravna in da imajo z njo uspeh. Zato se ji nočejo več odpovedati.

Činitelji, ki pospešujejo otrokovo samozavest v obliki neubogljivosti, so isti kot za vse druge oblike mladinske samostojnosti, tudi za one, o katerih bom še govoril. Prvi tak činitelj je otrokovo športno življenje. Če pogledamo ameriško mladino, zapazimo, da je samostojnost njen odločilni znak in da je naša mladina v primeru z njo še zelo nesamostojna. Tej razliki je iskati razloga pač v dejstvu, da se ameriška mladina že zelo zgodaj mnogo peča s športom. Šport pa, bodisi v kakršnikoli obliki, z nujnostjo zahteva, da se človek osamosvoji, da sam odloča in da vrši dejanja, ki zahtevajo precejšnjo



mero poguma, saj imajo pri športu neglede na rekorde, največ uspeha tisti, ki imajo največjo mero odločnosti in si največ upajo. Čim večje uspehe dosega mlad človek pri športu, čim večje težave in zapreke zmaguje njegova osebna samostojnost, tem večja postaja njegova samozavest. Mladostnikovo telesno in športno življenje, ki ga hitro osamosvaja, nam ustvarja torej danes iz mladih, negotovih in odvisnih ljudi že zgodaj samostojne otroke in mladostnike.

Jasno pa je, da se ta prvotno telesna samostojnost začne prav kmalu kazati tudi v duhovnem in socialnem življenju. Otrok, ki je postal športno samostojen, se nekega dne začudi nad dejstvom, da bi moral sicer v družbi, doma ali v šoli delati po željah in besedah staršev in učiteljev. Zdi se mu za malo, da bi ga imeli še vedno za otroka, ki naj samo uboga, ker vidi v uboganju slabost. Navajen pri športu delati po svoje, poskuša delati tako tudi v domačem in šolskem življenju. Posebno rado se to dogaja, če ima otrok v športu še vidne uspehe, ki so zabeleženi v časopisju ali pa so vsaj pri tovariših dobro znani. Tedaj sploh ni govora o kaki odvisnosti in o uboganju starejših, ki nimajo v športnem življenju nikakih uspehov in so torej danes že zato »manjvredni«<sup>4</sup> ljudje.

Na vedno večjo otrokovo samostojnost vpliva tudi naše čudno neurejeno socialno življenje. Toliko družin je, kjer sta ali sta vsaj bila v službi oče in mati, kjer zato ni doma nikogar, ki bi skrbel za otrokov duhovni razvoj in ki bi ga z ljubeznijo gojil in vodil. Tako je otrok že zgodaj prepuščen samemu sebi, pa začne delati po svoje, in ker ga pri tem nihče ne moti, gre po svojih željah tudi na cesto, kjer se druži z drugimi otroki in se od njih še bolj navzame samostojnosti in neubogljivosti. Začenja se pred cestnimi tovariši in součenci celo sramovati, da bi se kar mirno podrejal in ubogal, in vpričo njih še posebno rad pokaže svojo samostojnost. Zelo zgodaj postane zrel človek, ki ima lastne želje in lastno mnenje ter mu zato niti na misel ne pride, da so vendar na svetu še ljudje, katerim bi se naj podredil. To samostojnost še prav posebej podpirajo različne igre med tovariši s ceste. Zelo redko imajo te igre današnje mladine znake pravljične fantazije,

temveč so zelo blizu realnemu življenju in se često približujejo pustolovstvu. Tudi po igrah prihajajo torej otroci zelo blizu resničnemu življenju. V njih si izvojujejo kakšno vsaj na videz važno mesto in zato raste z igranjem njihova samostojnost in neubogljivost.

V tej zvezi naj še opozorimo na dejstvo, da uporabljajo često ubožni, pa tudi samo na videz potrebni starši, katerim manjka le veselja do dela, svoje otroke za to, da jim preskrbe življenjskih potrebščin. Dobro vedoč, da ljudje rajši uslišijo otroka kot odraslega, ker se jim radi svoje nebogljenosti prej zasmili, izrabljajo starši svoje otroke za beračenje po hišah in cestah. Otroci pa kmalu uvidijo plodonosnost prosjačenja in v njih se javlja zavest važnosti in samostojnosti. Dogaja se, da začenjajo beračiti tudi na svojo roko in v svojo korist ali pa v korist svojih tovarišev. Nastajajo tako zvane »klape« pocestnih dečkov in deklie, ki porabljajo naberačeni denar v svojo korist in zabavo. Ker se z uspehi svojega »dela« tudi pobahajo, se ga oprimejo še otroci, katerim dom tega ne ukazuje in od katerih ničesar ne potrebuje. Po nekaj uspehih pozizkusih je mladi berač svojega dela že gotov, pa začne samostojno življenje, v katerem se ne pusti ovirati od šole ali od doma. Posledica je tista skoro nerazumljiva divjost in surovost, ki je toliko najdemo med našo šolsko mladino, posebno v predpubertetni in pubertetni dobi.

Tretji razlog otrokove prezgodnje in zelo velike samostojnosti pa je čudna prizanesljivost in popustljivost staršev. Vzgojne razmere v družini so se močno izpremenile in na mesto prejšnje včasih pedantne vzgojne strogosti je stopila neka izredna vzgojna mlačnost. Staršem je postalo precej irrelevantno, ali jih otroci ubogajo ali ne, ali hodijo po svojih potih ali ne, ali se ravnaajo po svojih željah in trenutnih domislekih ali ne. Otrok in mladostnik sta danes prosta bolj ko kdaj prej in starši gledajo po večini mirno in brezbrizno njihovo početje. Zgodi se pač, da se nad njim začudijo in da se jim zdi vendar že malo preveč, ker je vendarle precej drugačno, kot je bilo v njihovi lastni mladosti. V največ primerih pa se samo pomenljivo nasmehnejo nad dejanji svojih otrok, češ,

danes je mladina že taka. Ni redko, da so celo ponosni nad dejanji svojih otrok in veseli njihove samostojnosti ter se imajo za zelo moderne starše, ki puste svojim otrokom vso prostost, češ, saj bi bili mi v mladosti prav taki, če bi nam bili pustili in dovolili. Danes pa je čas drugačen, danes puščamo otrokom lastno voljo, saj je cilj vzgajanja samostojen človek. Dogaja se, da je mati celo ponosna, če njen štiri-, šest-, sedemletni otrok na večkratni opomin sploh ne reagira, če je njena deset- ali enajstletna hčerka »zaljubljena« v kakega športnega prvaka, je z očetom vred ponosna, da ima petnajst- ali šestnajstletni sin precej »deklet«, ki »nore« za njim in so med njimi tudi bogate, ali pa če njun sin »nori« za znano deklico iz bogate in ugledne družine itd. Tako se mnogokaj dogaja z vednostjo staršev in oni ali molče trpijo početje svojih otrok ali pa ga z zadovoljnim smehom celo podpirajo. Seveda ne velja to za vse starše, vendar se mi zdi, da postaja tako popuščanje in odobravanje že moda in se zato prenaša od družine na družino. Ne smemo pozabiti še primerov, ko puščajo starši svoje otroke brez vsake kontrole v kino ali gledališče, večkrat samo zato, ker otroci to hočejo in ker jim starši pač vse dovolijo, kar hočejo. Saj se celo hvalijo pred drugimi, o, naš pa to sme, mi mu pa dovolimo, saj to nič ni, itd.

Če gledamo naše družabno življenje brez krinke in v vsej njegovi resničnosti, bomo morali priznati, da je samostojnost otrok v veliki meri zavisna od vzgojne popustljivosti in širokosrčnosti staršev. Priznati moramo tudi, da zavisni od otroka samega in od njegovega okolja, v kakšno samostojnost raste, ali v samostojnost etičnega človeka ali v samostojnost razbrzdanca. Saj je gotovo res, da lahko postane otrok in mladostnik v svoji samostojnosti in neodvisnosti, v kateri ga nihče ne kontrolira in nihče ničesar ne predpisuje, ko ga nihče ne nadzoruje, s kakšno literaturo se peča in v kakšno družčino hodi in ko sploh nima varuštva nad seboj — zelo samostojna in etična osebnost, kar bi nikdar ne postal, če bi mu drugi, pa čeprav starši stalno kazali pot. Toda to je le ena možnost, ki prihaja do izraza samo v nekaterih; res je

zanje svoboda edino primerno in edino dobro vzgojno sredstvo. Za marsikoga pa je samostojnost in prepuščenost samemu sebi priložnost, ki »naredi tatu«, kot pravi pregovor.

Navedel sem vsaj nekatere pojave našega družbenega življenja, ki podpirajo otrokovo samostojnost. Še enega bomo spoznali, če pogledamo drugo obliko otroške samostojnosti, ki se kaže v odkritosrčnosti mladega človeka. Če namreč primerjamo današnjo mladino s prejšnjo, ali tudi če ostanemo pri tipičnih lastnostih sodobne mladine, nas preseneči dejstvo, da se hoče kazati tako, kakršna je, da se ne skriva za neko življenjsko hinavščino, se ne dela boljša, kot je in kaže odkrito svoje bistvo. Iz tega pa sledi, da vidimo tudi v javnih dejanjih takšne lastnosti mladine, ki jih je prejšnja skrivala ali pa vsaj prikrivala. Današnji mladi ljudje so tudi v govorjenju odkritosrčni, javno povedo svoje mnenje in to tudi tedaj, če staršem ali učiteljem ni prav. Zato se zde včasih čudno cinični; zdi se, da jim ni nič več sveto, da postajajo v šoli in doma predrzni in »zafrkljivi« ter da govore in store nameoma javno, kar bi v drugačnih prilikah storili le prikrito. Gotovo smo se že mnogokrat začudili nad tem, da mladina danes odkrito priznava svoja dejanja, ne ker bi se ji zdela vedno upravičena in dobra, temveč ker se čuti toliko močno in samostojno, da prizna, kar dela, in ker ji je vse tako naravno, da ne potrebuje nikakih olepšav. Zato čujemo večkrat mnenja, da je sodobna mladina bolj pokvarjena od prejšnje in da si lasti pravice, ki jih prejšnja ni imela in na katere še misliti ni smela. Zdi se mi pa, da je ostala mladina v bistvu enaka. Razlika je samo ta, da so nekdanji mladi ljudje stvari, ki jih izvršujejo danes javno in odkritosrčno, skrivali, ali jih samo na tihem želeli, pa si jih niso upali izvrševati. Danes gre n. pr. mlad fant z dekletom svobodno po cesti ali na nedeljski izlet in se mu zdi to docela prav in naravno. Prav nič ga ne moti, če ga sreča njegov učitelj. Ako nastanejo iz tega neljube posledice v obliki šolskih kazni, se mladi ali mlada čudi, kako je to mogoče, da bi take stvari ne bile dovoljene, in se jezi, češ, kdo ima pravico posegati v njegovo zasebno življenje.

Prav tako samostojno in samozavestno nastopajo mladi tudi v gostilnah, kavarnah in nočnih lokalih in se jim zdi vse to kljub »zastarelim« predpisom disciplinskega reda prav in dovoljeno. Pri zaslišanju se sklicujejo na dejstvo, da čutijo potrebo po takem izživljanju, da delajo danes vsi tako in da naj jih pusti šola in dom lepo pri miru, saj delajo vse na odkrit način in sredi javnega življenja. Če pa bi jim hoteli vzgojitelji kratiti pravice, tako pristavljajo, se bo začelo pač zopet skrivanje in hinavščina, kjer bo na zunaj vse lepo, na skrivnem, kamor dom in šola ne vidita in ne moreta posegati, pa bodo živeli tako in morda še hujše naprej. Tudi v izjavljanju svojega mnenja in prepričanja, pri odgovorih in izgovorih čuti naša mladina pravico, da pove resnico, pa naj bo kakršnakoli, in čuti dolžnost, da ji šola in dom odpuščata že zato, ker je povedala resnico. Rada pa pristavlja ali daje vsaj razumeti, da lahko začne tudi z lažjo in s hinavščino, če šola in dom nočeta slišati resnice in če resnica ne zaleže kot primerno opravičilo.

To je torej druga oblika samostojnosti šolske mladine. Podpira jo do neke mere tudi duh sodobne pedagogike, ki se bori proti hinavščini in neresničnosti in ki zahteva, da naj se pusti mladini več svobode, češ, mladina naj raje pred očmi javnosti živi po klicu svoje mladosti, kot pa kje v skritih prostorih in kotih. Na ta način se goji tudi v šoli neka široka popustljivost, neka izredna vzgojna širokosrčnost in uvidevnost, ki je za nekatere učence in učenke primerna, za večino pa lahko pogubna. Svoboda in dovoljenost sta dvorezni nož, ki more vzgojiti najbolj samostojne in vendar najbolj etične osebnosti, pri slabicah in nevrednejših pa more biti povod za največje izrabljanje. Gotovo je prav, da je začela moderna pedagogika poudarjati z a u p a n j e kot eno najvažnejših vzgojnih sredstev, toda pri uporabljanju tega sredstva moramo biti previdni ter ga ne smemo poobčevati. Kajti neka previdna in pametna kontrola, neko omejevanje osebne svobode in dejanj je za marsikaterega povprečnega človeka, tako za odraslega kot za šolsko mladino, nekaka sila od zunaj in javno mnenje je nekaka nujnost, ki odvrča človeka od dejanj,



katera bi v svobodi morda storil, pa bi napačno storil. Vedeti moramo, da sta svoboda in zaupanje priložnost, ki naredita mnoge močne v odpovedi, ker nočejo zlorabljati zaupanja, dočim pripeljeta druge do padca. Pomislimo samo na šolsko prakso in videli bomo, koliko izrabljanja, rafiniranega in prikritega izrabljanja izvira iz prevelike svobode, ki jo pustimo mlademu človeku. In če je res, da sili prestrogo nadziranje in preveliko omejevanje svobode mladino, da laže, da je hinavska in da prikriva, je res tudi to, da je izrabljanje dovoljene svobode in neomejnega zaupanja prav tolika, v etičnem pogledu grda hinavščina. Ta psihološka in sociološka dejstva moramo uvaževati, če hočemo pravilno razumevati in uporabljati zahtevo po širši svobodi in večji samostojnosti šolske mladine.

Omenim naj še zadnjo obliko samostojnosti šolske mladine, ki se pojavlja že precej zgodaj, čeprav je najbolj izrazita šele pri srednješolski in meščanskošolski mladini. Današnji mladi človek ima o vseh življenjskih pojavih svoje osebno mnenje, se zanima za vse take pojave in za vsa življenjska gibanja in jih tudi precej samostojno presoja. V potrdilo tega dejstva mi ni treba omenjati samo precej živega zanimanja za probleme notranje in zunanje politike, temveč naj poudarim interes mladine za razna ideološka vprašanja, pred vsem za težka vprašanja svetovnega nazora ter socialnega in gospodarskega reda. Reči smemo, da je sodobna mladina zelo zrela in da se z veliko resnostjo peča z najtežjimi problemi, ki gibljejo svet in življenje. Gleda in rešuje jih zelo samostojno in često ekstremno. Priznam, da je radikalnost znak vsake duhovne pubertete, vendar mi neposredni stik z mladimi ljudmi kaže, da je razlika med prejšnjo in sedanjo mladino tudi v tem pogledu velika. Opažam jo celo v dvojnem. Prvič se pojavljajo tako resna vprašanja danes že zelo zgodaj, gotovo mnogo prej, kot so se n. pr. pri moji generaciji. Seveda so se posamezniki tudi prej zgodaj pečali samostojno s problemi, ki jih imam v mislih, toda danes to ni posebnost posameznikov, temveč so izjeme že zelo redke. Rekel bi, da je današnja mladina mnogo prej

duhovno zrela, kot je bila mladina prejšnjih generacij. Pozneje bomo našli za to dejstvo razlog v duhovni razgibanosti dobe same, kar pa dejstva kot takega ne izpremeni. Druga razlika med sedanjo in prejšnjo mladino pa se ne tiče časa, v katerem se v njej oglašajo omenjena problematika, temveč globine in resnosti ter samostojnosti obravnavanja in reševanja problemov. Če beremo n. pr. dijaške liste, v katere pišejo celo nižješolci, se čudimo nad samostojnostjo in originalnostjo vprašanj in problemov, ki jih razmotrivajo ali pa samo nakažejo. Bodisi v pesmi, v povesti ali razpravi, povsod se kaže neka zgodnja zrelost, ki priča, da so sodobni življenjski problemi na samostojen način odjeknili tudi v mladi duši in da jih ta ni le pasivno sprejela, temveč po svoje, originalno in samostojno doživela. Prav isto opazimo tudi, če se med šolskimi urami ali pa izven šole z mladino nekoliko bolj prosto in nešolsko pogovarjamo, ali pa če jih pustimo, da nam odkrito pove svoje mnenje. Čudimo se, koliko življenjskih problemov muči mlade duše in kako osebno doživeti so problemi, kako samostojno jih gleda ter rešuje. Po vsebini zadevajo posebno svetovni nazor, svobodo in pa socialni red. Zlasti zadnje vprašanje danes zelo zgodaj in zelo resno, rekel bi celo teoretično razgiba dušo šolskega otroka in mladostnika. Zato se mi večkrat zdi, da podcenjujemo mladega človeka in da mu šola tudi iz tega razloga ne zadoštuje, kar bom skušal pokazati še pozneje.

Vse navedene oblike samostojnosti naše šolske mladine nam kažejo, da imamo danes opravka v šoli in v življenju z mladino, ki je prav na svojstven način usmerjena, kar moramo nujno upoštevati pri vzgojnem in izobrazbenem oblikovanju mladih ljudi. Zdi se mi potrebno, da to samostojnost na eni strani toliko upoštevamo, kolikor najdemo v njej dobrodošlo sredstvo za čim dejavnejše sodelovanje mladine pri šolskem delu. Seveda jo moramo znati najprej pridobiti in zainteresirati prav za šolski način dela. Na drugi strani pa moramo vendar postati pozorni tudi na dejstva, da je prevelika samostojnost veliko zlo,

tako v kulturnem kot v socialnem oziru. Zato moramo skrbeti, da se bo samostojnost mladine razvijala v smeri svobodne individualnosti, ki jo vendar uravnava vidik pravilnosti in resničnosti, ter da je ne bo zape-ljala v enostranski in ekstremni individualizem. Če že kot cilj šolskega dela postavimo samostojnega človeka, naj se izraža ta samostojnost v obliki svobodne osebnosti in naj ne prekorači meje, kjer se začenja samooboževanje, sebičnost, subjektivizem in podobne oblike skrajnega individualizma, ki so sodobne in priljubljene. Način šolskega dela, vzgajanja in izobraževanja naj ne vzbuja v učencih zavesti, da se vse delo suče samo okrog njih in da so povsod oni merodajni. Občutijo naj nasprotno, da so vezani na stvari, ki so objektivne in stvarno nujne in ki so jih dolžni storiti, če jim je subjektivno prav ali ne, prijetno ali ne-prijetno.

Samostojnost moramo znati v mladem človeku vezati z odgovornostjo, zakaj le tedaj ga bomo vzgojili tako, da ne bo šel brezpogojno svoje poti, temveč bo delal po začuteni odgovornosti in zato vsaj večinoma tudi objektivno prav. Zdi pa se mi, da je samostojnost naše mladine marsikje že prekoračila omenjeno mejo osebnosti in zato je naša pedagoška dolžnost, da določimo naj-prej s a m i z a s e mejo, do katere hočemo razviti samostojnost mladega človeka. V to smo poklicani in v to nas sili naš pedagoški eros do učencev, ki naj postanejo polni ljudje, zato tudi ne enostranski in sebično vase zaljubljeni. Še enkrat naj poudarim, da je svoboda, ki jo uživa sodobna šolska mladina, sposobna napraviti iz nekaterih zelo etične osebnosti, iz drugih pa žal ljudi, ki hočejo delati vedno samo po svoje, ki ne poznajo žrtvovanja in odpovedi ter so sploh zelo sebični. Če se že povsod borimo proti individualizmu, ga nikar ne podpirajmo s preveliko svobodnostjo v šoli. Glede vzgoje šolske mladine k samostojnosti moramo upoštevati stari izrek, da »ni mogoče izrezati iz vsakega lesa boga« in da je to, kar je enemu v korist in rast, drugemu v škodo in pogubo.

## 2. Duhovna razgibanost naše dobe in mladine.

Druga za sodobno mladino zelo značilna lastnost je njena duhovna ali, kot bi lahko še rekli, idejna razgibanost. Seveda je treba priznati, da je mladi človek v svojem bistvu vedno idejno inicijativen in da je bila mladina še vedno zastopnica in prvoboriteljica novih idej. To je ostalo tudi v današnji šolski mladini tako. Važna razlika med njo in med prejšnjo generacijo pa je v tem, da duhovni interesi mladine danes niso enosmerni, temveč idejno neenotni in raznoliki. Med našo mladino, od osnovnošolske pa preko meščansko- in srednješolske do univerzitetne najdemo zastopnike in vnete zagovornike najrazličnejših sodobnih idejnih gibanj. Skoro bi smeli reči, da je bilo še malo kulturnih dob, v katerih bi bila mladina tako različno idejno usmerjena, kot je današnja.

Ta poteza sodobne mladine je seveda le veren izraz naše dobe, v kateri se borijo najrazličnejša idejna gibanja. Ker je naš čas sam torišče velike idejne razgibanosti, ni nič čudnega, če je postala to tudi mladina. Mnogi pa bi tudi trdili obratno, da je idejna razgibanost naše dobe močno zavisna od duhovne razgibanosti mladine. Če si ogledamo dobo pred nami, moramo priznati, da so tudi v njej bila razna idejna gibanja in najrazličnejši svetovni nazori, ki so se borili med seboj glede svoje upravičenosti in pravilnosti. Toda gibanja kot materializem, liberalizem, klerikalizem, socializem in podobna so bile že tedaj precej zastarele in po svoji ideologiji okostenele idejne smeri. Dobivale so same nove člane in pripadnike ter zagovornike v novih generacijah. V dolgotrajnem boju so se sredstva medsebojnega pobijanja že precej izrabila, ideologi so se utrudili ter izčrpali in živi boj, ki je znak mladih in živih idejnih smeri in ki bi res razvnemal duše mladine, je pojemal. Nadaljeval se je pač radi tradicije, toda marsikdaj pripadniki ene ali druge smeri sploh niso več čutili idejnih razlik med duhovnimi gibanji. Zato si je bilo tudi praktično življenje pristašev raznih smeri med seboj precej podobno. Bila je to doba mirne borbe, ki se je kazala pred

vsem v političnem boju, kjer gre za oblast in moč, idejnih borb skoro ni bilo.

Če primerjamo to, rekel bi, skoro medlo in neizrazito idejno razgibanost z današnjo, začutimo velikansko razliko. Danes nastopi skoro vsak dan nova oblika idejnega gibanja, pa tudi že obstoječe smeri so postale spet žive ter idejno razgibane. Ne gre samo za nekdanje ideologije, ki so se »podedovale« od roda do roda, temveč za nova in življenjsko sveža izrazita in borbena idejna gibanja, ki so v močnem medsebojnem nasprotju zelo nestrpna drugo proti drugemu. Nastopile so nove smeri komunizma in fašizma, ki so radi svoje življenjske borbenosti oživile tudi prejšnja gibanja in jih spravila iz idejne letargije v novo življenje. Zato označujejo našo dobo izredna idejna nasprotja. Reči moramo, da živimo v precejšnjem kaosu idejnih gibanj, ki se v njem prav težko najdemo. Od vsakega ekstrema se nam lahko zdi kaka stvar dobra in času primerna, celotno gibanje pa neuporabno ali neživljenjsko. Tako nastaja v nas neka čudna duhovna neurejenost, ki nas osebno nikdar ne zadovoljuje. To se godi še veliko bolj v življenju, kakor poteka okrog nas. Življenjska praksa (časopisi in revije!) je polna najrazličnejših celotnih ideologij in posameznih idej te ali one duhovne smeri in tako stojimo sredi zelo razgibanega idejnega in praktičnega življenja.

Kar doživljamo mi, doživlja tudi mladina. Že v osnovno šolo segajo najrazličnejše smeri duhovnega življenja, ki prodirajo tja po učitelju, ki jih hote ali nehotе omenja in razglša, po starših in njihovih medsebojnih pogovorih, po časopisih, ki so polni »velikih besedi« najrazličnejših gibanj in ki danes ne prihajajo redko v roke že zelo mlademu osnovnošolskemu otroku itd. Ta duhovna razgibanost pa je prav posebno značilna za meščansko- in srednješolsko mladino, ki živi že sredi življenja in ga močno doživlja tudi v svojih dušah. Za njo razna idejna gibanja niso samo teoretično zanimiva, da bi jih gledala nekam od strani in le umsko ugotavljala, da obstojajo. Naša mladina živi tako polno in sredi življenja, da sama tudi res doživlja najrazličnejše idejne smeri in da hoče dejavno sodelovati pri eni ali drugi izmed njih. Mlad človek danes ni mrtvi pri-



padnik te ali druge ideologije, temveč je na njej živo in osebno zainteresiran. Kot živ član idejnih gibanj našega časa živi in raste z njimi, njihova zmaga ali propad ga osebno močno zadeva.

Duhovna razgibanost šolske mladine pa se izraža na različne načine. Mlad človek je lahko zvest in prepričan ter živ pripadnik neke določene duhovne smeri in se tudi praktično in življenjski udejestvuje v njenem smislu, le da je še ekstremnejše in radikalnejše prepričan o svoji ideologiji kot odrasli. Lahko pa je za neko ideološko smer tudi samo zunanje navdušen, da zaenkrat še ni samostojno pristal na njeno pravilnost in življenjsko nujnost. Glede praktičnega udejestvovanja se tak mladostnik zelo malo razlikuje od prvega, samo da ga najdemo češče, dasi tudi zastopniki prvega tipa med našo mladino niso več redki. Tretja pa je, da čuti mladina vplive najrazličnejših idejnih gibanj, pa se zaenkrat ni še niti iz sebe niti pod vplivom drugih odločila za določeno idejno smer. S svojo duševnostjo stoji v križišču vseh duhovnih smeri, a ne ve ne kod ne kam. Treba ji je samo malo močnejšega vpliva od neke idejne smeri, pa bo postala njena navdušena in živa zagovornica.

Omenjeno svojstvenost šolske mladine najdemo pred vsem pri mestni in delavski mladini, za njo pa se mi zdi splošna in izredno značilna. Mladina se po njej loči od prejšnjih generacij v dveh pogledih. Prvega sem omenil že s trditvijo, da je naša mladina sredi mnogih idejnih gibanj, ki niso samo tradicionalna in zato statična, temveč nova ali vsaj obnovljena in živa. Druga razlika pa je ta, da stoji naša mladina tako blizu realnemu in resničnemu življenju, da jo zanimajo idejna gibanja, ki bi ga hotela preoblikovati, na prav osebni način in segajo zato globoko v mlado dušo. Naši mladini ni mogoče s par puhlimi besedami uspešno priporočiti nekega gibanja, kakor ji tudi ni mogoče z obsodbami, izrečenimi na šolski način, »izbiti« prepričanja o odrešilnosti neke duhovne smeri. Na eni strani je postala namreč mladina zelo samostojna in zrela, na drugi pa stoji sama tako sredi življenjskih pojavov, da sta šola in tudi dom večkrat brez moči glede njene

duhovne odločitve. Iz tega sledi važno spoznanje, da smo našo mladino doslej često podcenjevali in da je šlo radi tega šolsko delo precej mimo mladih duš. Gotovo je, da zopet ne smemo poobčevati, ker niso vsi mladi ljudje po naših šolah tako duhovno zreli in samostojni. Vendar pa stoji šola ob duhovnem razvoju mladine v premnogih primerih brez moči in vpliva ob strani vprav iz razloga, ker podcenjuje mladega človeka. Naj ima naša mladina kakršnekoli napake, po svoji idejni zrelosti je po mojem prepričanju visoko nad mladino prejšnjih generacij. Četudi gre njena zrelost na škodo njene mladosti, ki bi jo radi ohranili, maramo vendar s tem dejstvom v šoli računati in vršiti v naši težki dobi tudi v tej smeri svojo dolžnost. Naj bi se vsaj to ne dogajalo, da bi se mladina globlje in osebneje zanimala za razne idejne smeri in za težke življenjske probleme, kot mi — učitelji. Naloga in dolžnost šole bi bila, da bi stala tako blizu življenja, da bi čutila njegove težave in probleme ter bi o tem tudi govorila svojim učencem. Maksimum te dolžnosti, ki pomeni danes rešitev naše šole, pa bi bil, da bi pokazala mladini po svojih učiteljih jasno pot preko zapletenosti življenja, preko življenjskih problemov in jim pomagala do osebnih in stvarno utemeljenih rešitev. Učenec naj bi dobil svojemu razvoju primeren resen in stvaren odnos do najrazličnejših duhovnih gibanj, da bi izbiral med njimi po vidiku pravilnosti in poštenosti. Sicer bo življenje res vedno močnejše kot šola in njeno delo, vendar si šolniki v naši idejno zelo razgibani dobi ne smemo pustiti vzeti iz rok vsaj tega, da bi pripravljali učence na odločitve pri njihovih pogledih na svet in življenje. Ta priprava se vrši z oblikovanjem notranje poštenega in etičnega človeka v naši mladini. Naj se potem odloči za kakršnokoli idejno smer, vselej bo našla radi svoje poštenosti in radi svoje človečnosti pravi odnos do same sebe in do sočloveka. Danes pa nam trga življenje mladega človeka iz rok, ga po svoje oblikuje in vzgoji večkrat v oportunisto in brezznačajneža. Preveč samostojnosti in samozvesti v mladini na eni in preveliko podcenjevanje njenega duhovnega življenja na drugi strani mora roditi slabe sadove.

Tip novega človeka bi poznal pred vsem zakone in zahteve praktičnega življenja ter postal čudno brezobziren, samosvoj, samostojen in neuvideven. Šolsko-vzgojno delo najde veliko pomoč v obči lastnosti mladine, to je v nenavadno ostrem pogledu za pravičnost, pravilnost in poštenost ter za hinavščino, hlapčevstvo in izkoriščanje. Mladi človek je po duševni strukturi tak, da bi ga ne bilo pretežko vzgajati k etičnosti in poštenosti. Res je prav moč našega življenja tisti činitelj, ki močno nasprotuje vzgoji k etičnosti, ker kaže mladini le praktično življenjske vrednote. Vendar vzgojitelji ne smemo obupati in moramo vršiti v naši duhovno zelo razgibani, a tudi razorani dobi vsaj ono najosnovnejšo pripravo, da se bo mladi človek laže odločil za neko idejno smer in da bo to smer ohranil čisto in pošteno.

### 3. Praktičnost in šolska mladina.

Tretja zelo značilna duhovna poteza sodobne šolske mladine je njen svojevrstni odnos do praktičnosti in do realnega življenja. Zdi se, da je danes mlademu človeku samo teoretiziranje zelo tuje in da ga močno zanima le konkretno in praktično življenje. Glede te poteze je naša mladina precej različna še od mladine ene ali dveh generacij nazaj, ko se je mladi svet navduševal in izživil v idejnih programih in se je tako šele pripravljal na konkretno življenje. To je bila pri nas in drugod doba mladinskega gibanja, ki je bilo usmerjeno pred vsem idejno in programatično in mu je bilo teoretiziranje o življenju zaenkrat bližje, ko pa življenje samo. Zadovaljevalo se je n. pr. s teoretičnimi rešitvami socialnega vprašanja, s teorijo novega religioznega ali narodnostnega življenja.

V današnji mladini pa prevladuje vidik praktičnosti in zato ima v njenem duhovnem življenju zelo važno mesto vprašanje koristnosti in življenjske porabnosti neke ideologije. Praktična usmerjenost današnjih mladih ljudi je tako osnovna, da se kaže prav v vsem njihovem življenju. Najdemo jo tudi v odnosu do posameznih šolskih predmetov, kjer kaže izrazito miselnost, da naj posreduje šola

le praktično in uporabno znanje in naj nikar ne muči učencev s stvarmi, ki jih življenje nikdar ne bo zahtevalo od njih. Ta praktičnost se kaže v odnosu mladine do kulture sploh, ker ji pomeni kulturno ustvarjanje nekaj vrednega le, če imajo posamezna spoznanja kako praktično vrednost in pred vsem kako tehnično važno posledico. Vrednost spoznanja samega je sodobni mladini mogoče najbolj tuja stvar. Zato ima kultura pri njej zelo majhno ceno, pač pa je sodobni mladi človek ves navdušen za civilizacijo ter za njene tehnične izpopolnitve in pridobitve. Usmerjenost mladine v praktičnost se izraža tudi v njenem odnosu do poklica in do poklicnega študija. Mladi dajejo vedno bolj prednost tako zvanim praktičnim poklicem, t. j. tistim, ki stoje sredi živega in konkretnega življenja in od katerih upajo imeti največje praktične ugodnosti. Poklicni etos in notranji odnos do dela pri šolski mladini vedno bolj pada in zato stopa pri izbiri pred pravim poklicem, t. j. pred notranjo poklicanostjo v ospredje stan in praktična plodonosnost nekega dela. Stanovskega položaja in udeleževanja pa ne gleda mladina z vidika dolžnosti, temveč z vidika pravic in prednosti. Zato si razmeroma vedno manj učencev in učenk prostovoljno izbere kak duhovni poklic, ki bi zahteval mnogo teoretičnih sposobnosti, nalogal polno dolžnosti, nudil pa malo praktičnih ugodnosti. Če pa se mlad človek vkljub temu odloči za tako poklicno delo, so navadno razlogi za odločitev vendarle praktični. Usmerjenost mladine v praktičnost se kaže dalje tudi v potezi, ki je značilna za našo dobo sploh, da prevladuje vidik pametnosti nad vidikom pravilnosti. Če ločimo dve vrsti inteligentnosti, pametnost in razumnost, moramo reči, da prevladuje pri mladini že od nekdaj vprašanje po praktičnih prednostih dejanja nad onim o njegovi pravilnosti ali nepravilnosti. Ta lastnost mladine, ki je v nekakem nasprotju s pubertetnim brezkompromisnim usmerjenjem, se je radi posebnosti naše celotne dobe še stopnjevala, tako da je vprašanje po teoretični, miselni, etični socialni pravilnosti postalo postransko in kvečjemu še moti mladega človeka pri njegovem udeleževanju. Mladini se hoče vidnih konkretnih in praktičnih uspehov, zato ji je

življenjska pametnost daleč nad teoretično razumnostjo in objektivno pravilnostjo. S tega vidika ji pomeni moralnost več ko etičnost in korist več ko neke etične zapovedi in prepovedi.

Končno pa se nam kaže praktična usmerjenost mladine še na zelo sodoben način. Mislim na dejstvo, da se mladina že dolgo več ne zadovolji samo s teoretičnimi rešitvami življenjsko perečih vprašanj in da hoče praktičnih ter dejanskih rešitev, ki bodo imele tudi življenjske posledice. Da navedem najbolj sodobni primer: socialno vprašanje in težavno stanje gospodarstva ter človeške družbe sploh. Glede tega vprašanja prevladuje v šolski mladini, ki se sploh zanima zanj — in te je precejšen odstotek — vedno bolj prepričanje, da imamo že vse preveč lepih, a praznih besedi in papirnatih načrtov ter da je treba preiti končno tudi k dejanski rešitvi tega v živo življenje segajočega problema. Zato sprejema mladina rešitev ekstremnih in radikalnih, toda življenjsko-praktičnih smeri. Prav tako najdemo praktičnost pri reševanju narodnostnih vprašanj, saj vidimo, da sodeluje šolska mladina dejavno ali vsaj po svojem nagnjenju pri raznih pokreth in organizacijah, ki imajo zelo konkretne in praktične programe in ki meje včasih celo na nasilnost (primerjajmo n. pr. nemške ali italijanske nacionalistične organizacije). Tudi v šolskih in prosvetnih vprašanjih se mladina ne zadovoljuje s teoretičnimi rešitvami, temveč misli takoj na to, kako bi se dal neki predlog tudi v praksi in v življenju uresničiti. Celó v religioznem življenju prevladuje vidik praktičnosti, kar ima dve važni posledici. Ena je vedno večji poudarek na življenjskem in dejanskem krščanstvu, druga pa je docela praktično pojmovanje religije, ki mladini ne pomeni občutenega odnosa človeka do Boga, temveč praktično ureditev življenja po zapovedih religije ali pa prednosti, ki jih bo dobil človek po izpolnjevanju zapovedi.

Vidik praktičnosti je torej zelo značilen za našo šolsko mladino in morali bi se celo čuditi, če bi bilo drugače. Saj to ni drugega, nego duhovni odsev naše dobe in odraslih ljudi v njej, ki jih je življenje kruto prisililo, da postajajo vedno bolj praktično usmerjeni in da se ozirajo po koristih,



ki jih morejo doseči. Tudi mladina je danes tako blizu resničnemu življenju, da se je lahko naučila gledati stvari pred vsem praktično in iz življenjskih potreb ter da se dosledno izmika zgolj teoretičnemu razmišljanju, razglabljanju in besednemu idealiziranju, ker se ji zdi vse to odtujevanje od življenja, ki terja od nje vse in od katerega sme tudi ona vse zahtevati.

Mislim, da nisem pretiraval, ko sem govoril o tej duhovni potezi mladine. Kdor živi z njo, ve kako močno prevladuje v nji praktični interes in kako težko postaja zato šolsko delo, ki je večkrat in v mnogih predmetih resničnemu življenju tuje. Zato se začanja vedno močneje oglašati klic po šoli, ki naj bo življenjska, t. j. ki naj tudi izvira in črpa iz življenja ter vzgaja zanj in za njegove borbe. (Načelo življenjske bližine.) Mladini pa je tudi to še premalo, saj želi docela praktično usmerjenost v šoli, ki bi ji ne bilo samo izhodišče življenje, temveč bi ji bil tudi končni cilj šolskega dela docela praktičen in življenjski. Vedno močnejši postaja klic: usposobite nas za življenje, kaj bo z nami, ko stopimo v realnost, ker nam jo šola nekam umetno zakriva, pustite prazno teoretiziranje in dajte nam tega, kar bomo praktično potrebovali. To ni samo klic strokovnih šol, slišimo ga na vseh šolah iz ust mladine vseh starosti.<sup>1</sup>

Ob tem klicu se moramo nujno nekoliko ustaviti. Zdi se, da zahteva praktičnost za vsako ceno ter da se v njem oglašča ton površnosti in nepremišljenosti, ki je tudi značilen znak burnega tempa naše dobe. Šola bi morala oblikovati mladino tako, da bi ji praktičnost in življenjska uspešnost ne postali edini cilj, temveč naj se ji kot smoter vsakega praktičnega dela prikaže pravilnost ravnanja. Zato naj šola navadi mladino združevati teoretično razmišljanje o pravilnosti nekega dejanja s konkretnostjo dejanja samega. Moramo se sicer zavedati, da bo tako delo zelo težavno, ker nasprotuje osnovnemu duhu naše dobe, toda če hočemo mladino res vzgojno oblikovati, ne smemo

<sup>1</sup> Primerjaj M. Keilhacker: Der ideale Lehrer nach der Auffassung der Schüler. 1932.

slediti slepo duhu dobe, temveč se mu moramo tudi upreti, če spoznamo to za prav. S tem seveda nočem reči, da je stremljenje naše dobe po praktični rešitvi življenjskih vprašanj in po praktičnih uspehih sploh in načelno nepravilno. Opozarjam le na nepremišljenost in površnost, ki rada sledi izključno praktičnim vidikom, če manjka človeku pogledov za pravilnost in če mu v dušo ni vcepljeno osebno občutenje odgovornosti. Sama praktičnost pa se mi zdi prav tako ekstremna, kakor sama teoretičnost: oboje naj vodi vidik pravilnosti in po njem odgovornosti za odločitev in dejanja. Zato naj šola nikar slepo ne podpira stremljenja šolske mladine po praktičnosti, temveč naj ga goji in razvija, če je primerno, in naj ga zavira in preusmerja, če je usmerjeno le k osebni koristi in k trenutni rešitvi vprašanj, ki često le poslabša celotno življenjsko stanje. Seveda pa mi ni v mislih namensko zavračanje praktičnih rešitev življenjskih vprašanj, ki se dajo že danes prav in konkretno rešiti. Tudi praktičnost ima svojo vrednost, pametnost, toda biti mora v skladu z objektivno pravilnostjo.

#### 4. Stvarnost šolske mladine.

Četrty zelo značilni znak naše šolske mladine je njena stvarnost ali realističnost. Ta lastnost je na videz slična praktičnosti, toda ni istovetna z njo. Pri praktičnosti gre za življenjsko koristnost in za čim večjo konkretnost v reševanju problemov, pri stvarnosti pa za posebno vrsto objektivnosti, za neposredni odnos do predmeta in po možnosti za popolno izključitev osebnih interesov. Negativno izraženo pomeni stvarnost izločitev vsega čustvenega in toplega, sladkega in mehkega, vsega romantičnega, fantazijskega in osebno močno pobarvanega.<sup>1</sup> Naše življenje je postalo že v mnogih ozirih tako čudno stvarno, da je prišlo do meje suhoparnosti in pustosti in da nima nič več onega tona prisrčnosti in osebnosti, ki ga dela bogatega in

<sup>1</sup> Glej A. Vierkandt: Kultur des 19. Jahrhunderts und der Gegenwart. Handwörterbuch der Soziologie, I. Teil, 1931, str. 141.

polnega. Tega ne začutimo samo iz modernih stanovanj in stanovanjskih hiš, ki so vedno bolj stvarno, rekel bi, samo gospodarsko in ekonomsko urejene, in jim manjka intimnosti in osebne barvitosti. Stil stvarnosti se javlja tudi v umetnosti, kjer se vedno bolj ogiblujemo vsega, kar je v zvezi s fantazijo in osebnim zanosom, ter hočemo, da je vse realno in stvarno podano. Sicer še nimamo prave »nove stvarnosti«, kot jo imenujejo umetnostni teoretiki in ki bo združitev impresionizma in ekspresionizma, vendar pa jo že močno čutimo tudi v našem življenju.

Ta splošni pravec naše dobe k stvarnosti pa se jasno kaže tudi pri šolski mladini. Omenim naj sodobni stil izražanja naše mladine, kot se kaže v nalogah, sestavkih, referatih, literarnih delih in v podobnem. Tu čutimo zavestno izogibanje vsemu, kar mladina imenuje osladno, sentimentalno ali samo okrasno. Malo najdemo še pisanja, kjer bi ne šlo za stvar, temveč samo za slog ter za lepe in izbrane besede. Mogoče je ta poteza mladine v zvezi z njeno samostojnostjo in odkritosrčnostjo; res je, da se po njej literarni stil današnjih mladih ljudi približuje točnosti, lapidarnosti in kratkobesednosti starih Špartancev. Prenežno in presentimentalno, izlepotičeno izražanje jo naravnost odbija.

Prav isto se kaže tudi v občevanju mladine, ki je zelo stvarno in kratkobesedno, v katerem pa se vendar izraša vse, kar ji je na srcu. Zato se zdi mladina kdaj surova in brezobzirna, toda njeno vedenje je le zunanja posledica njene stvarnosti. Mladina noče slepomišenja, noče lepih, obzirnih besed in prošenj, noče okraskov bon tona, ker ji je pred očmi le stvar, ki jo hoče izraziti in čimprej neposredno doseči. V vseh oblikah vedenja se kaže ta stvarnost in mladina se izogiba vsej družabno predpisani oficialnosti in obzirnosti ter postaja stvarna, zato pa tudi bolj naravna in neposredna. Posplošila se je ona lastnost mladostnikov, da se nalašč nočejo vesti lepo in spodobno, ker se jim zdi to nepotrebno pretvarjanje in nenaravno izražanje. Iz razloga večje stvarnosti je postalo torej vedenje mladine mnogo bolj neposredno in naravno, je pa včasih res že na meji spodobnega, dovoljenega in taktnega.

Na poseben način se kaže stvarnost mladine tudi v njenih igrah. Današnje otroške igre, posebno pa igre do-  
raščajoče mladine se močno ločijo od prejšnjih. Skoraj bi  
rekel, da se mladina sploh ne zna več igrati. Zdi se, da ji  
pri igri manjka poglobitnega elementa, t. j. fantazije,  
ker je pač tudi njo že zgrabilo življenje s svojimi trdimi  
realnimi zahtevami in preglasnimi tehničnimi pridobitvami.  
Mladina se pri igrah ne vmišlja več, ne igra nikake vloge,  
si ne ustvarja nikakega posebnega sveta, temveč se zabava  
na zelo stvaren način, ki je bolj kot kdaj podoben resnič-  
nemu življenju. V igranju ne posnema več le dela in rav-  
nanja odraslih ljudi, temveč prevzema vedno bolj tudi nji-  
hove igre. V naši mladini ni več prave potrebe po pravljic-  
nem svetu, najlepše ji je ob raznih telovadnih in športnih  
igrah, ker ji gre tudi pri izživljanju igralnega gona za  
stvarnost in resničnost. Vsako življenje in oblikovanje v  
fantaziji se ji zdi zapravljanje časa in energije. Ista misel-  
nost mladine se izpričuje tudi v dejstvu, da ji niso po godu  
gledališki komadi in filmi s sentimentalno, premalo živ-  
ljenjsko, zgolj čustveno ali razpoloženjsko vsebino, ker  
čuti potrebo po življenjskosti in stvarnosti, po resničnih  
dogodkih, ki so včasih zelo divji, senzacionalni in seksualno  
pobarvani.

Novo obliko stvarnosti šolske mladine najdemo tudi  
v pojmovanju ljubezni in razmerja med fantom  
in dekletom sploh. Veljalo je skoro za pravilo, da je  
erotika v smislu čistega duhovnega odnosa razvojna stop-  
nja seksualnosti in sicer nujna stopnja prefinjenja in kulti-  
viranja sportnega gona mladega človeka. Danes pa se mla-  
dina kar splošno zavestno ali podzavestno ogoljufa za naj-  
lepše in najsvetejše v tem razmerju in prehaja zelo zgodaj  
k realnemu telesnemu odnosu do drugega spola. Spolnost  
ima danes v življenju mladine odločujoče mesto in je že  
skoro popolnoma izpodrinila eros. Zato ni prav nič čud-  
nega, če se med šolsko mladino javljajo težki primeri spol-  
nih zablod, če je spolno izživljanje postalo cilj, ki je mar-  
sikatega popolnoma obvladal, če najdemo že med mladimi  
ljudmi ponavljajoče se primere obolevnosti radi umetnih  
splavov, primere spolnih bolezni itd. Mladina, ki preživlja

težko preizkušnjo spolnega zorenja, se ne zadovolji več z duševnimi in duhovnimi oblikami medsebojnega razmerja, temveč poseže po zadnji telesni intimnosti, ker se ji zdi to naravno in potrebno. Vse erotične oblike medsebojnega odnosa se zde le nepotrebno pretvarjanje ter izgubljanje časa in priložnosti za bolj konkretni cilj. Sicer moramo priznati, da ni vsa šolska mladina tako usmerjena in da ne gre vsa do teh ekstremnih oblik v ljubezni. Vendar pa lahko rečemo, da je ljubezen izgubila svoje doživetostno bogastvo in polnost ter da se mladina celo norčuje iz »lepe ljubezni«. Pri tem ji dajejo zelo mikaven zgled tudi odrasli, ki vedno bolj zamenjujejo duhovnost in erotičnost s telesnostjo spolnega nagona.

Nova oblika stvarnosti zadeva način d o k a z o v a n j a. Šolska mladina priznava in sprejema samo take dokaze, ki so s t v a r n o u t e m e l j e n i in zato objektivni. Vprašanje osebe, ki stvar podaja, ki nekaj razlaga in dokazuje, je za mladino postranskega pomena. Razen v izrednih primerih je osebni vpliv za mladino — posebno za moško — mnogo premajhen, da bi sprejela neko novo spoznanje in neko novo prepričanje po človeku. Zadovolji se le s stvarnimi dokazi, zato ji je vseeno, k d o nekaj trdi, zanima jo le to, k a j k d o trdi. V tem dejstvu moremo najti tudi razlog za doživeto nasprotje mladine d o t r a d i c i j e in do vsega samo privzetega.

Tako smemo reči, da je stvarnostna usmerjenost zelo značilna poteza šolske mladine. Ta usmerjenost pa je iz mnogih ozirov tudi p r a v i l n a in koristna ter bi jo morala šola in dom podpirati. Velja celo, da bi se morala naša šola tej lastnosti mladine prilagoditi in pustiti ono preveliko poudarjanje osebne avtoritativnosti, kolikor je zgolj z u n a n j a avtoriteta. Postati bi morala tudi sama bolj stvarna, usmerjena k objektivni plati šolskih predmetov in k p o s r e d o v a n j u posameznih dejstev in resnic. Stvarnost usposoblja mladino, da postaja na pravilen način samostojna in neodvisna od nepotrebnih vplivov tradicije ter od raznih zelo močnih in sugestibelnih sodobnih ideologij.



## II. Odnos šolske mladine do šole.

Duhovni obraz naše šolske mladine zelo dobro označuje tudi njeno razmerje do šole. Človek bi mislil, da je šola in njeno življenje mladini toliko kot ribi voda, ker je šolski milje zanjo vendar eden najdalgotrajnejših in najbolj sistematično urejenih. V svojem kulturnem idealizmu bi pričakovali, da je šola mladini že zato pri srcu, ker je posredovalka duhovnih in kulturnih vrednot in ker bogati subjektivnega duha mladine ter ji daje neposredni občutek o vedno večjem duhovnem bogastvu. Kljub temu mogoče upravičenemu pričakovanju pa je odnos mladine do šole na splošno zelo negativen. Krivdo za to nosi po eni strani mladina, po drugi pa tudi šola.

»Krivda« mladine, ki je le nujen izraz duha časa, je v tem, da živi mlad človek svoje pravo življenje izven šole, da je zainteresiran na športu, na kulturnem kot na splošnem, lahkotnem vsakdanjem življenju, pa tudi na njegovih težavah in krizah, ki so izven programa šolskega življenja, in da jo šolski predmeti zato sploh ne zanimajo. Del šolske mladine je duhovno drugod zakoreninjen in zato sploh ne čuti potrebe po šoli. Drugi del doživlja že toliko socialnih in konkretnih življenjskih dolžnosti, da se ji zdijo šolske dolžnosti malenkostne in nepotrebne. Tretji del šolske mladine pa živi nekam iz tradicije še v šoli, pravimo, da so to pridni in delavni, vestni učenci, toda v resnici bi jim bilo vseeno, če bi se šola zanje že danes končala. Odpor proti šoli izvira tudi iz želje po samostojnosti, po neoviranosti in po neodvisnosti od disciplinskih predpisov, o katerih trdi mladina, da na nemogoč način ovirajo njeno osebno svobodo in pravice, ki jih ima kot človek in še kot mlad človek. Upor proti šoli raste dalje iz težkoč socialnega življenja, iz siromaštva in občutka zatiranosti, izkoriščanja in krivičnosti, radi česar postajajo otroci tako zgodaj zreli, da jim pomeni šola neko čudno in nepotrebno igranje, ki nima z resničnim krutim življenjem nikake realne zveze. Posebno to je danes v doberšnem delu mladine upoštevanja vreden razlog za njen negativni odnos do šole. Glede njega bi si morali učitelji odkrito izprašati s v o j o vest, pa tudi

vest družbe, ki ima šolo v rokah. Danes pomeni šola marsikomu le sredstvo, da se dvigne po njej iz socialne zapostavljenosti ter najde življenjsko možnost in socialno mesto. Malokdo pa se ozira na kulturno vrednost šole, t. j. na njen duhovni pomen. Zato hočejo po večini vsi učenci, da bi šolo čimprej končali in stopili v konkretno življenje, ki jih bo naredilo življenjsko in socialno samostojne. Splošno lahko rečemo, da je tragična in po vladajočem duhu časa izzvana krivda šolske mladine ta, da nimata notranjega in kulturnega odnosa do šole, temveč jo gleda zelo praktično in pred vsem le kot sredstvo za doseg konkretnih življenjskih ciljev.

Sicer je res, da je šolska mladina vedno gledala na šolo kot na nujno zlo, ki ga pač mora pretrpeti radi cilja, katerega je mogoče doseči le z njeno pomočjo. Vendar je nezadovoljstvo šolske mladine doseglo danes tako visoko stopnjo, da imajo tudi najboljši učenci šolo večkrat le za preizkušnjo svoje potrpežljivosti. Seveda poznamo redke primere, ko otroci in mladostniki vendar ljubijo šolsko življenje in delo. Toda pravi razlog za pozitivni odnos do šole je večinoma učiteljeva oseba, ne pa šola sama. Otroci bi videli še rajši, če bi učitelj ne bil »učitelj«, t. j. šolska uradna oseba, temveč njihov pravi življenjski prijatelj ali tovariš.

Krivda šole pa je predvsem v dejstvu, da daje preveč in obenem premalo in da tudi pri vsem poudarku samostojnega dela še vedno pita učence z obilico spoznanj in resnic. Sicer je obvladanje znanja v posameznih predmetih lahko zelo potrebna stvar, vendar bi šola morala razlikovati med važnejšimi in manj važnimi ter bistvenimi in nebistvenimi stvarmi. Večkrat se upravičeno trdi, da smatramo posamezne šolske predmete in njihovo znanje za cilj šolskega dela in da se pri tem prav nič ali pa zelo malo oziramo na smoter, ki je nekje izven šole v potrebah poznejšega učenčevega življenja, ali pa v zahtevi po resničnem kultiviranju človekovega duha in duševnosti. Še vedno se dogaja, da se učitelji ustavljamo pri posameznih neznatnih in življenjsko brezpomembnih spoznanjih in jih imamo za tako važne, da učence mučimo z njimi. Le malo pa se potrudimo, da bi

pokazali celoto in smisel posameznih šolskih predmetov in da bi poedina spoznanja uvrščali v večjo celoto kulture. Delamo, kot bi bilo šolsko izobraževanje samo po sebi namen ter pozabljamo, da je edini namen šolskega dela sedanje in bodoče samoizobraževanje in samovzgojanje človeka. V primeru bi rekel: važno je, da pokaže šola učencem »gozd in ne samo dreves«, ter jih vendar navadi »v gozdu videti in opaziti nova drevesa«. To je potrebno tudi iz psihološkega razloga, ker je izobraževanje v nujni odvisnosti od učenčevega zanimanja. Zanimanje za predmet pa je vedno večje, če se ne izgubljam v podrobnostih, temveč če nam posamezna spoznanja odpirajo široke poglede čez ves predmet. Lažje je namreč v dobljeni pregled postavljati podrobna spoznanja, kot pa iz posameznih ločenih in iztrganih spoznanj dokopati se do duha in do smisla šolskega predmeta ter do pregleda čez celotno snov. Sodobni človek je sploh bolj sintetičen kot analitičen in temu se mora prilagoditi tudi delo po naših šolah.

Drugo svojstvo šole, ki jo dela mladini nepriljubljeno, je njena neživljenjskost. Kakor je gotovo res, da šolsko delo in življenje ne bo postalo nikdar del onega pravega življenja, ki ga živi otrok izven šole, pa je res tudi, da je danes razlika med šolo in med življenjem tako velika, da jo šolski otroci mnogo premočno občutijo. Življenje je tako polno, bogato in razgibano, ima toliko lepih, prijetnih in vabljivih strani, ki jih šola prav nič ne pozna, da ni čudno, če je otroku obisk šole le nepriljubljena prekinitev njegovega lepega življenja. Pestrost in nagel tempo življenja, a tudi njegove neprijetnosti, socialne težave in borbe, nudijo mladini toliko zanimivega in privlačnega, da šola tega nikoli ne premore. Vzemimo samo zelo močno doživljanje svobode pri sodobni mladini in videli bomo, da ji daje življenje vse polno možnosti za razživetje gona po prostosti, dočim šola kljub vsem reformam še vedno močno oklepa mladega človeka. Danes se mladina ne zadovolji več z ugotovitvami, kako potrebno in koristno je pač, da hodi v šolo, da se uči, da se pripravlja za bodočnost itd. Radi nestrpnega življenjskega tempa je postala tudi ona nestrpna, pa čuti šolo kot oviro svojega telesnega, duševnega

in duhovnega razmaha, zato je zavestno proti njej, čeprav čuti dolžnost, da se ji še podredi. Mladina je vedno živela dvojno življenje, eno zunaj in eno v šoli, le da ji je danes nasprotje med obema vrstama življenja *z a v e s t n o* in da je sebi in učiteljem toliko odkrita, da ga prizna in izrazi. Šola je v tem pogledu nekako brez moči, nujno pa je, da mislimo na možnost in obliko temeljite izpremembe šolskega dela. Zakaj mladina pri tem odporu proti šoli ni osamljena, na njeni strani je duh in potek časa, ki hoče življenjske in žive, času primerne šole in šolskega dela.

Posebna oblika neživljenjskosti šole je njena pretirana *s i s t e m a t i č n o s t* in *» n a m e n s k o s t «*. Priznam, da ima tudi sistematičnost izobraževanja dobre strani, kolikor gre za logično in stvarno razporedbo snovi in za upoštevanje didaktičnih načel: od lažjega k težjemu, od neznanega k znanemu. Vendar je naša šola radi točno predpisanega učnega programa, ki je često posnet še po določeni, baje idealni knjigi, včasih zelo dolgočasna in prav malo življenjska. Nujnost, da pride najprej to na vrsto, potem ono in nato šele tretje, je sicer sistematiku razumljiva, šolska mladina pa je še mnogo premlada in preveč neposredna, da bi bila sistematična, duhovno urejena in izumetničena. Zato ji je sistematičnost šole samo znak njene pedantičnosti, pedantična pa ni sodobna mladina prav nič. Bodimo sistematični, kolikor je to stvarno in didaktično potrebno, toda ostanimo pri tem *ž i v i l j u d j e*, ki so zmožni slediti trenutnim duševnim ter duhovnim potrebam otrok. To je zahteva po živem, duhovno in duševno razgibanem učitelju, kar je vendar nekaj docela drugega, ko pa moderna *m e t o d i č n a* zahteva po priložnostnem pouku. Predpisana šolska metoda je lahko v teoriji še tako dobra, vendar ničesar ne dosega, če ni učitelj toliko duševno živ, da bi začutil, kdaj in kako jo more praktično uporabiti. Zato se ta potreba po preosnovi šole tiče bolj učiteljeve *o s e b e* kot pa njegove *m e t o d e*.

S tem v zvezi pa je *n a m e n s k o s t* šolskega dela. Lahko bi ji rekli tudi *t e n d e n c i j o z n o s t*. Kot ni tendencijoznost nikjer na mestu in povsod več škoduje, ko pa koristi, tako je tudi v šolskem delu škodljiva. Psihološko

izraženo bi bila tendencijoznost duševna zavest učenca in učitelja, da je prišel zato v šolo, da bo prav sedaj ali izobrazbo sprejemal ali pa dajal in da se sedaj-le začne »učenje«. Ta zavest nehoti odbija, kakor nehoti privlači ono sprejemanje izobrazbe, ki se izvrši mimogrede in priložnostno. Kdor je kdaj občutil, s kakim veseljem in s kakim uspehom so sprejemali izobrazbo učenci izven predpisanih šolskih ur, v neprisiljenem in nešolskem pogovoru, navadno še izven šolskega poslopja, ta bo razumel mojo trditev, naj bi šolo izpremenili v tem smislu, da bi odpadla zavest: sedaj-le gre pa za res, začne se nekaj važnega, nekaj predpisanega, vsak dan se ponavljajočega. Par ur neprisiljenega pogovora z otroki bi dalo mnogo večji uspeh kot tedni in tedni namenskega šolskega dela.

Seveda je spet premalo samo drugačna šolska metoda. Treba je učitelja, živega človeka, ki čuti potrebo po življenjskem, neprisiljenem občevarju z mladino in zna porabiti razne priložnosti, da zadosti njeni prirodni radovednosti. Zato bi bilo važno in v korist šole ter učencev, če bi razmotrivali vprašanje, kako bi uvedli v šolo mnogo več priložnostnega izobraževanja kot se vrši to danes pod geslom prigradnega pouka, ki je večkrat močno za lase privlečen in je v njem več namena kot si priznavamo.

Moramo pa povedati, da učenec ni načelno nasproten sprejemanju kulture po šoli in da ga odbija le šolski sistem in način šolskega dela. V metodično in vsebinsko zelo zanimivi knjigi, ki sem jo že omenil (M. Keilhacker: *Der ideale Lehrer nach der Auffassung der Schüler*), dobimo jasen dokaz za to.

Vse zahteve učencev kažejo, kako resno je njihovo pojmovanje šole in učitelja. Mladina si ne želi učitelja, ki bi bil le dobričina in bi ga lahko »ovijali okoli prstov«, saj pravijo celo, da sme seči učitelj kdaj po telesni kazni, samo da ni prehuda. Želijo si učitelja, katerega bi lahko spoštovali,<sup>1</sup> tako po njegovih osebnih lastnostih, kakor tudi radi strokovne in splošne izobrazbe. Hočejo sploh

<sup>1</sup> A. Messer: *Methodik des Unterrichts an höheren Schulen*, I. Teil, *Krisis der Gegenwart und Jugend*. Str. 58 ss.



živega in življenjskega človeškega učitelja, da bi izgubila šola vse to, radi česar je danes ne marajo.

Seveda pa bi se odnos do šole izpremenil tudi z izpremembo socialnega reda in težkih gospodarskih prilik, ki jih šolska mladina danes bolj živo občuti nego prejšnja, ker je bližja življenju. To pa je činitelj, ki leži izven moči učiteljev in šole, čeprav je za šolsko življenje izrednega pomena. Radi resničnega siromaštva, slabih stanovanjskih razmer in pomanjkljive prehrane in radi samo dozdevnega pomanjkanja, ki izvira iz nevoščljivosti, iz želje po vsem, kar imajo drugi, ter iz nezadovoljstva z lastno usodo, je postala volja za izvrševanje šolskih dolžnosti majhna in od tod izvira tudi nevolja proti šoli, ki ima vendar svoje zahteve in jih vestno vzdržuje.

### III. Odnos šolske mladine do doma.

S par mislimi se ozrimo še na to razmerje, ki je tudi značilno za našo šolsko mladino. Že od nekdaj je bilo tako, da sta družina in dom ob nastopu pubertete odpovedala, ker se je razbilo zaupanje med starši in otroci ali pa je bilo sploh premalo stikov in razumevanja med njimi. Tudi danes na splošno ni drugače, čeprav je nastopila, kot sem omenil, v posameznih primerih precejšnja uvidevnost in skoraj usodna popustljivost staršev. Mogoče je temu vzrok psihoanalitična literatura, ki je prišla v roke že skoro vsem staršem, pa tudi mnogim starejšim učencem in učenkam. Mladina čuti nekako razumevanje za svoje pubertetne težave. Toda posledica tega ni večja navezanost na dom in starše, temveč obratno, še večje odtujenje od doma, ker gre mladina vseeno svojo pot, samo da se čuti bolj upravičena do nje.

V splošnem pa je odnos mladine do doma tak, kakršen je dom, ki ga ustvarja, in kakršno je sodobno socialno, gospodarsko in politično življenje, ki se odraža v rodbini. Brez sleherne romantične sentimentalnosti lahko pridemo do sociološke ugotovitve, da je dom in družina po svojem stvarnem bistvu z a j e d n i š k e g a ali občestvenega značaja. To pomeni, da za družino ne velja Tönniesov pojem

»Gesellschaft«, temveč »Gemeinschaft«. Danes pa vse povprek govorimo, da je moderna družina razbita in navajamo za to razloge, ki izvirajo ali iz nujnosti, da se oče in mati udeležujeta poklicno izven doma, ali iz prezaposlenosti dobro situiranih staršev s svojimi osebnimi zadevami, ali iz duhovnega nesporazumljenja med možem in ženo ali pa iz dejstva, da živita oče in mati vsak v svojem krogu izven družine in da otrok zato sploh nima družinskega zaledja. Tako postaja družina, ki naj bi bila pravo duhovno občestvo, vedno bolj podobna gospodarsko pridobitni organizaciji, kjer vežejo posamezne člane le ekonomski interesi, nič več pa duhovni, erotični, etični, vzgojni in osebni. Seveda ne smemo posploševati in priznati moramo, da obstajajo tudi še pristne občestvene družine. Toda vse prečesto se dogaja, da otrok začuti notranjo neenotnost in nemoč družine, posebno še, ker sta oče in mati vedno bolj odkritosrčna ter povesta otrokom vse in se razgovarjata tudi vpričo njih o vsem, kar prihaja nad njiju, tako o gospodarskih težavah, kakor o osebnih nasprotjih in o interesih, ki ju razdvajajo. Tako pride do žalostnega dejstva, da izgubi družina za otroka svojo avtoritativnost, da postane otrok naenkrat samostojen, sam nase navezan in samemu sebi odgovoren. Družina mu pomeni le ustanovo, ki ga preskrbi z vsem potrebnim, kar potrebuje za telesno življenje. Njegovo duševno in duhovno življenje pa postaja vedno bolj samo njegova osebna zadeva.

Prav isto se pojavi tudi v družini, kjer so starši neumno zaljubljeni v otroke in jim dovoljujejo zato vse, ne da bi pomislili, kako postane otrok prezgodaj star, zrel in vsega sit ter naveličan, če dobi že v zgodnjih letih vsega, kar si le zaželi. Dobro čuti, da je središče družinskega življenja, zato mu očetova ali materina avtoriteta in vzgoja pomeni prav malo. Tak otrok vpliva kvarno tudi na druge, bodisi s svojim pojmovanjem staršev, ki so po njegovem mnenju samo zato na svetu, da mu izpolnijo vsako željo, bodisi z zgledom, ker hočejo imeti tudi drugi otroci vse, kar ima tak razvajenec. Razvija se neskromnost, ki včasih ne pozna nikakih mej in se prav nič ne ozira na to, ali starši pač tudi zmorejo, kar otrok od njih želi, ali ne. Otrok postane

egoističen ter individualističen, sploh veren odsev okolja, v katerem živi. Družina mu ne pomeni ustanove, ki ima pravico, da ga vzgaja in vodi, temveč le sredstvo, po katerem pride do ugodnega in primernega življenja. Postalo je zelo nemoderno in šolski mladini tudi neprijetno, če se starši kakorkoli zanimajo za njihovo življenje (ne da bi »vohunili« za njimi), češ, da jih hočejo še vedno imeti za otroke, potrebne vodstva in vzgoje. Mladi ljudje postajajo torej tudi v družini zelo samostojni in se te samostojnosti jasno zavedajo. Imajo jo celo za zelo važno pridobitev naše dobe in so pripravljeni se tudi boriti zanjo. Če jim preti nevarnost, da bi jo izgubili, se radi skrivajo za frazo, da nesamostojnost in odvisnost pač ni več moderna in da sploh ne gre več vezati in ovirati mladost v njenem razvoju.

Padec družinske avtoritete pa ima še važnejšo splošno posledico. Z njo je namreč izginil tudi temelj za doživetje avtoritete sploh in za priznanje kakršnegakoli odnosa avtoritativnosti. Vse vrste avtoritete so v taki medsebojnosti, da druga podpira drugo in da zmanjšanje ene vpliva tudi na padec druge. To večkrat vidimo v šoli, kjer izgubi učitelj sam avtoriteto, če jo skuša izpodkopavati tovarišu, domu ali cerkvi itd. Pri družinski avtoriteti pa je ta odvisnost še večja, ker je tu odnos priznavanja in spoštovanja najosnovnejši in najprvotnejši, čeprav ni vedno največji. Če torej odpove družinska avtoriteta, se nehote zamaje v otrokovi duši avtoritativni odnos do ljudi in občeštev, do kulturnih tvorcev in do same kulture, kar se je danes v precejšnji meri že zgodilo.

#### IV. Odnos šolske mladine do avtoritete.

Prešablonsko pa presojamo, če trdimo, da mladini v naši dobi avtoriteta nič več ne pomeni in da jo na splošno odklanja. Med razpravljanjem smo večkrat ugotovili, da mladina odklanja avtoriteto doma in šole, odraslih in zrelejših. Toda zelo važno je vprašanje, če je mladina tudi sama kriva temu in ali ni morda v njej potrebe po priznanju in spoštovanju. Če smo odkriti napram samemu

sebi, bomo morali v precejšnji meri odgovoriti v prilog mladini. Zelo lahko je namreč nanjo metati vso krivdo za brezuspešnost našega vzgajanja, toda pravičnejše bi bilo, če bi pogledali po razlogih neuspehov tudi pri vzgojnih činiteljih.

Upoštevajoč pred vsem dom in šolo, vidimo, da manjka danes obema neke notranje moči in gotovosti, neke urejenosti in stalnosti, iz katere bi izvirala njihova avtoritativnost in vzgojna vplivnost. Ako gledamo namreč problem avtoritete in z njo spojene vzgoje, najdemo zelo preprosto dejstvo, da avtoritativnost in vzgoja nista premišljeni, naprej pripravljeni in hotni stvari, ki bi jih imel človek tako v rokah, da bi jih poljubno porabljal. To sta dve zelo nepreračunljivi rezultanti nepreglednih komponent človekove duševnosti in medsebojnega osebnega vpliva. Med hotenim izobraževanjem, vzgajanjem in avtoritativnim vplivom je ta razlika, da je izobraževanje lahko namensko ali naprej pripravljeno, čeprav ima tudi tu posredovalčeva oseba velik pomen. Pri vzgajanju in pri resnični avtoriteti pa zavisi, skoro bi rekel, prav vse od tega osebnega vpliva vzgojitelja. Priznati moramo, da je za nas vzgojitelj in avtoriteta vedno samo tisti človek, iz katerega izvira neka svojstvena osebna moč, tako da je za nas avtoritativen, če to hočemo ali ne, če ga priznamo ali se mu upiramo. V čem je ta njegov vpliv in njegova osebna sila, je psihološko težko določiti. Gotovo pa je v zvezi s celotnim bistvom njegove osebe, z njegovo prepričanostjo in gotovostjo, z njegovo osebno uravnovešenostjo ter enotnostjo, z eno besedo, z njegovo osebnostjo. Osebnostnega človeka priznamo za avtoriteto in prav nič nam ni težko, ukloniti se njegovim zahtevam ter vzgojnim vplivom. Kdor naleti na takega človeka, čuti, da ima opravka s celim človekom in zato mu ni postranska stvar, kaj hoče ta človek od njega, kaj ima za pravilno, kako pojmuje razne stvari in probleme.

Kar velja za avtoriteto posamezne osebe, velja tudi za avtoritativnost socialnih občeštev. Družina in šola sta avtoritativni za mladega človeka, če ju čuti kot notranje močni zajednici, ki imata močnega zajedniškega duha, jasen

in enoten cilj in ki hočeta doseči svoj cilj ter zato vzgajata mladino. Z osebno in socialno avtoriteto pa je zelo slabo, če je potrební notranji duh človeka ali občestva slaboten ali pa ga sploh ni.

Če odkrito pogledamo današnjo družino in šolo, moramo priznati, da jima v zelo mnogih primerih manjka duha in moči, s katero bi lahko vzgajali in vodili mladino. Družina je duhovno preveč razbita ter nima enotnega duha in usmerjenosti, s katerima bi vzgajala in ki bi ji dajali avtoritativnost. Tudi šola je postala duhovno neenotna in zato ji primanjkuje onega avtoritativnega vpliva, po katerem bi jo mladina morala priznati in se pustiti voditi od nje. Zato ji je nekam čudno smešno, če zahtevata šola in dom, naj prizna njeno avtoriteto in se da vzgajati. Zdi se ji, kot da grozi človek, ki je slaboten in se mu le posmehujemo. V resnici mladina tudi postopa tako s šolo in z domom. Čuti jih kot dva mlina na veter, ki delata velike geste, dejansko pa nista prav nič nevarna.

Pravi odnos šolske mladine do avtoritete se mi zdi torej nekoliko drugačen, kot navadno tožimo. Mladina zahteva pač pravih, stvarno utemeljenih avtoritet. Razlog za to je že njena stvarnostna usmerjenost. Mlad človek danes pač ne priznava nekoga ali nekaj za avtoriteto kar na slepo in na ukaz od zunaj, temveč šele tedaj, kadar začuti, da je na tistem človeku ali na tistem socialnem občestvu res kaj in da je avtoriteta stvarno utemeljena.

To — seveda — ni »avtoriteta« v navadnem pomenu besede, zakaj v tem primeru ni avtoritativna oseba, temveč stvar, ki jo nekdo zastopa. Končni izvor avtoritete je itak vedno stvarnega značaja,<sup>1</sup> ker gre pri njej vedno le za resnico in za pravilnost. Zato je prvotno avtoritativna le objektivnost in šele po njej tiste osebe, ki jo na dostojen način zastopajo. Mladina je segla tu zopet do prvega vira avtoritete in težko bi rekli, da nima prav. S tem namreč zahteva mladina, naj nastopajo avtoritete vedno le v službi

<sup>1</sup> Glej moj spis »Pedagoške vrednote mladinskega gibanja«, str. 111.



resnice in pravilnosti, nikdar pa v službi osebnih koristi ter izkoriščanja sočloveka. Zato moramo reči, da odklanja šolska mladina avtoriteto le iz dejanskih ter izkustvenih razlogov, ker ji pač često vsiljujemo neprave avtoritete, dočim je načelno zanjo in jo celo zavestno išče. Išče jo na ta način, da želi od šole resničnega duhovnega vodstva in bogastva in da želi sama postati boljša, ko so danes tisti, ki proti njim in njihovi namišljeni avtoriteti tako odločno nastopa.

Razen stvarno utemeljenih avtoritet pa zahteva šolska mladina še notranjo ali osebno, odločno pa odklanja vsako samo zunanjo avtoriteto. Ne priznava človeka, ki ni nič drugega kot samo zastopnik socialne avtoritete, katera mu daje nekak nimbus in moč. Tako ji pomeni zunanjo avtoriteto n. pr. učitelj, kolikor je samo zastopnik šolske oblasti in nič drugega. Mladina dobro čuti, da je taka avtoriteta položaja prešablonska, preveč formalistična in zunanja in da nima z osebnim vplivom nikakega stika. Mladina noče malikov, ki bi bili bogovi, ker dobivajo od nekod drugod svojo božanstvenost; ona hoče bogov, ki so bogovi sami po sebi. Tudi iz te želje vidimo, da mladina ne zametuje avtoritete, temveč jo celo išče in zahteva, seveda pa zahteva resničnih avtoritet, ne pa nadomestkov zanjo. Le ker takih notranjih in stvarno utemeljenih avtoritet manjka, se zdi, kot da je mladina sploh brez vsakega avtoritativnega odnosa.

Za nas učitelje sledi iz tega spoznanja nauk, da moramo skušati postati pred vsem močne osebnosti, ki bodo imele svojo notranjo in osebno avtoritativnost. Kdor tega ne premore, naj se ne čudi, če v šoli težko izhaja ali pa mu je še vedno potrebna sila in je njegovo delo dresura mesto vzgoje. Če bomo šolski mladini že kot ljudje veliko pomenili, se nam ni treba bati niti za avtoriteto naše šole, ki jo bomo ustvarili le z osebno avtoriteto dobrih učiteljev. Pojmovanje šolske mladine o avtoriteti nas torej uči, da preko svoje osebnostne sile lahko zopet zgradimo socialno avtoriteto svojega stanu in šole.

## V. Za konec.

Skušal sem združiti nekaj izrazitih potez duha sodobne šolske mladine v enotno sliko. Potrudil sem se, da bi izrazil ono mnenje o šolski mladini, kot se je izoblikovalo v meni, in upam, da nisem meril mimo cilja in mimo mladine. Moj posredni namen ob tej razpravi je bil, da podčrtam v duhovnem obrazu sodobne mladine take nastavke, ki so po eni strani dobi primerni, po drugi pa vendar vsaj deloma tudi dobri in pravilni. Zavisi torej od nas vzgojiteljev in izobraževalcev, ali bomo znali razvijati te smeri in nastavke v dobro mladine in bodoče dobe, ali pa se nam bo mladina izmuznila iz rok in šla brezobzirno svojo pot, ki utegne biti pot v individualistični ekstrem samostojnosti, v napačen pojem svobode, v zanikanje vsake avtoritete, v skrajno življenjsko praktičnost, v malenkostno kritikasterstvo itd. Saj naša doba zelo podpira takšen razvoj mladega duha. Če bi se to zgodilo, moramo priznati svojo nemoč in neuspešnost šolske in obče kulturne vzgoje, kajti mladina bi šla v obratno smer, kot bi sama želela in kot pričakujemo od nje odrasli ljudje. To pa bi bila njena tragika in tragika prihodnje dobe. Mladina čuti namreč svojo življenjsko poklicnost za reševanje današnjih težkih socialnih problemov. Če ji hočemo vzgojitelji pri tem z vso vestjo in zavestjo odgovornosti pomagati, je naša dolžnost, da jo najprej razumemo, potem pa vodimo. Mladina hoče vodstva, hoče vodnikov, pravih in resničnih ljudi, ki niso okosteneli v šoli in katerim življenje ni vzelo idealizma, ker jih duhovno ni moglo ubiti. Ob duhovnem življenju mladine živimo tudi mi vzgojitelji, toda ne hodi-mo za njo, temveč pred njo, da nam jo bo mogoče res voditi! Zato pa potrebujemo mnogo bogatega duhovnega življenja, ker kdor nima, ne more dajati drugim.

---

## **K poznavanju kmečke mladine.**

(Odlomki iz dela »Kmečko vprašanje in vzgoja«.)

Kmet je postal prava skrb današnje družbe. Državniki tožijo, da ostajajo kmečki sloji hladni proti reševalnim ukrepom svetovne politike. Sociologi ne morejo prodreti v bitnost kmetstva, za načrte in nasvete ekonomov se vas ne zmeni mnogo. Pedagogi, zdravniki, filozofi, umetniki, novinarji, publicisti ter številni drugi tvorci kulture in civilizacije ne morejo najti načina, da bi pravilno zajeli vas in jo vključili v tok svetovnega življenja. Delavec in meščan sta prežeta z industrijalizmom, zato težita, sicer ločeno, za progresom. Kmet in vas tičita v patrijarhalnosti, se borita z industrijalizmom, zato je njun pogled uprt v »zlate čase, ki so bili«.

Vprašanje kmečke mladine bomo razmotrivali v tri smeri:

1. Problem in bistvo kmetstva.
2. Kaj je vplivalo na kmečko mladino, da je takšna.
3. Izgledi kmečke mladine.

Že v naprej moramo pripomniti, da je iz mnogih ozirov zelo težko razpravljati o tej temi. V splošnem prevladuje še dandanes mnenje, da je vas rezervoar narodovega zdravja, vir narodove kulture in njegove samobitnosti, vir kreposti, morale, veselja ter zadovoljstva. V literaturi opevajo in opisujejo vas kot tisti kraj, kjer je doma rdečelična mladina, kjer se pod dekletovim oknom plete nežna ljubezenska idila, kjer na travnikih ukajo kosci in prepevajo grabljice, žanjice na polju poslušajo prelestno pesem žit in srečni pastirček piska na žveglo svoji živinici. Življenje na vasi da je sama idila.

Odkod ta naziranje? V dobi, ko se je v dušah tvorcev kulture in civilizacije pojavila praznота, so se zatekli k

svojemu narodu. Zbirali so folkloro ter svojo umetnost naslonili na narodove originale. Romantiki so narod spoznavali po nošah, rekih, pregovorih, bajkah, pripovedkah in pesmih. Zaradi prevelike gorečnosti jih je omamila zunanost, da jedra niso zajeli. Tu se spomnimo na dve osebi v naši literaturi, ki jih kaj radi uporabljamo za karakterizacijo naroda, to sta Deseti brat in Krjavelj. Ali jima je pisatelj prodril do bistva? Izoblikoval je samo njuno zunanost, v resnici pa sta bila oba socialni žrtvi svojega časa in sicer prvi fetišizma in vraževerstva, drugi pa revščine po rojstvu.

In kaj je s kultom narodnih običajev, narodnih noš in narodnih hiš? Opazujmo običaje kakor so kurentovanje, florjančenje, barbarovanje, koledništvo, jurjevanje, pametva, »šranga« i. dr. Prvotni pomen vseh teh starih navad je že davno pozabljen, ker imajo podlago v dobi, ki se je že davno preživela. Danes se te navade vzdržujejo samo iz sebičnih ozirov. Nadalje, ali je higienična narodna noša, ali je higienična narodna hiša z malimi okni in dimnico?

Iz polpretekle dobe sta nam znana dedek in babica v zapečku, ki sta mladini pripovedovala mične zgodbe, bajke, vraže, legende, uganke in pesmi. Ob dolgih zimskih večerih, pri preji, luščenju, ali ko so svetili krojačem in čevljarjem, se je mladina zbirala okoli njiju. Ta idilična starčka sta bila živa kronika vasi ter sta vplivala na fantazijo, nazore in vsebino življenja mladine. Trdi boj za obstanek pa je častitljiva starčka izpremenil v nadložna prevžitkarja, ki sta danes kmetiji v breme.

Ne smemo misliti, da je sprememba na vasi povzročila svetovna kriza, kajti idila na vasi je bila v zatonu že tedaj, ko je vladala še gospodarska prosperiteta. Dr. Janez E. Krek je že pred štiridesetimi leti v svojih »Črnih bukvah kmečkega stanu« trdil, da se kmetu ni nikdar dobro godilo. In pri tem dejstvu se hočemo ustaviti.

V bežnih obrisih si oglejmo razvoj kmečkega stanu! Človeštvo se je v svojem razvoju preko velikih težav dvigalo od napredka do napredka. Človek je prvotno živel v hordah ali čredah, ki so se klatile po pragozdovih in stikale za živežem. Preko totemizma je prešel k primitivno orga-

niziranemu poljedelstvu v zadrugah ali prakolektivih, po katerih so v Evropi najbolj znana slovanska plemena, ker so se zadruge pri njih najdalje ohranile. V to fazo razvoja segajo korenine kmečkega stanu. V tej dobi je bil kmečki stan še nepokvarjen in neskažen od raznih vplivov drugih stanov. Zadrugar ni poznal osebnih lastnin. Skupno so zadrugarji obdelovali zemljo, skupno so proizvajali, skupno so uživali sadove svojega truda. To je bilo naravno gospodarstvo. Kmečki stan izvira torej iz praoblike človekovega družabnega življenja. Takrat so producirali za to, da utešijo človekove prirodne potrebe, a ne za profit. Vsi proizvodi so bili slehernemu poedincu tako dostopni, kakor sta še danes vsakomur dostopna zrak in voda. Obrtni, trgovski in drugi stanovi so se šele pozneje ob diferenciaciji dela izločili iz te prvotne oblike družbenega življenja.

Fevdalna doba je to kmečko srečo nekoliko skalila, človeška družba se je razcepila v gospodarje in podložnike. Pa tudi fevdalna doba prvotno za kmečki stan ni bila tako strašna. Fevdalec ni terjal od svojih podložnikov davkov v denarju, ampak v naturi (desetini) ter v delu (raboti). Razvoj je šel svojo pot. Fevdalci so ustvarjali države, njih imperijalistične težnje so rasle, vodili so dolgotrajne in drage vojne. Uprava se je vedno bolj razvijala, dajatve so postajale za kmeta vedno večje in postale tako velike, da jih ni mogel dalje zmagovati. Posledice takega stanja so bili kmečki pusti. Kmetje so se borili za staro pravdo, to je za stare pravice, ki so koreninile v stari krvni zadrugi in v začetku fevdalne dobe.

Ko se je zrušil fevdalni sistem, je nastopil gospodarski liberalizem, ki je pač najusodnejše in najpogubnejše posegel v kmečki stan. Kmet je od sedaj naprej moral izplačevati javne dajatve v denarju, ne oziraje se na to, ali je kaj pridelal ali ne. Obrt se je zindustrijalizirala. Industrija je svoje cenejše produkte vrinila tudi kmetu. Domača proizvodnja obleke in orodja je postala nerentabilna. Potrebe kmetove so rasle, a produkcija je ostala patrijarhalna in se ni sorazmerno dvignila. Kmet mora od tega, kar pridelal, čim dalje več prodajati. On mora namreč pridelovati denar, da krije vedno večje potrebe in dajatve. Tako postaja



iz kmeta, iz tega pristnega otroka prirode prodajalec, pre-kupčevalec, mešetar, špekulant, kar ga je zdemoraliziralo tako, da ne moremo več govoriti o pravem kmetu iz nekdanje zadružne in fevdalne dobe. Nekdaj kmetu ni bilo treba prodajati jajc, mleka, smetane, sira, svinj in telet in je vse to lahko uporabil doma. Takrat je bila kmečka mladina rdečelična, vas je bila vir zdravja in talentov. Danes je kmečka mladina bleda in upadlih lic, v nekdanje zdrave vasi se je vselila jetika.

Tako smo v gornjem poglavju poskušali spoznati razvoj in bistvo kmečkega stanu, da se bomo tem lažje poglobili v vprašanje kmečke mladine. Sledimo sedaj kmečki mladini od rojstva in tja v njeno zrelo dobo.

V težkih prilikah vzreja kmetska mati svojo deco. Dojenčka zavija v stare, mnogokrat za druge svrhe nerabne cunje. Roke in noge mu povija tesno k telesu, da izgleda kakor egiptovska mumija. Zakaj to? Pri obilem delu ne utegne paziti nanj, zato ga na tak način zavaruje. Poleti pelje otročička v tolighah s seboj na polje. Ko shodi, ga zapre v sobo, ker ga na polje ne more jemati, nerazumen je še in bi na njivi delal škodo. Vse pomladne in poletne dni preživi otročiček v zatohli izbi sam ali pa je izroččen v varstvo starejšim bratom in sestricam in to v dobi, ko sta otrokovemu razvoju in rasti zrak in svetloba najbolj potrebna.

Kmetu daje vzgojno ideologijo in metodo skoro izključno cerkev. Bistvo cerkvene vzgoje pa so dogme, absolutna pokorščina ter strah. Kakor kmet sam trepeti v strahu pred Bogom in peklom, tako isti strah in neomejeno pokorščino vtepa svoji deci. Ker pa sta Bog in pekel za malega otroka preabstraktna, se starši poslužijo drugih predstav, da svoje otroke z njimi ustrahujejo. Kadar se otrok približa mlaki, studentu ali kleti, mu prete, da tiči v globini »ded«, ki ga bo zgrabil in pohrustal. Ko zori grozdje, ga plašijo s kačami, da ne hodi zobat v vinograd. Ako je izluščeno bučno seme, ki se suši na peči, pravijo, da mu bo iz r... zrasla buča. Ako udari starše ali kaj ukrade, ga strašijo, da se mu bo posušila roka, ako se zlaže, mu bo Bogec iztrgal jezik. Itd.

Toda kmečki starši so pač prav za prav prisiljeni, da uporabljajo pri vzgoji telesno kazen ter druga neprimerna vzgojna sredstva, ki smo jih zgoraj navajali. Kmetška mati je tako preobložena z delom, da ji ne preostaja časa za vzgojo in nadzorstvo otrok. Ta prezaposlenost sili starše, da otroke zapirajo v koče in uporabljajo nepravilna vzgojna sredstva.

Takoj ko otrok nekoliko doraste, že opravlja lažja dela. V glavnem uporabljajo otroka za pašo. Zamislimo se v položaj otroka, ki zjutraj pred šolo ter popoldne po šoli po tri do štiri ure drži živino na vrvi, ko pase po golih vratnikih ob njivah. Taka paša je za otroka prav takšno zlo, kakor je za industrijskega delavca osemurni delavnik ob mehaničnem delu pri traku. Paša ni idila, kakor jo poznamo iz literature, idila je bila takrat, ko so kmečki otroci pasli živino skupno na vaških gmajnah.

Dokler je kmečki otrok še dojenček, ima navadno še svojo posteljo — zibelko. Ko nekoliko doraste, pa mora spati skupno z dedekom, babico, bratom ali sestro ali pa spi na klopi, na tleh, na peči ali v bolhaku. Kjer ni stalne postelje, tudi ni rjuh, odej in blazin, ampak se v to svrho uporabljajo stara krila, suknje ali druga obrabljena obleka. Odrastli fantje spijo po hlevih, ponekod tudi šolarji. Predstavimo si samo naš zatohli kmečki hlev! Strop je prepreden s pajčevino, v steni je vdelano eno ali dvoje malih oken, tla so slabo očiščena in po hlevu se širi strahovit smrad po gnoju, pod stropom pa visi postelja, tako zvana udrga. Zbita je iz sirovih neobdelanih desk, na ležišču kup stare obleke. Povsem umljivo je, da izgubi fant, ki spi v hlevu, ves smisel za snago. Preden leže spat, se ne sleče, ampak se kar oblečen zavalj v udrge. Fantje, ki prenočujejo po hlevih, so bledih lic, imajo vdrte oči, obleka jim smrdi po gnoju. Vendar se kmečki fant ne brani postelje v hlevu. Neovirano lahko vasuje, ker ga starši ponoči ne morejo nadzorovati. Fantu pa je ponočna svoboda dražja, nego snažna, udobna postelja v zračni sobi. Pravi vzrok, da spijo kmečki fantje po hlevih, pa je seveda čisto drugod. Ko smo za svoj šolski okoliš sestavljali statistiko o stanovanjih, smo ugotovili, da je večina kmečkih hiš eno- in dvo-

sobnih. Anketo smo izvedli s šolskimi otroki iz 166 družin in dobili sledečo sliko stanovanjskih razmer v vasi:

**Pregled o stanovanjih šol. otrok pri Sv. Marku nižje Ptuja**

| Število sob<br>v<br>kmečki hiši | 1               | 2 | 3 | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 10 | 11 | 12 | 13 | Skupno število |     |                  |
|---------------------------------|-----------------|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----------------|-----|------------------|
|                                 | članske družine |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | stano-<br>vanj | sob | prebi-<br>valcev |
| 1                               | —               | — | 2 | 5  | 4  | 7  | 6  | 3  | 1  | 2  | 1  | 1  | —  | 32             | 32  | 206              |
| 2                               | —               | — | 1 | 9  | 20 | 19 | 23 | 9  | 12 | 2  | 3  | 4  | 1  | 103            | 206 | 708              |
| 3                               | —               | — | — | 3  | 5  | 3  | 5  | 2  | 3  | —  | —  | 3  | —  | 24             | 72  | 169              |
| 4                               | —               | — | — | —  | 1  | —  | 2  | 3  | 1  | —  | —  | —  | —  | 7              | 28  | 52               |
| Skupaj . .                      | —               | — | 3 | 17 | 30 | 29 | 36 | 17 | 17 | 4  | 4  | 8  | 1  | 166            | 338 | 1135             |

Iz statističnega pregleda razvidimo, da v eno- in dvisobnih stanovanjih prebivajo po 5—13članske družine. Nemogoče je torej, da bi spali vsi družinski člani v sobi, in zato je moška kmečka mladina prisiljena, da prenočuje po hlevih. Še poraznejšo sliko bi dobili, ako bi razpolagali s kvadraturu stanovanjskih prostorov. Pri dvisobnih stanovanjih tudi ne smemo pozabiti, da one druge sobe ne moremo smatrati za enakovredno s prvo, ker tako zvana »hiška« služi bolj za jedilno shrambo, ko pa za stanovanje.

V tesni zvezi s stanovanjskimi prostori je tudi število postelj v kmečki hiši. Pri istih 166 družinah smo zbrali številčne podatke tudi za postelje.

**Pregled o posteljah šol. otrok pri Sv. Marku nižje Ptuja**

| Število<br>postelj v<br>kmečki hiši | 1               | 2 | 3 | 4  | 5  | 6  | 7  | 8  | 9  | 10 | 11 | 12 | 13 | Skupno število |                  |         |
|-------------------------------------|-----------------|---|---|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----|----------------|------------------|---------|
|                                     | članske družine |   |   |    |    |    |    |    |    |    |    |    |    | družin         | prebi-<br>valcev | postelj |
| 1                                   | —               | — | 1 | —  | —  | 1  | —  | —  | —  | —  | —  | —  | —  | 2              | 9                | 2       |
| 2                                   | —               | — | 2 | 12 | 10 | 10 | 8  | 5  | 4  | 2  | —  | —  | 1  | 54             | 329              | 108     |
| 3                                   | —               | — | — | 5  | 15 | 16 | 20 | 4  | 8  | 2  | 4  | 2  | —  | 76             | 523              | 228     |
| 4                                   | —               | — | — | —  | 4  | 1  | 5  | 6  | 2  | —  | —  | 4  | —  | 22             | 175              | 88      |
| 5                                   | —               | — | — | —  | 1  | 1  | 1  | 2  | 2  | —  | —  | 2  | —  | 9              | 76               | 45      |
| 6                                   | —               | — | — | —  | —  | —  | 2  | —  | 1  | —  | —  | —  | —  | 3              | 23               | 18      |
| Skupaj . .                          | —               | — | 3 | 17 | 30 | 29 | 36 | 17 | 17 | 4  | 4  | 8  | 1  | 166            | 1135             | 489     |

Obe preglednici nam jasno pričata, da je vprašanje postelje pri kmečki mladini odvisno od arhitekture kmečke hiše in ta od slabega gospodarskega položaja kmeta.

Kmečka mladina izstopa iz šole ravno ob svojem vstopu v pubertetno dobo. Mladostnik se otresa nadvlade odrastlih in postaja samostojen. V Prlekiji pravimo tejle dobi »telečja leta« in jo s tem točno označimo kot neko fazo življenja, v kateri na mladostnika ni mogoče vplivati. Ko je zapustil mladostnik narodno šolo, si želi, da bi vsi postopali z njim kot z odrastlim. Vendar ga smatrajo pri delu še za manjvredno moč in tudi fantje mu še ne dovolijo, da bi z njimi vasoval. Zato se v mladostniku razvija močno poudarjen čut manjvrednosti. Iz te dobe datira največ fantovskih ekscesov na vasi, fant se hoče uveljaviti.

Že nekaj let sem delam z učenci zadnjega šolskega leta anketo s temo: Kaj bi rad postal in zakaj? Ti učenci so stari 13—15 let. Opozorim jih vselej, da se naj čisto prosto izrazijo in se ne ozirajo na to, ali se njih želja more izpolniti ali ne. Tako se je odločilo 57 dečkov, od katerih imam do sedaj podatke, za sledeče poklice: 8 mehanikarjev, 7 krojačev, 5 oficirjev, 5 čevljarjev, 4 mornarji, 4 zidarji, 3 orožniki, 3 mešetarji, 2 tesarja, 2 soboslikarja, 2 sedlarja, 2 železničarja, 1 pilot, 1 železniški strojevodja, 1 sodar, 1 mizar, 1 mesar, 1 mlinar, 1 muzikant, 1 organist, 1 vrtnar in 1 kmet. 108 deklet pa se je izjavilo za naslednje poklice: 61 šivilj, 41 kuharic, 1 učiteljica, 1 kanclistka, 1 trgovka, 1 natakara in 2 kmetici. Dečki in deklice so se izrekli za gornje poklice s težnjo za dobrim zaslužkom, lahkim delom ter urejenim delovnim časom. Vendar pa se bo večina teh otrok bavila s poljedelstvom, čeprav v njih ni tiste elementarne težnje za kmetovanjem, ki je prvi pogoj, da je človek v poklicu srečen in zadovoljen. Sicer je res, da so te izjave bolj podzavestnega nego zavestnega značaja, a ravno zato nudijo jasno sliko, da mladina, ki stoji v pubertetni dobi, to je v dobi, ko se ji začno graditi značaji in nazoni, ne sanja o kmetstvu, temveč o poklicih, kjer ni težkega dela, kjer je urejen delovni čas, kjer je zaslužek reden in kjer so urejene življenjske razmere. Gornje izjave smatramo lahko za precej točno sliko tudi zavoljo tega, ker se otroci

niso odločili za kake fantastične in nedosegljive poklice, temveč za take, o katerih imajo jasne slike in predstave, ker pridejo z ljudmi iz teh poklicev redno v stik.

Ravno tako anketo smo izvedli z dekleti, oziroma z ženami, gojenkami gospodinjsko-nadaljevalne šole. Tudi one so se izjavile za vse druge poklice, samo za kmečke gospodinje ne. Navajale so sledeče vzroke: prevzem posestva je zvezan s težkimi pogoji, izplačati je treba dote, dajati prevžitek, poravnati dolgove in nazadnje se posestvo še razkosa na manjše dele. Tudi kmečka mati nima baš zaželenega položaja. Še v zadnjih mesecih nosečnosti in takoj po porodu mora opravljati težka dela. Deležna ni potrebne nege in oskrbe in se ne more posvetiti otroku, kakor bi to želela. Točno isto sliko nam je pokazala anketa v kmetsko-nadaljevalni šoli.

Ne maram izvajati na podlagi teh podatkov, zbranih v enem samem kraju, že posebnih zaključkov, mislim pa, da bi se nam podobna slika pokazala tudi po drugih naših vaseh, če bi tudi tamkaj izvedli podobno anketo.

Zakaj beže kmečki fantje v poklice kakor so žandarmerija, financa, graničarji, pazniki, železničarji, podoficirji, sluge itd. Nešteto prošenj sem že sestavil za sprejem v omenjene poklice, in ker me je problem zanimal, sem na neopazen način izvil iz prosilca vzrok, zakaj beži izpod domačega krova. Dobil sem skoraj vedno isti odgovor: preveč nas je pri hiši in vsi ne moremo na veke ostati doma. Kmečko delo pa je nerentabilno, neurejeno in pre-slabo plačano ter se ne more ob njem živeti. V novem poklicu pa sta mi plača in kruh zagotovljena. Nekateri mi je celo obsodil starše: ko sem bil otrok, bi bil rad šel v šole, a me oče ni pustil, češ, kdo bo delal doma. Ko sem dovršil ljudsko šolo, sem hotel iti k obrti, pa me je zopet zavrnil oče, češ, kaj bom na stara leta sam delal? Sedaj je posestvo predal bratu, za mojo usodo se ne briga, brat pa raje vidi, da grem od hiše.

Ako da kmet sina študirat, da seveda tistega, ki je najbolj talentiran in k temu pripomni: vsi ne morejo biti doma, pa se mu ne bo treba pehati za kruhom po polju in žgati na vročem solncu.



Danes se zgoraj omenjene težnje štejejo kmečki mladi ni v zlo. Nekateri trde, da je mladino skazil mestni duh in vojna. A vendar je zadeva drugačna. Patrijarhalno kmetsko proizvodnjo je v današnji industrializirani dobi postalo nerentabilno in vse veliko prizadevanje kmetu ne donša toliko, da bi pošteno živel. Tega ni kriva mladina, krivo je dejstvo, da vas v današnji kapitalistični dobi, ko se vse proizvaja za profit in ne za utešitev človeških potreb, ne more nuditi kmečki mladini tistega kulturnega, civilizacijskega, socialnega, moralnega in etičnega razvoja, kakor ga nudi obrtniški, trgovski ali industrijski center svoji mladini. Kmetška mladina se le skromno preživlja na domači grudi. Ako hočemo, da se bo kmet razvil progresivno, moramo vas očistiti vsega, kar ovira racionalno in rentabilno gospodarstvo. Fevdalni sistem je prinesel kmetu zlo, liberalni gospodarski sistem ga propadanja ni mogel rešiti takrat, ko je bil v razcvetu. Samo sprememba gospodarskega sistema na vasi bo vplivala na kulturno, socialno, zdravstveno, moralno in etično asanacijo naše vasi.

Kmetška mladina ima v splošnem silno težko stališče. O kakem samostojnem uveljavljanju na kakršnemkoli področju pri nji ni govora. O delu na posestvu odločuje oče, pri gospodinjstvu in v hiši pa mati in mladi se morajo absolutno pokoravati staršem. Pri hiši so le za delo; o metodi, efektu, rentabilnosti in racionalnosti dela jim ni potrebno, večinoma pa niti ne smejo razmišljati.

Podnevi je mladina zaposlena, zvečer gre fant na vas, dekle ga nestrpno pričakuje, da malo pokramljata. Vaso vanje je za kmečko mladino življenje zase ter združuje hkratu erotično doživetje in pa oddih po trudapolnem delu.

Sicer pa je erotika in z njo zvezani seksualni problem kmečke mladine težko vprašanje, ki se pač ne da izčrpati v nekaj vrstah. Koliko brutalnosti, ponižanja in surovosti doživi kmečko dekle, če postane nezakonska mati. Otrok je sad ljubezni, a koliko kmečkih fantov se tega zaveda? Ko se dekle čuti mater, jo fant zapusti, sovraži, zaničuje ter izdaja najintimnejše momente iz njune ljubezni. Ko je otrok rojen, se ne zmeni zanj. Zadeva se navadno zaključi na sodišču, kjer se ugotovi očetovstvo in določijo alimenti,

ki jih pa fant navadno ne more plačevati, ker nima premoženja. Vse to se zgodi v brutalni in poniževalni obliki za dekle in za najsvetejši čut materinstva. Ljubezen pri kmečkem fantu ni vsidrana globoko, ker bi drugače lajšal mladi materi njeno težko življenje, na otroka pa gledal kot zakoniti oče.

Trdil sem že, da je seksualno življenje pri kmečki mladini težko vprašanje. Kmečki otrok proti svojim staršem ni odkritosrčen in zaupen, to pa zaradi tega ne, ker oni nimajo srca niti umevanja za otrokovo individualno življenje. Kmečka mladina se mora absolutno pokoravati reakcionarnim staršem, ki navadno s prav brezobzirnimi sredstvi posegajo in zatirajo pri mladini vsak pojav, zlasti pa pojave seksualnega značaja.

Na deželi je vedno več nezakonske dece. Cerkev to obsoja in očita mladini vedno večjo pokvarjenost. V resnici pa je na vasi čimdalje več odraslih fantov in deklet, ki si zavoljo neugodnih gospodarskih prilik ne morejo ustanoviti lastne domačije.

Ko je kmet živel še v krvni zadrugi, se je kmetska mladina zelo zgodaj poročila in seksualna plat življenja je bila o pravem času prirodno rešena. Da je bilo tako, vidimo iz statističnih podatkov o srbskih krvnih zadrugah, ki segajo še v polpreteklo dobo. Dandanes, ko se i Srbi približujejo našim ekonomskim prilikam, raste tudi pri njih število nezakonske dece in se množe ekscesi, ki izvirajo iz zatiranega spolnega življenja. Človeška družba se ekonomsko organizira zato, da uteši in regulira človeku prirodne potrebe, ki so primarnega značaja. Vsaka utesnitev ali glad izpridi prirodno težnjo, obenem pa povzroči, da silijo iz podzvesti anaturne težnje, ki so obenem tudi asocijalne. Seksualni problem kmečke mladine bo pravilno rešen takrat, ko se erosa ne bo več držala kmetija ali dota ter se bo spolnost uravnavala prirodno.

Ko kmečki starši ostare in so njihove sile že izčrpane, predajo posestvo sinu ali hčeri. Sledili smo obema skozi mladostna leta, a nikjer nismo našli kekega samostojnega

udejstvovanja, nikjer iniciativnosti ali težnje po progresu. Sinovi in hčere so v gospodarskih, in prav tako v drugih življenjskih vprašanjih druga izdaja svojih staršev. Tako stopi ob prevzemu posestva pred fanta in dekle resna gospodarska in življenjska naloga, kateri nista kos. Plačati morata prevzemne stroške, preostalim bratom in sestram dote ter staršem prevžitek. V mnogih primerih mora fant izplačati alimente za svojega nezakonskega otroka ali pa kriti stroške, ki si jih je nakopal o priliki vasovanja v prejšnjih fantovskih letih. Mlada žena leto za letom rodi otroke. Ob porodu nima postrežbe. V teh letih se mlade kmečke žene-matere izčrpajo do skrajnosti, da so potem tip tiste slovenske matere-mučenice, ki so nam jo naslikali naši najboljši umetniki. Gotovo je prav, da so nam umetniki obdali trpljenje in žrtve kmečke matere s sijem mučeništva, a nam, ki hočemo biti ljudje dejanj, mora biti jasno, da je slovenska mati žrtev težkih prilik na vasi, ki bi jih bilo treba odstraniti.

Ko si zakonski par pri gospodarstvu opomore, zrastejo otroci. Stara sta izčrpana in sedeta kot prevžitkarja na zapeček, da se umakneta mladim. Tako se vrsti na vasi v kmečki hiši generacija za generacijo.

Mesta in industrijski centri imajo mladinsko gibanje in mladinske organizacije, na vasi jih ni. Meščanska in delavska mladina postane zgodaj samostojna, ima urejen delovni čas in se lahko nadalje izobražuje v raznih tečajih, ker ima za to dovolj časa. Tega pri kmečki mladini ni. Odrasla meščanska in delavska mladina zavzema pri svojem delu v raznih podjetjih enakovreden položaj z ostalimi starejšimi delavnimi močmi ter ne doživi v tem pogledu onega omalovaževanja, ki ga je deležna kmečka mladina od svojih kmečkih staršev ali gospodarjev. Zlasti delavstvo upošteva svoj naraščaj v veliki meri in ga pritegne v svoje organizacije. Zato je delavska mladina zavedna in borbena, postavlja si svoje smernice in svoje cilje. Kmečko mladino pa dela absolutna odvisnost od staršev pasivno in brez-ciljno.

Ker je življenje na vasi tako brez vsakih ugodnih izgle-  
dov za mladino in ker je prenaseljenost na vasi že pre-  
velika, se precej kmečke mladine preseli v mesta in indu-  
strijske centre. Mnogo kmetских staršev je tako kratko-  
vidnih, da mladine v njeni mladosti ne pustijo v šole in v  
obrt, ker hočejo, da jim otroci pomagajo pri delu, dokler  
sami gospodarijo. Ko predajo posestvo enemu izmed  
otrok, prepustijo ostale usodi. Tako pride večina mladine  
v svet šele takrat, ko je že v letih. Takrat se vse težje pri-  
lagodi novemu položaju, vrhu tega pa ni večja kakega  
specializiranega dela, zato se mora oprijeti pomožnih, ne-  
kvalificiranih del, ki so slabo plačana. Ko sem napravil  
anketo z odraslimi fanti, se je večina izrekla za žandarsko,  
financarsko in graničarsko službo, ker se jim državna služba  
zdi najbolj gotova. Vsi pa ne morejo v te poklice. Zato  
gredo kmetски fantje v rudokope in industrijo. Industrija  
jih sprejme rada, ker ve, da je kmetски naraščaj že od doma  
vajen slepe poslušnosti, da ima sila skromne življenjske  
potrebe in je še brez vpogleda v izkoriščevalske metode ka-  
pitalizma. Brezdvomno najžalostnejši položaj pa imajo naša  
kmečka dekleta, ki gredo v svet kot služkinje.<sup>1</sup> Še ni dolgo,  
kar je imela organizacija služkinj svojo skupščino. Iz po-  
ročil smo mogli razbrati, v kako obupnem položaju se na-  
hajajo poedine od njih. Med zahtevami, ki so jih stavile,  
nas menda najbolj zadene ona zahteva, ki se zavzema za to,  
da se odpravijo privatne borze dela. Udeleženke so nava-  
jale primere, da se je pod videzom borze uganjala kupčija  
z belim blagom; gospodarji so si izbirali dekleta za oprav-  
ljanje hišnih poslov, poleg tega pa jih uporabljali v uteho  
svoje pohote.

Naša kmečka mladina gine kot sezonski delavec po  
mestih, kot rudar v rudokopih Avstrije, Nemčije, Francije,  
Belgije in Amerike, kot legijonar v tujskih legijah ali pa  
veča armado brezposelnih na širnih cestah sveta. Dekleta  
odhajajo za kruhom v mesta, v južne kraje naše države ali

<sup>1</sup> Gl. poročilo o »varstvu deklet« (str. 152).

celo v tujino. Brezposelnost požene tuptam katero v zakotno kafano, kjer si s pesmijo in plesom služi kruh.

Napisal sem gornja poglavja z željo, da bi pripomogel k spoznavanju kmečke mladine in obenem pokazal, da bomo vodili to našo mladino v srečnejšo bodočnost le takrat, če bomo upoštevali težko ekonomsko plat naše vasi.

---



*Vinko Brumen, Ljubljana:*

## **Slovenske začetne šole.\***

### **I.**

Dne 6. decembra 1774 je dobila Avstrija svoj prvi državni šolski zakon. To je bil »obči šolski red za nemške normalne, glavne in trivijalne šole v vseh c. kr. dednih deželah«.<sup>1</sup> Polagoma so ta »šolski red« dopolnjevali z raznimi določbami in navodili. Razen tega so ga tudi nekoliko izpremenili in potem so ga z določbami in navodili vred izdali l. 1806 kot »politično ustavo nemških šol«.<sup>2</sup>

Oba šolska zakona sta veljala za »nemške šole«, s čimer so označevali vseh vrst ljudske in obrtne, torej vse one, ki niso bile »latinske« šole<sup>3</sup>: trivijalke, ki so jih ustanavljali zlasti po deželi, glavne šole v mestih, normalke v deželnih glavnih mestih, posebne dekliške šole, ki so bile tudi samo po mestih, in realke. Čeprav pa se je tedanja uprava trudila, da število in obisk teh šol čim bolj poveča, ji to vendar ni uspelo. Saj statistika pravi, da je okrog l. 1842 še vedno obiskovala šolo na Kranjskem le šestina (15.8 %), na Primorskem slaba četrtnina (24.7 %), na Koroškem skoraj dve tretjini (63.3 %), na Štajerskem pa dobre tri četrtnine (75.9 %) otrok.<sup>4</sup> Ne smemo pa pozabiti, da je bilo na Primorskem mnogo šolarjev iz Trsta in še nekaterih obmorskih mest in je bil odstotek v slovenskem podeželju še nižji.<sup>5</sup> Podobno moramo upoštevati dejstvo, da je v lavantinskem delu Štajerske (celjsko okrožje) obiskovala šolo le tretjina otrok in da je bilo od 26.065 otrok, ki l. 1842 na Štajerskem niso obiskovali šole, 16.269 iz slovenskega lavantinskega dela.<sup>6</sup> Ker je bilo tudi od ostalih 9.769 otrok

\* To je odlomek iz obširne, z novih vidikov zasnovane študije o Slomšku-pedagogu, ki jo avtor pripravlja, deloma po še neporabljenih virih. — Op. ur.

nekaj Slovencev iz mariborskega okrožja, zopet vidimo, da razmeroma visoki štajerski odstotek za slovenski del ne velja. Precej podobne so bile razmere tudi na Koroškem, kar nam dajejo slutiti vsaj Slomšekovi podatki.<sup>7</sup>

Pred kakimi 100 leti so bile torej šolske razmere pri Slovencih prav slabe. Temu je bilo več vzrokov. Prvi je bila revščina našega ljudstva. Država se je namreč vtikala v šolstvo o vsaki priliki, proglašala ga za »politicum«, izdajala zakone in določbe ter šole nadzirala po svojih uradnikih in predstavnikih cerkve, vse stroške pa je moralo plačati ljudstvo samo, celo učitelja s šolnino. Gospodarsko stanje našega ljudstva pa je bilo zlasti po napoleonskih vojnah zelo šibko. Če bi ne imela takratna šola nobene druge slabe strani, ljudstvo že zaradi novih izdatkov ni moglo biti navdušeno zanjo.

A drugi vzrok slabih šolskih prilik je bila prenizka izobrazba in slabo gospodarsko stanje učiteljstva. Šolska ustava je zahtevala od učiteljskih kandidatov le obisk trimesečnega tečaja na kaki normalki ali drugi glavni šoli.<sup>8</sup> Mnogi mladeniči pa so se izšolali kar pri kakem »vzornem učitelju« na deželi ter naredili na glavni šoli ali normalki le zahtevani izpit.<sup>9</sup> Dotedanji učitelji, po večini obrtniki ali dosluženi vojaki so morali narediti ta izpit, s katerim so pokazali, da so večši »nove metode«. Pretežak seveda ta izpit ni smel biti, saj oblasti dotedanjih učiteljev in njihovih rodbin niso mogle kar metati na cesto, ko pa jih ne bi imele s kom nadomestiti. Pa tudi »izšolani« učitelji, ki so »obiskovali pedagogiko«,<sup>10</sup> si v treh mesecih pač niso mogli pridobiti prave izobrazbe, saj so v tečajih itak v prvi vrsti skrbeli, da so se pripravniki vsaj malo privadili nemščini.<sup>11</sup>

Učiteljevi izobrazbi je odgovarjala tudi njegova plača. Šolska ustava mu je sicer priznavala pravico do 130 gld. letno (pomočniku 70 gld.), toda sem so šteli vobče vse učiteljeve dohodke, tudi tisto, kar je dobil za cerkovniško službo in za orglanje.<sup>12</sup> Ta »plača« je bila večkrat določena v kmetiskih pridelkih (bira) in je le redko dosegla zakonito višino. Težko je prišel učitelj do letnih 100 gld., njegov pomočnik pa je prejemal še mnogo manj<sup>13</sup>, dogajalo se je

celo, da je dobival le po 12 do 24 gld. letno.<sup>14</sup> Ni čudno, da se potem ni z dušo in telesom posvetil šoli, temveč je često gledal v njej le nepotreben privesek cerkovniški<sup>15</sup> in organistovski službi ter si je še poleg orgljanja in zvonjenja iskal postranskega zaslužka, čestokrat v krčmarjenju in igranju na svatovščinah in veselicah, dasi je bilo to strogo prepovedano.<sup>16</sup>

Glavni vzrok, da šola ravno pri nas ni uspela, pa je bil v tem, da je hotela biti dobesedno nemška šola. Mučila in trapila je otroke z nemščino, nemškim branjem in pisanjem, ko še slovenski niso znali ne brati in ne pisati. Zato jih je odpuščala iz šole nevesče tako nemškega kakor slovenskega branja in pisanja. Slomšek nam to šolo tako opisuje: »Kakor so radi otroci v šolo hodili, tako prehitro je staršem in otrokom veselje do šole ugasnilo, v katerih se je nauk le po nemško dajal. Nemškega niso deca v šoli razumeli in niso doma povedati vedeli, česar se v šoli učijo. Redek je bil, ki bi bil brati znal; bukve na kmetih ugledati, je bilo kaj posebnega. Ako je radoveden oče evangelij v zajem dobil in ga svojemu otroku, ki je že po dve ali tri leta v šolo hodil, k domu prinesel, naj bi družini svet pasjon (terpljenje Kristusovo) bral, ali krščanskiga nauka za velikonočno izpraševanje iz katekizma povedal, je šolar jokaje odgovoril: »Tega se v šoli ne učimo.« In oče je ves nevoljen bukve otroku vzel rekoč: »Po kaj pa v šolo hodite!« in je bukve kakemu hlapcu ali rokodelcu podal, ki se je od sosedu slovenščine brati naučil. Taka se je godila po Štajerskem in ni se čuditi, da so morali stariše kakor otroke z beričem v šolo strašiti. Razun nekoliko učencev, ki so jih v više šole po mestih dali, so šole ljudem malo izdajale; ni bilo videti molitvenih bukvic v cerkvi, ne koristnih knjig doma, slovensko so čerkali z nemškimi pismenkami, kar pogosto sami niso brati mogli; in kadar so šoli odrastli, niso nemščine, pa tudi ne slovenščine znali; zgubljeni so bili potroški, zgubljen mladosti zlati čas. Zase so prazno slamo mlatili, drugim pa prah na veter nosili.«<sup>17</sup> V tem je bil glavni greh šole, da šolniki niso hoteli umeti, »da se slovenski vinograd po nemško ne obdeluje prav, ker se Slovenci ponemčiti ne morejo, in da se ljudstvo tako

izobrazilo ne bo.<sup>18</sup> Niso hoteli umeti, da je ljudska izobrazba možna le v jeziku ljudstva in da vsako drugo prosvetno delo mora biti jalovo.

## II.

Šolska ustava je hotela, da bi vsakdanje začetne šole obiskovali vsi otroci, dečki in deklice, bogati in revni, od 6. do 12. leta starosti. Ta leta pa niso zadostovala. Brez nadaljnje vaje so otroci zopet izgubili spretnost v branju, pisanju in računanju, ki so si jo pridobili v šoli. Zato so bili dušni pastirji in učitelji dolžni, da so zbirali šoli odrastlo mladino in ji ob nedeljah in praznikih nudili ponavljalni uk.<sup>19</sup> To so bile nedeljske ponavljalne in nadaljevalne šole ali »poprijemnice«, kakor jih je imenoval V. Vodnik. Posebna okrožnica ilirskega gubernija je l. 1816 njihovo nalogo (v Vodnikovem prevodu) označila takole: »Vučeniki naj z' mladostjo poprijemajo in ponavljajo ne le samih navukov, kar jih je v šoli dozdej slišala; naj jo še vodijo dalje in višje... Pisali bodo mladenci in deklički in skladali iz svoje glave, stavili na pismo svoje misli, delali skladke, spiske in zložike iz pameti od takih reči, ki jim bodo per njih prihodnih opravkih prav hodile. Rajtali bodo domače obrajtve, hišne prejemke, izdajke in gospodarske al pa gospodinjske preštette. Take berila, pisma in štetve jim bodo glavo čedalje bol zbrisale.«<sup>20</sup>

Ker se vsakdanje začetne šole pri nas niso mogle prav razširiti in je bil obisk slab tudi na onih, kar jih je bilo, lahko sklepamo, da je bilo takih ponavljalk in nadaljevalk še veliko manj. Dočim je od onih otrok, ki bi morali hoditi v šolo, jo le prav mali odstotek v resnici obiskoval, je prav tako gotovo, da je od teh otrok, ki so začetno šolo obiskovali, zopet le mali odstotek uk ponavljal in nadaljeval. Zato se lahko čudimo sodobnim službenim statistikam, ki so naštele kajkrat celo več ponavljalnih kakor začetnih šol. K temu pa se še itak povrnem.

Nedeljskih ponavljalk in nadaljevalk pa ne smemo zamenjavati z nedeljskim krščanskim naukom, ki je mnogo starejši. Že tridentinski cerkveni zbor je pri-

poročal, naj župniki vsaj ob nedeljah in praznikih zbirajo otroke in jih uče temeljnih verskih resnic ter pokorščine do Boga in staršev. V tem je cerkev kmalu podprla tudi država, ki je n. pr. določila, da noben mojster ne sme oprostiti vajenca, dokler ne pokaže z izpričevalom, da je dovolj poučen v krščanskem nauku.<sup>21</sup>

Prav tako pa nedeljskih ponavljalok ne smemo zamenjati z nedeljskimi začetnimi šolami.

### III.

Rednih šol je bilo pred kakimi 100 leti pri nas precej malo, pa še v teh je bil obisk slab, ker jih ljudstvo ni maralo.<sup>22</sup> Te šole so ponujale in vsiljevale slovenskim otrokom izobrazbo, ki ni bila slovenska. Toda mnogi »skerbni in modri duhovski pastirji so spoznali, da se slovenski vinograd po nemško ne obdeluje prav, ker se Slovenci ponemčiti ne morejo, in da se ljudstvo tako izobrazilo ne bo, tudi ne dobilo pravega Boga in ljudem prijetnega obraza. Jeli so otroke najprej slovenski učiti in za slovenskim naukom nemško saditi. Šole so oživele, se pomnožile in se po deželi hitro poznale«. (Slomšek.)<sup>23</sup>

Mnogi idealni duhovniki in učitelji so namreč zbirali od nedeljah ali tudi kak dan v tednu pri sebi mladino, ki ni obiskovala običajne osnovne šole, ter so jo poleg verouka učili tudi branja, pisanja in računanja. Vsaj najpridnejši so se naučili vsega tega, drugi pa le nekaj branja. Uk se je vršil običajno v kaki sobi v župnišču ali kaplaniji. Obiskovali so ga pogosto tudi odrastli.<sup>24</sup>

Ker se je vršil pouk v teh šolah običajno ob nedeljah in praznikih, so jih imenovali *nedeljske*<sup>25</sup> šole; s tem so naglasili, da se od običajnih (vsakdanjih) razlikujejo. Da pa bi jih razlikovali tudi od nedeljskih nadaljevalok in ponavljalok, so jih imenovali *nedeljske začetne* (osnovne,<sup>26</sup> elementarne,<sup>27</sup> začetniške, za prvence<sup>28</sup>) šole; v njih so se učili početkov branja, pisanja in računanja, često tudi samo branja; ponavljati niso mogli ničesar, ker ti učenci niso prej obiskovali nikake šole. Pa tudi naziv *nedeljske začetne šole* je bil zanje preozek. Večinoma se



je uk res vršil le ob nedeljah in praznikih, a vemo tudi, da so nekateri duhovniki zbirali mladino i kak dan v tednu. (Fr. Pirc v Pečah, dvakrat v tednu,<sup>29</sup> vsakikrat po 2 uri; Modest Šraj v Vel. Trnu, petkrat na teden;<sup>30</sup> Jakob Prašnikar v Ponikvi, 3—4 krat;<sup>31</sup> lokalist Brence v Hotiču, »tudi med tednom«;<sup>32</sup> kaplan v Št. Ilju pod Turjakom dnevno<sup>33</sup>). Takim šolam naziv »nedeljske« šole ni docela odgovarjal. Boljši je bil naziv »k r a n j s k e«<sup>34</sup> začetne šole. Ž njim pa je že tudi zadeto bistvo teh šol, ker nam kaže in naglaša nasprotje z »nemškimi« začetnimi šolami. Če pa uvažujemo še to, da so bile take šole tudi izven Kranjske (Jakomini<sup>35</sup>, Prašnikar, Slomšek<sup>36</sup>, kaplan pod Št. Ilju pod Turjakom itd.) in ker vemo, da je naziv »kranjski« itak največkrat pomenil isto ko »slovenski«, mislim, da lahko imenujemo te šole kar »s l o v e n s k e« z a č e t n e šole. Vendar pa tega naziva nisem v virih nikjer zasledil. Najbliže mi je še Slomšek, ki imenuje učence teh šol »slovenske začetne nedeljske šolarje« (Slov. Elementar-Sonntagsschüler)<sup>37</sup>.

Naziv »slovenske« šole pa se mi zdi še bolj upravičen, ker so si te šole vsaj na Kranjskem priborile tudi uradno priznanje svojega posebnega značaja poleg običajnih nemških šol. Izpočetka jih oblasti vobče niso ločile od nedeljskih ponavljalk in je zaradi tega prišlo do dolgega prerekanja z ljubljanskim škofijskim konzistorijem, ki se je boril za priznanje samoslovenskega uka na teh šolah in za dovoljenje, da bi se smele šolske knjige za te šole tiskati samo v slovenskem jeziku. Saj so bile dvojezične knjige mnogo dražje, pomenile pa niso nič več za šolarje, ki nemški niso umeli. Ker je gubernijalni študijski poročevalec Mayr temu nasprotoval — čutil je, da pomenijo te šole ljudsko opozicijo proti vsemu nemškemu šolstvu — študijska dvorna komisija tega tudi dalj časa ni dovolila. Toda končno je vendar moral Mayr uvideti, da »nemško« šolstvo na Kranjskem ne napreduje in da se da izvršiti začetni uk najprimerneje in najceneje v »slovenskih« šolah in v slovenskem jeziku. In študijska dvorna komisija je 5. januarja 1823 dovolila, da so se smele za te šole tiskati samoslovenske učne knjige, ki pa se niso smele porabljati v trivijalkah.<sup>38</sup> S tem je študijska dvorna komisija priznala

samoslovenski značaj teh šol in to izrečno v nasprotju s trivijalkami.

Uvaževati pa moramo še nekaj. V takratni običajni (»nemški«) začetni šoli so skušali otroke čimprej naučiti nemščine, zato so jih učili branja, pisanja in večkrat celo verouka v nemščini ali vsaj v obeh jezikih; nemščina je bila učni jezik. V teh (»slovenskih«) začetnih šolah pa so se učili v prvi vrsti slovenskega branja in pisanja in verouka v slovenščini, največ za nameček še nekaj nemščine, pa še temu so se ljudje radi odtegnili<sup>39</sup>; slovenščina je bila učni jezik, nemščina pa kvečjemu učni predmet. A prav gotovo oba tipa nista bila tako ostro ločena med seboj; tu mi gre le za načelno razlikovanje. Saj so mnogi učitelji tudi »nemško« trivijalko več ali manj prilagodili slovenskim potrebam in prilikam, marsikje so jo kar čisto poslovenili.<sup>40</sup> Prav tako pa so kajpa duhovniki in učitelji tudi prostovoljno »slovensko« šolo večkrat skušali prilagoditi državnim načrtom in določbam. Pa tudi nemška ponavljalka in nadaljevalka je sprejemala med svoje učence poleg ponavljalcev i take, ki še vobče niso obiskovali šole, pa tiste, ki so jo obiskovali le malo in morda še tisto neredno; zato so morale začeti z ukom od kraja. Pa še tega ne smemo pozabiti, da so tudi redni »nemški« uk marsikje oskrbovali duhovniki<sup>41</sup>, ker ni bilo učitelja ali pa za uk ni bil sposoben.<sup>42</sup> Tako so nastale v oni dobi pri nas najrazličnejše šole, ki so se več ali manj približevale ali »nemški začetni« ali »nemški ponavljalni« ali pa »slovenski začetni« šoli. Povsem čistih tipov je bilo najbrž prav malo, toda v načelu gre tu pri nas za čisto poseben tip šole, ki se je pojavil v bolj ali manj čisti obliki in se naglo razširil menda po vsem slovenskem ozemlju.

Načeloma so se »slovenske« začetne šole razlikovale od običajnih »nemških« po tem, da je bil obisk v slovenskih povsem prostovoljen; da je bil uk čisto brezplačen in ni bilo treba plačevati nikake šolnine; da so zbirale učence ob nedeljah in praznikih, ko so utegnili in niso ničesar zamudili pri delu; da so največkrat učili v njih od učiteljev izobraženejši duhovniki, izmed učiteljev pa le najboljši, ker si drugi

niso nakladali tega prostovoljnega bremena. Glavna vrлина teh šol je bila, da se je ves pouk vršil v slovenščini ter so se učenci kvečjemu šele pozneje učili nemščine, in pa, da so se docela prilagodile izobrazbenim potrebam našega ljudstva, med katerim so vznikle brez ukazov oblasti.

#### IV.

»Slovenske« začetne šole so spontano vznikle med našim ljudstvom in iz njegovih potreb. Vodili so jih posamezni duhovniki ali učitelji<sup>43</sup>, ki so se sicer morda med seboj podpirali z izkušnjami, v glavnem pa je bil vendar vsak vezan na samega sebe. Svojo šolo je uredil in vodil, kakor je vedel in znal in kakor sta mu dopuščala spretnost in čas.

Omenil sem že, da se je v večjem delu teh šol vršil uk le ob nedeljah in praznikih. Takrat so imeli učenci največ časa. Saj so prihajali te dni v cerkev tudi bolj oddaljeni. K maši so vzeli s seboj kos kruha in so s tem počakali na popoldansko službo božjo. In tudi zaradi tega, da niso brez dela postopali po vasi, so jih vzeli duhovniki k uku.<sup>44</sup>

V šoli so razdelili mladeniče na moško, dekleta na žensko stran. Nato so jim v abecedniku razložili branje, jim naročili, naj se doma vadijo; starejši pa jim naj pri tem pomagajo. V drugem letu so jih po malem vadili pisati, najprej s kredo na tablice, potem tudi s peresom na papir. Nato so še kaj brali, nazadnje pa zapeli kako pesemco. Tako nam je vsaj sporočil Slomšek ter pristavil: »Tako se v nedeljskih šolah težavno (delo) z veseljem olajša, mladi ljudje hudega ovarjejo in za dobro oživijo. Skušnja uči, da se več ljudi v nedeljskih šolah potrebnega branja brez vse zamude in brez potroškov nauči, kakor po vsakdanjih šolah, kder pravega duha ni.«<sup>45</sup> V svojem poročilu je Slomšek sicer pozabil na računanje, toda gotovo so poskušali tudi s tem, saj so i to zahtevale prilike in potrebe ljudstva. Preko začetkov pa tudi tu niso prišli.

Knjige so se v teh šolah pač porabljale tiste, ki so jih imeli ravno pri rokah. Povečini so jih duhovniki sami

učencem kupovali ali drugače preskrbeli.<sup>46</sup> Verjetno je, da so porabljali tiste knjige, kakor so se porabljale na trivijalkah, torej vsaj izprva dvojezične. Ker pa je bil ves uk na teh šolah samo slovenski in nemščine tudi zaradi preskopo odmerjenega časa niso mogli učiti, se je ljubljanski škofijski konzistorij upravičeno boril za dovoljenje, da bi se smele za te šole natisniti samoslovenske šolske knjige, ki bi bile zavoljo manjšega obsega tudi cenejše od dvojezičnih. Ko je tako dovoljenje dosegel, ga je menda tudi porabil in so se torej na Kranjskem tiskale za te šole samoslovenske knjige. Ali pa morda tega dovoljenja niso porabili in so v teh šolah imeli običajne abecednike? Ugotoviti namreč nisem mogel doslej še nobenega abecednika, za katerega bi se dalo reči, da je bil izdan z omenjenim dovoljenjem in izrečno za slovenske začetne šole. Sicer pa morda niso niti čutili te potrebe in jim je šlo le za načelno pravico, saj so abecednikov in »plateltfov« imeli na razpolago več ko dovolj, tudi samoslovenskih.<sup>47</sup> Gotovo so tudi abecedni boji po svoje odmevali v teh šolah.

Za Štajersko in Koroško nam je sporočil Slomšek, da so novincem oskrbeli mali »Abecednik« ali pa »Navod v branje za mladost nedeljskih šol«.<sup>48</sup> Tudi tu je težko ugotoviti, kateri abecednik je to bil, najbrž različni. Omembe vreden pa je »Navod v branje«. Ta abecednik, ki ga je sestavil šoštanjski »vzorni učitelj« Musi, je bil menda prvi slovenski abecednik, ki je izrečno namenjen nedeljskim šolam, kjer so ga najbrž tudi precej porabljali, saj je petkrat izšel, štirikrat v bohoričici, nazadnje v gajici,<sup>49</sup> ko ga je že prehitel Kranjčev »Mali Blaže«, ki je imel isti namen. Oba abecednika sta izšla izven Kranjske, porabljala pa sta se najbrž tudi tam.

Nadalje so v slovenskih začetnih šolah porabljali tudi docela praktično knjižico: »Navk za ljudi<sup>50</sup> na kmetih, tistim življenje odteti, katiri so se zadušili, vtonili, zmerznili, obesli ali zadavli, katiri so strup vžili, od strele pobiti inu pre zgodaj rojeni«. Izšla je v bohoričici l. 1817 v Celju.

A najimenitnejši učbenik slovenskih nedeljskih šol je bila Slomškova knjiga »Blaže ino Nežica v nedeljski šoli«, ki je bila tem šolam v prvi vrsti namenjena in je v

tem oziru proti Musijeveemu »drugi del navoda za višji oddelek slovenskih začetnih nedeljskih šolarjev«. <sup>51</sup> Porabljala se je tudi v nedeljskih ponavljalkah in drugih šolah.

Slomšek pa nam poroča še, da so v taki šoli brali tudi »kaj lepega«, »naj si bo iz zgodeb sv. pisma, pa tudi iz rokodelskih novic«. <sup>52</sup> Celo časopis so torej že brali v šoli, dasi to niti daleč ni bil izrečno »šolski« časopis. Mar niso bili moderni? In pa blizu življenja so znali ostati!

## V.

Kdaj se je ustanovila pri nas prva taka šola, ni mogoče povedati, tudi to ne, kdo je bil začetnik teh šol. Prav gotovo pa je, da ni teh šol vzbudil v življenje šele Slomšek, <sup>53</sup> in pa, da so se začele že davno pred l. 1830. <sup>54</sup> Saj je Slomšek sam obiskoval tako šolo pri kaplanu Prašnikarju v Ponikvi. <sup>55</sup> Ta pa nam zatrjuje, da se je, kolikor on ve (»za moje vedenje«) nedeljska šola »na Štajerskem pri Novicerkvi blizu Celja najprej začela, kder so sloviti mož Jožef vitez Jakomini 47 let dekan bili.« <sup>56</sup> Torej niti Slomšek sam ni gotovo vedel, <sup>57</sup> kdaj in kje je nastala prva taka šola; če pa jo je morda res Jakomini prvi ustanovil (morda prvi na Štajerskem?), bi mogla segati do l. 1781 nazaj, saj je takrat postal Jakomini dekan pri Novi cerkvi. <sup>58</sup> Vsaj na Kranjskem moramo postaviti začetek teh šol v konec 18. stoletja. Saj je ljubljanski škofijski ordinarijat v borbi za priznanje njihovega slovenskega značaja naglašal, da so kranjske nedeljske šole za začetnike starejše od ponavljalk, ki so od oblastev predpisane. <sup>59</sup> Poslednje pa je dvorna pisarna predpisala že 10. febr. 1804, <sup>60</sup> vzakonila pa jih je politična šolska ustava; morda segajo celo nazaj v l. 1775. <sup>61</sup>

Vobče pa je verjetno, da so že mnogo prej začutili posamezni duhovniki potrebo, da nauče mladino malo branja, pisanja in računanja, vsaj pa po l. 1751, v dobi slovenskega preporoda. <sup>62</sup> Te šole so morda nastajale in zopet izginjale, toda na koncu 18. ali vsaj v začetku 19.



stoletja so se pojavile v velikem številu in so celo dosegle uradno priznanje. —

Prav tako je težko povedati kaj o številu in razširjenosti teh šol. Uradna statistika jih ni ločila od nedeljskih ponavljalok (vsakdanjih ali vsaj večdnvnih pa gotovo od trivijalk ne) in jih je štela skupaj s temi. Zato pa tudi izkazuje šolska statistika za Kranjsko in Koroško v letih 1829—1847 več ponavljalok kakor trivijalk in deloma celo več kakor vobče vseh začetnih šol (trivijalk, glavnih in dekljskih šol) skupaj. Za l. 1844 navaja n. pr. 81 (!) ponavljalok več ko trivijalk, oziroma 62 več ko vseh začetnih šol.<sup>63</sup> Ker se je mogla ustanoviti ponavljaloka le tam, kjer so že imeli začetno šolo (drugod niso imeli česa ponavljati!), zato bi v najboljšem primeru moglo biti njihovo število enako številu začetnih šol. V resnici pa jih niti toliko ni bilo.

Kakšno je bilo na Kranjskem razmerje med nedeljskimi ponavljalokami in »slovenskimi« šolami, nam prav lepo prikazuje dejstvo, da so bile v šolskem letu 1819/20 ponavljalke na 20 krajih in so imele 604 učence, »slovenskih« šol pa je bilo 97 (!) s 4832 učenci;<sup>64</sup> teh šol je bilo torej skoraj petkrat toliko, učencev pa so imeli točno osemkrat toliko kakor ponavljalke. Morda ni bilo razmerje vedno tako kričeče, vendar nam te številke povedo, da je bilo nedeljskih začetnih šol na Kranjskem razmeroma mnogo.

Težje pa je to pokazati na Štajerskem in Primorskem. Statistika namreč izkazuje tukaj dokaj manjše število nedeljskih šol kakor pa trivijalk. Ali morda tu nedeljskih začetnih šol niso šteli, ali pa je bilo njihovo število razmeroma tako nizko, da v statistiki ne prihaja do izraza?

Za Primorsko nimam nikakega sporočila, ki bi omenjalo te šole. Skoraj izključeno pa je, da se ne bi s Kranjskega razširile tja, zlasti še, ker je marsikateri Kranjec sedel na primorskih škofijskih stolicah (Ravnikar, Valand). Poroča pa nam o številu slovenskih začetnih šol v lavatinskem delu Štajerske in Koroške naš Slomšek.<sup>65</sup> Tačas (1846 ali 1845?) je imelo celjsko okrožje 141 (ali 135, če seštejemo v tabeli) starih in novih župnij in razen 14 so imele vse svoje šole, če ne vsak dan, pa vsaj ob nedeljah. Vsega je

bilo tedaj v celjskem okrožju 86 vsakdanjih in 40 nedeljskih šol. V lavantinskem delu Koroške je bilo 70 župnij (42 slovenskih in 28 nemških) ter 37 vsakdanjih in le 6 nedeljskih šol. Kar 28 župnij je bilo brez vsake šole in razpredelnica kaže, da je bilo tako zlasti v slovenskih dekanijah. Učencev pa je bilo (l. 1845) v vsej škofiji 12.358 vsakdanjih in 6494 nedeljskih. Število obojih je zadnjih 10 let naraščalo.

## VI.

Omenil sem že, da so slovenske začetne šole vznikle iz domačih prilik in potreb, življenje pa jim je dal idealizem posameznih duhovnikov in učiteljev. Ti so si uredili šole, kakor so vedeli in znali, pa tudi prilikam in svojim sposobnostim primerno. Morda so se tudi med seboj seznanjali z izkušnjami in se podpirali v delu, a lastne in razvite »ustave« te šole niso imele. To stanje pa je imelo svojo dobro stran v tem, da so bili ustanovitelji povsem prosti in nevezani v svojem delu ter jih ni dušil nikak birokratizem. Slabo pa je bilo to, da zlasti šibkejši niso imeli ničesar, na kar bi se lahko pri delu oprli. Zato je bilo treba tudi slovenskim začetnim šolam posebne ustave, a je morala biti dovolj prožna, da jih ni dušila. Tako ustavo je hotel dati in tudi dal Slomšek s svojo knjigo »Blaže in Nežica v nedeljski šoli«. Zato se je knjiga tako širila, da je morala trikrat iziti.

## VII.

Idejne počette nedeljskih šol lahko zasledimo že v srednjem veku v obliki nekakega krščanskega nauka. Pozneje so se izoblikovali zlasti trije tipi nedeljskih šol: nedeljski krščanski nauk, nedeljske ponavljalke in nadaljevalke in nedeljske začetne šole. Vse tri tipe smo zasledili tudi pri nas. Kratko pa naj le še omenim nekatere primere začetnih šol, ki spominjajo na naše.

1. V Angliji od l. 1780 zbiral tiskar Robert Raikes proletarske otroke v nedeljskih šolah ter jim nudil prvi uk v branju, pisanju in verouku, ker ni bilo obveznega šolskega uka. Pozneje se je celo ustanovila posebna zveza za

širjenje nedeljskih šol, ki je v svojem prizadevanju lepo uspela. Iz Anglije se je prenesel ta tip šole v Nemčijo in Ameriko. Pri Nemcih ni uspel, ker so imeli obvezni šolski uk, v Ameriki pa so dobile šole čisto drug značaj: zbirale so vso mladino in ne le ono, ki je ostala brez uka, učile pa so jo samo verouka. Iz Amerike so šolo zopet dobili Nemci in jo znova preobrazili; postala je v prvi vrsti služba božja za otroke.<sup>66</sup>

2. Tudi v Belgiji je bilo na koncu 18. stoletja šolstvo po deželi slabo razvito. Temu so skušale priti na kraj »bratovščine krščanskega nauka« (confréries de la doctrine chrétienne) z ustanavljanjem nedeljskih šol za vajence in uboge otroke. Te so bile pod nadzorstvom cerkvenih oblasti, svetne oblasti pa so to prizadevanje podpirale. V teh šolah naj bi se učili početkov branja in pisanja, a večinoma so posvečali čas priučitvi dnevnih molitev, vere, božjih zapovedi ter vajam za petje in strežbo pri maši.<sup>67</sup>

3. Salzburški šolski reformator Fr. M. Vierthaler je uvedel prazniške šole (Feiertagsschule), da bi ustregel tudi onim, ki so prej uk zamudili.<sup>68</sup>

Ti primeri nekoliko spominjajo na naše slovenske začetne šole. Toda bili so le nadomestilo za običajne šole. Ustrezati so hoteli tistim, ki so običajni uk zamudili. Naše začetne šole pa so bile več ko samo nadomestilo, bile so namreč nekak protest slovenskega genija proti vsiljeni tuji, neprimerni izobrazbi. Ker se v »nemških« šolah »slovenski vinograd ni prav obdeloval«, zato so nastale »slovenske« šole. Naše ljudstvo jih je hotelo imeti in jih je rado obiskovalo in to ne le mladina, temveč tudi odrastli. In zato velja ugotovitev V. Vodnika, da se je naše ljudstvo samo od sebe naučilo branja in pisanja v svojem jeziku.<sup>69</sup>

### Opombe

<sup>1</sup> Kober, Das Oesterreichische Schulwesen der Gegenwart str. 20.

<sup>2</sup> Kober, 25.

<sup>3</sup> Kober, 25; Mal, Zgodovina slov. naroda. Najnovejša doba. Str. 371.

<sup>4</sup> Mal, 409 sl.

<sup>5</sup> Mal, 409.

<sup>6</sup> Mal, 411. Temu se toliko bolj čudim, ker je bil l. 1770 odstotek šolarjev v celjskem okrožju (razen Gradca) najvišji na Štajerskem. Prim. Apih, Ustanovitev narodne šole na Slovenskem, LMS, 1894, str. 273.

<sup>7</sup> Lendovšek, A. M. Slomška Zbrani spisi. Četerta knjiga. Različno blago. Str. 39 sl.

<sup>8</sup> —, Politische Verfassung der deutschen Schulen in den kayserl. königl. deutschen Erbstaaten. 3. vermehrte Auflage. Wien, 1817. VIII. Abschn., § 11.

<sup>9</sup> Prim. »Popotnik«, VI. (1885), str. 123 sl.

<sup>10</sup> Prim. »Slov. učitelj«, V (1904), str. 175, 196.

<sup>11</sup> Mal, 384.

<sup>12</sup> Verfassung, X, 1, 2; Mal, 374.

<sup>13</sup> Mal, 376.

<sup>14</sup> Prim. »Novice«, X (1852), str. 339.

<sup>15</sup> In le trpko resnico je povedal trnovski učitelj Jesenovec, ki se je podpisal pod poročilo v zgolj šolskih stvareh ne »Lehrer«, ampak »Mes-sner«. (Gl. Vrhovec, Iz domače zgodovine. LZ, VI (1886), str. 415). Čisto drugače pa je gledal na stvar središki učitelj Reš, ki se je podpisoval: Resch Georgius, profesor Normalium Scholarum. (Slekovec. Gl. Lapajne, Pol. in kult. zg. št. Slov. Str. 251).

<sup>16</sup> Helfert, Die österreichische Volksschule. I. Band. Str. 342; Verfassung, XI, 43, 44.

<sup>17</sup> Lendovšek, IV, 36 sl.

<sup>18</sup> Tamkaj.

<sup>19</sup> Verfassung, XV, 2, 11.

<sup>20</sup> Mal, 402 sl.

<sup>21</sup> Helfert, I, 35, 47.

<sup>22</sup> Slekovce, »Popotnik«, VIII (1887), str. 106.

<sup>23</sup> Lendovšek, IV, 37.

<sup>24</sup> Slekovce, »Popotnik«, VIII (1887) str. 136; prim. Slomšek, Blaže in Nežica, I. izd., str. 9.

<sup>25</sup> N. pr. Slomšek: v naslovu Blažeta in Nežice, tudi Lendovšek, V, 129; Musi: naslov »Navoda«; Mal, 388 i. dr. ...

<sup>26</sup> N. pr. Mal, 390, 403.

<sup>27</sup> N. pr. Mal, 392.

<sup>28</sup> N. pr. Mal, 409.

<sup>29</sup> Mal, 404.

<sup>30</sup> Tamkaj.

<sup>31</sup> Medved, Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek ... str. 12.

<sup>32</sup> Steska, »Slov. učitelj« V (1904), 201.

<sup>33</sup> Mal, 394.

<sup>34</sup> Mal, 404 ..., Weiß, Geschichte der österr. Volksschule, 1792—1848, str. 953 sl.

<sup>35</sup> Lendovšek, IV, 39.

<sup>36</sup> Kovačič, Služabnik božji A. M. Slomšek, knezoškof lavantinski, str. 48 sl., 64.

<sup>37</sup> Arhiv za zgodovino in narodopisje, I, 42.

<sup>38</sup> Mal, 403 sl.; Weiß, 954.

- <sup>39</sup> Prim. Mal, 394.
- <sup>40</sup> Kidrič, Zgodovina slov. slovstva, str. 200.
- <sup>41</sup> »Popotnik«, VIII (1887), 121, 136; Steska, »Slov. učitelj«, V (1904), 223 i. dr.
- <sup>42</sup> Slekovce, »Popotnik«, VIII (1887) str. 136.
- <sup>43</sup> Leta 1820 »je na takih zasilnih šolah poučevalo 90 duhovnikov in 65 učiteljev«, Mal, 406.
- <sup>44</sup> Mal, 404.
- <sup>45</sup> Lendovšek, IV, 38 sl.
- <sup>46</sup> Mal, 391.
- <sup>47</sup> Gl. Ilešič, O pouku slovenskega jezika, str. 8 sl.
- <sup>48</sup> Lendovšek, IV, 38.
- <sup>49</sup> Simonič, Slovenska bibliografija..., str. 330; SBL, II., 184.
- <sup>50</sup> Medved, 138.
- <sup>51</sup> Arhiv, I, 42. S tem, upam, je tudi rešena uganka Slomškovega »Navoda«. (Prim.: Ilešič, 114 in Kovačič v Arhivu, I., 43, op.).
- <sup>52</sup> Lendovšek, IV, 39.
- <sup>53</sup> Kosar, A. M. Slomšek, Fürst-Bischof von Lavant..., str. 41: »von ihm ins Leben gerufene slovenische Sonntagsschulen«.
- <sup>54</sup> Prim. Kordin, »Ped. zb.« XXVIII (1932), str. 38.
- <sup>55</sup> Medved, 12.
- <sup>56</sup> Lendovšek, IV, 39.
- <sup>57</sup> Sicer je Slomšek trdil v pozdravu duhovščini l. 1846., da »čve-tero petletij je blizu minilo, odkar so se tako zvane nedeljske šole v naši škofiji začele« (Lendovšek, V, 129), vendar tega podatka ne smemo preveč strogo jemati. Takrat (1825) je on začel z ned. šolo na Bizeljskem, a pred njim je morala biti že vsaj pri Novi cerkvi. Morda so se nekako v tem času začele močno širiti? — Sicer pa je Slomšek isto leto tudi napisal, da so se vobče »učilnice ali šole... po naših krajih prav za prav (!) še le pred kakimi tridesetimi leti unele« (Lendovšek, IV, 36), s čimer je morda tudi hotel povedati, da je v tem času njihovo število začelo hitreje rasti. V resnici segajo tudi te šole v terezijansko-jožefinsko dobo. Prim. Apih, LMS, 1894 str. 258 sl., 273.
- <sup>58</sup> Ilešič, ČZN, I, (1904), str. 150 pod črto; SBL, I, 370.
- <sup>59</sup> Mal, 404.
- <sup>60</sup> Mal, 402.
- <sup>61</sup> Roloff, Lex. d. Päd., II, 14; prim. Bezjak, Občna zgodovina vzgoje in pouka..., str. 135.
- <sup>62</sup> Gl. Kidrič, 137 sl.
- <sup>63</sup> Weiß, 962 sl.
- <sup>64</sup> Weiß, 954 sl.
- <sup>65</sup> Lendovšek, IV, 39 sl.
- <sup>66</sup> Roloff, IV, 1096 sl.; Rein, Enzykl. Handb. d. Päd., VIII, 653 sl.
- <sup>67</sup> Helfert, I, 67 sl.
- <sup>68</sup> Weiß, 692.
- <sup>69</sup> Vodnik, Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebietes von Triest und der Grafschaft Görz, str. 57. (Citira tudi: Slodnjak, »Sodobnost«, III (1935), str. 411.)



## »Mi gremo naprej . . .«

Nekaj misli k problematiki učiteljskega »mladega rodu«.

Vse tisto oblikovanje mladega rodu, ki ga krije besedni izraz »pedagogika« in ki obsega skrb za vzgojo pa izobrazbo mladine, je živo, hočem reči tako dogajanje, ki nastaja, raste, pada, se izpreminja, nehava . . . docela podobno na pr. gospodarskemu ali političnemu ali socialnemu življenju kakega naroda. In priznali bomo pač, da to niti ne more drugače biti, če pomislimo, da se vesoljno vzgojstvo, kar ga je, vedno in vedno poraja iz pristnega bitja inžitja narodovega.

K. Ozvald: Prirodoslovna in duhovna smer psihologije (str. 58).

Zgodovinsko dogajanje poteka brez prestanka in neutrudno mimo nas. Dogodki nam kažejo neko neizprosno, zdaj mirno, zdaj mrzlično gibanje časa, sredi katerega stoji človeštvo. Res »živo dogajanje« je to valovanje, ki raste in pada, se izpreminja in nehava. Po neki nuji in zakonitosti ustvarja človeštvo v tem okviru svojo zgodovino ter jo oblikuje po svojih ekonomskih odnosih. Z naporom svoje delovne moči se včlenja v proizvodni proces, v gospodarsko organizirani ali neorganizirani skupnosti se preživlja kot član človeške družbe. Delo milijonskih množic povzroča nove življenjske zakone in zgodovinske dogodke, s tem pa se porajajo spet nove delovne oblike in možnosti novega razvoja človeškega rodu, docela v smislu razvojne nujnosti in osnovne zakonitosti. »Panta rei!« je rekel že Heraklit.

Prof. dr. K. Ozvald je v zadnjem svojem delu (Slov. šol. matica, 1934) vključil med minljivost in izpremenljivost življenjskih oblik kot »živo dogajanje« tudi tisto oblikovanje mladega rodu, ki ga krije besedni izraz »pedagogika«. V

dobi, ko se pri nas čisto zida pri strehi, so take ugotovitve zelo potrebne in dobrodošle zlasti onim, ki raziskujejo v družbenem gibanju medsebojne odnose gospodarskega in kulturnega razvoja.

»... vesoljno vzgojstvo, kar ga je, se vedno in vedno znova poraja iz — pristnega bitja in žitja narodovega«. Ta osnovna resnica me je napotila, da razpredem nekaj misli o idejni usmerjenosti učiteljskega »mladega rodu«, kolikor sem ga mogel — kot sovrstnik — od svetovne vojne dalje sam spoznati sredi pedagoškega dela v šoli, na raznih študijskih potovanjih, tečajih in predavanjih. Zdi se mi to potrebno, saj se pogosto čuje v javnosti krik o »problematiki mlade generacije«, ko se n. pr. »predvojna in povojna inteligenca po vzgoji, izobrazbi in nazorih razlikujeta kot dan in noč«. Oglejmo si to vprašanje pri našem učiteljstvu z vidikov »živega dogajanja«, kakor sem to že omenil. Naj se pokaže mladi učiteljski rod v luči trpke sedanjosti! Morebiti najde pot pravega spoznanja v — morda še težjo bodočnost.

## I.

Že davno pred vojno je učiteljstvo zaradi svoje porazdelitve po vsej deželi slovelo za zelo viden činitelj v slovenski javnosti. Svojo važno postojanko je takrat zvesto čuvalo pod geslom »pionirstva kulture in napredka«. V tej veri še danes živi starejša generacija, saj se je v dobi »narodne romantike« z vso vnemo vrgla v vrtinec rodoljubnega dela. Brez učitelja ni bilo »Čitalnic«, bil pa je duša tudi vsem drugim organizacijam in ustanovam. Vse v najboljši veri, da gre za blagor ljudstva in domovine. Včasih pa je tudi njegova vnema pojenjavala, saj so politični viharji takrat prav tako brezobzirno »čistili«, kakor v poznejših časih... Šele v stiski se je učitelj zavedel svojega bednega položaja!

Nesmrtni naš Ivan Cankar je bistro videl problem slovenskega učiteljstva in mu je hotel pomagati k spoznanju. Poedinci so protestirali proti njegovim »hlapčevskim« figuram, toda Cankar je rekel, da je le »ogledalo držal naravi«. Pa ga niso razumeli... In vendar je malokateri stan

tako živ v plodovih Cankarjevega peresa kot ravno učiteljski: Sfiligoj je predstavnik konkordatske dobe s poosebljenjem vseh filistrskih kreposti, H v a s t i j a je tip farizeja; nadučitelj K o m a r in učiteljica M i n k a so sijajni politični »akrobati«. Komar je vrh tega še denuncijant in podlež, ki vodi gonjo proti J e r m a n u. Skoraj dvomimo v resničnost teh nesrečnih duš, ki jih je z ironijo risal Cankar. Toda on je bil človek, ki se je vse življenje boril le za — resnico in pravico.

Cankar je kot glasnik slovenskega klanca nakazal mlajši generaciji slovenskega učiteljstva lepša pota. Z negativnim primerom Martina Kačurja je orisal idealista, ki pride mlad v svet in hoče pomagati ljudstvu s prosveto. Z društvu, z »napredkom«, z učenostjo hoče osrečiti narod, čeprav si glede vsega tega niti sam ni docela na jasnem. Po neštetih peripetijah vaškega učitelja in v borbi za »naprednost« se zruši, sprt z vsemi, ravno za božič. Malo pred smrtjo spregovori še programatične besede:

»Zdaj imam skušnje, zdaj bom vedel kod drži pot! O zdaj ne bom pel credo, kadar je glorijska... Ljudi treba najprej spoznati, čas, okoliščine... potem previdno, po prstih... Po času se mora ravnati človek, ne po sebi! In kadar ni vetra, je treba počakati, da bo zapihal... Če je človek svojeglaven... rine sam dalje... ne napravi nič, pade v blato... Če se ravna po drugih, drži lahko roke križem in čas dela zanj... To je: jeseni sem mislil sejati in žeti spomladi!«

Taka je usoda slovenskega učitelja, ki ne išče sebe, ampak ga malomeščanska miselnost upropasti, še preden se zave in spozna pravo pot.

Tudi Jerman se v »Hlapcih« napoti med narod, da bi ga dvignil s prosveto. Na eni strani župnik kot poosebljena moč, na drugi mladi učitelj Jerman sam... Le še kovač Kalander mu obljublja zvestobo. Ljudstvo je proti Jermanu, tovariši na šoli mu grenijo življenje, moči mu pešajo, mati umrje, sam misli na konec. Sreča v nesreči: učiteljica Lojzka ga dvigne v boljšo bodočnost. »Revolucionar« Jerman naj živi dalje! To je zadnji akord te učiteljske tragedije.

Cankar je naslikal predvojnega slovenskega učitelja v pozah malomeščanskih borcev, ki se izživljajo v idejnih borbah za rodoljubje, stranko in za enakopravnost slovenščine v šolah in uradih. Učitelj je kot malomeščanski izobraženec moral biti tudi na deželi eksponent meščanske družbe, služiti je moral sistemu, v hierarhiji pa je imel čudno stališče: navzdol proti ljudstvu je bil predstavnik »gospode, ki dela za narodni blagor«, navzgor pa nič več ko samo — sluga.

Kačur in Jerman sta se borila v imenu »mladih« za prgišče svobode. Starim zakliče Jerman: »Hlapci! Za hlapce rojeni, za hlapce vzgojeni! Gospodar se menja, bič pa ostane in bo ostal vekomaj, zato ker je hrbet skrivljen, biča vaje in željan!« Toda Jerman — »revolucijonar« sam obupuje, postavljen poleg Kalandra, ki je simbol delavskega razreda, je ves plah in obupan!

Cankar je predobro poznal ustroj človeške družbe in je brezobzirno pokazal nemoč mlade generacije, ki je krvavo odvisna od zastrupljenega okolja. Podzavestno čuti potrebo po sproščenju, pa ne ve kod, ne kam.

Dasi Cankar v zvezi s »Hlapci« ni načel problema vzgoje, se je docela skladno s slabostmi učiteljstva ukvarjal na prelomu 20. stoletja tudi s šolskim vprašanjem. Šolo je označil za neživiljenjsko, ubijajočo, klečeplazno in šablon-sko ustanovo, kateri je postavil kot idealno nasproti »enajsto šolo«.

V letih, ki spadajo med idejno najbolj prečiščena razdobja njegovega življenja, je zapisal besede:

»Trdim, da šole, s katerimi nas je avstrijski Bog udaril, ovirajo duševni razvoj človeka, da nam, rekel bi, zaplankajo razum, ker ga stiskajo ter ponavadi sčasoma res potisnejo v eno samo tesno strugo. C. kr. šole so bile že prvotno ustanovljene za posel, da vzgajajo c. kr. uradnike; ne vzgojé pa niti take ne, temveč le c. kr. pisalne stroje.«<sup>1</sup>

Iz take šole ni bilo pričakovati boljših učiteljev; pa tudi učitelji s svojo nesamostojno vlogo so se morali, hočeš ali ne, podrediti sistemu, ki je po svoji strukturi uveljavljal

<sup>1</sup> Ivan Cankar, »Kako sem postal socialist«.

vzgojne in učne ideale Herbartove šole. Družbeni ideologiji stare Avstrije je povsem odgovarjala c. kr. šola, kakor jo opisuje Cankar. Saj je šola funkcija vladajoče družbene plasti, ki predpisuje tudi ekonomsko ugaajajoče ji vzgojne cilje in izobrazbene ideale.

Vsi vemo, da je že takrat bila vladajoča plast v borbi z onim »živim dogajanjem« med narodom. Jerman, Kačur in mnogo »mladih« se je večinoma podzavestno upiralo »hlapčevstvu«. Žal je bilo tudi med mladino mnogo takih, ki niso sledili Cankarjevi veličini! Že samo »enajsta šola« bi mogla biti takrat dovolj glasno geslo za podvig slovenske šole v vsej Sloveniji, če bi učitelji bili dovolj globoko razumeli Cankarjeve ideje.

V tej dobi še sicer ne bi mogli vzgojnega oblikovanja pri nas postaviti na temelj socialno-ekonomske diferenciacije, ker še ni bila tako evidentna, vendar pa imamo poedince, ki so se upali kaj ozreti po svetu. Večinoma so to le metodiki (gl. predvojne letnike »Popotnika« in SŠM!), je pa med njimi že tudi nekaj takih, ki so gledali stvari »do dna«. Stare oblike in resnice socialnega in kulturnega življenja se v Evropi prično lomiti, tehnika naglo napreduje, način proizvodnje se spopolnjuje, proletarijat se združuje. Posledica vsega tega izpremenjenega gospodarskega stanja je tudi snovanje nove duhovne nadzgradbe z novo socialno in kulturno vsebino. Ni čuda, če je tudi skozi šolske sobe že pihal nov veter...

Klasičen primer za iskanje resnice po Evropi že v letih pred vojno je O z v a l d o v a »S r e d n j e š o l s k a v z g o j a« (Gorica 1912). V predgovoru in zagovoru beremo:

»Tudi jaz sem šel iskat lepe Vide. »Zakaj si šel, kod si hodil in kakšne vesti prinašaš?«, tako me utegneta vprašati sedaj ob povratku. Tukaj vam odgovora!

Gospodovalna je bila oblast glasu, ki je takrat veleval na pot; zaman bi se ji ustavljal, kogar je enkrat pograbila, — »ime ji je B o l e s t.«

Stopil sem na neprijazno pot, v meglo in noč, ter se ustavil še v daljni deželi, kamor ne seže ves hrup z bojišča za narodov blagor, — »ime ji je S a m o t a.«

Vračam se z visoko pesmijo o življenju; vesel mi je korak, ki ga sigurno vodi prej neznana moč, — »ime ji je P o g u m.«



V okviru te »trilogije« podaja avtor sijajno sliko svetovnih stremljenj za revizijo srednje šole. »Pravila za šolsko občino organiziranega VI. b razreda gimnazije v Gorici« so v praktični izvedbi nekak preludij one zarje človečanstva, ki z »visoko pesmijo o življenju« mora priti — prej ali slej.

Kakšen je bil efekt za naše razmere epohalnega Ozvaldovega dela? Reči moram, da mi »mladi«, ki smo takrat v Mariboru preživljali svoja gimnazijska leta, nismo bili vseh osem let deležni kakšne revizije srednje šole, kakor jo je brez utopije predlagal prof. dr. Ozvald. O »oblikovanju mladega rodu z živim dogajanjem, ki nastaja, raste, pada, se izpreminja, nehava...«, ni smelo biti govora. In to je odločno vplivalo na mladi rod, dovzeten za nove ideje in progresivna dejanja.

Vse drugače je to bilo v drugih deželah, kjer se je nazorska borbenost polastila mlajše generacije skoraj v celoti. Mladci so se dvignili proti individualizmu, ki je, kakor sem že navedel, prav pred vojno stopnjeval svoje sile v svetovnem gospodarstvu do viška. Mlado izobraženstvo je iskalo smisel življenja v celotnem pojmovanju človeka in sveta. Pričela se je znana ločitev duhov po svetovnem naziranju (filozofski idealizem — historični materializem). S to diferenciacijo so se razširile vse znanstvene panoge, pa tudi poedinci so z izkristaliziranim svetovnim nazorom poglobili svoje žitje in bitje. Da je ta diferenciacija zlasti vplivala na šolnike, je razumljivo: spoznali so, da pri reformah šolstva ne gre samo za metodične in didaktične preosnove, temveč za mnogo širše in globlje družbene spremembe.

Kako se je takrat pri nas vršilo »oblikovanje« mladega rodu, to je Cankar točno takole povedal v svojem »Velikem tekstu«:

»Kadar zasiže kje slučajno žarek svetle idealnosti, žarek čiste duše — kakor smehlaj na spečih ustnih — tedaj se dvignejo glave konkretnih filistejcev — vzdigne se vsa naša tradicionalna

zabitost, vzdignejo se hripavi glasji od vseh zeleno cvetočih pokrajin slovenskega nazadnjaštva, in ubita je še komaj porojena svobodna beseda.«

Učitelj se je odtujil ljudstvu, med obema je zazijal — prepad.

## II.

Pedagoška literatura v prvem povojnem desetletju se je pričela temeljito baviti s problemom mladega pokolenja z raznih vidikov. Splošno je zlasti mnenje, da se povojni človek bistveno razlikuje od predvojnih ljudi. Iz strelskih jarkov smo se vsi vrnili po duhu in telesu razrvani in utrujeni ter kakor zver lačni življenja. Živeti, si urediti življenje, to je bila edina želja generacije, ki je preživela vojno. Starejši so se kmalu znašli v žarkih toplega solnca. Zasluzni možje predvojne dobe so zavzeli vidnejša in ugodnejša službena mesta. Razmeroma dobro je odrezala še ona mlada generacija, ki je v prvih letih po prevratu absolvirala šole, saj si s 3 letniki učiteljišča mogel postati »pomozni učitelj«!

V zmagoslavju svobode so se bratili »stari in mladi«, idejnih konfliktov ni bilo v prvih letih opazati. Bila so leta »konjunktura« in problem »osebne sreče« je stopil docela v ospredje. Politično strankarski režimi so med seboj kar tekmovali, kateri bi boljše ustregel učiteljstvu. »V vaših rokah je usoda države in naroda!« Taki pokloni so kaj hitro dosegli opredelitev učiteljstva v stranke — docela po vzorih predvojne dobe.

»Cankarja ni več, da bi splel nov bič. Mislili smo, da njegovo delo sega samo v našo davnino, on pa je videl tudi sedanost in bodočnost!« Tako so rekli treznejši tovariši, ko so gledali politično vnemo svojih prijateljev. »Politično-strankarska opredeljenost ne zahteva mnogo duševnega dela, pa vendar vzbuja priznanje in nudi — ugodnost!« Tako je utemeljeval mlajši učitelj svoje politikantstvo.

Toda kljub vsemu so že prva povojna leta vzbudila med šolniki nekaj »nemirnih duhov«, ki so bili prepričani, da je stari družbeni red svoje poslanstvo izpolnil, da se s

stisko in bedo razredna diferenciacija neizprosno širi in da bo kmalu pritegnila zavoljo obubožanja tudi srednje sloje. V soglasju z duhom povojne dobe se tudi šolstvo v bistvu ni spremenilo, saj so vzgojni cilji ostali docela v idejnem območju vladajoče individualistično-liberalne dobe. Konservativci starejšega pokolenja so sicer že čutili, da se jim izmikajo tla pod nogami, zato so se pričeli vneto upirati vsaki reformi, češ — tudi s staro življenjsko modrostjo se da ustvariti dobra šola. Mladina (žal ne vsa!) in z njo nekateri po duhu in srcu mladi šolniki stare generacije so se odločno upirali tradiciji.

Spet je vstal prof. Ozvald, ki je s »Smernicami novega življenja« (Slovenska matica, 1918) govoril mladim iz srca: Svetovna vojna z vesoljnim potopom je hotela zamoriti človeštvo. Vstajenje iz te smrti je začetek novega življenja! Na vprašanje: »Kaj zahteva veliki čas?« dobimo odgovor Milčinskega: »Pridnih rok — bistrih glav — usmiljenih src!«

Kakor v predvojni »Srednješolski vzgoji« Ozvald izraža nezadovoljstvo s starim šolskim sistemom, ki »sipa petice, zafrkuje in kujonira«, prav tako podčrtava tudi tukaj »demobilizacijo duš« in kliče na nova pedagoška pota. Vem, da je z menoj vred marsikdo med tedanjo mladino z navdušenjem bral nova »razodetja«, vem pa tudi, da je Ozvaldova ostra graja učiteljev, ki »samo znanje vtepajo«, vzbudila med starejšimi tovariši hudo zamero... Prav tako je tedaj že »Popotnik« s Pavlom Fleretom visoko dvigal prapor šolske reforme pri nas v Sloveniji.

Pristaši gibanja so bili spočetka večinoma podjetnejši mlajši učitelji s podeželskih šol. Prof. Šilih in nadzornik Senkovič sta s peščico mlajših učiteljev ustanovila »Pedag.-didakt. krožek« (predhodnik »Pedagoške centrale«) v Mariboru. V krožkovi knjižnici je bilo žarišče »delovne šole«, kakor smo si jo zamišljali tedaj. Marsikoga je stvar omamila bolj zaradi modernizma, vse pa je spodbujala in krepila misel, da bo »delovna šola« odrešila svet... Zato se je pričela temeljita preobrazba pouka z delovnim principom, ročnim delom in koncentracijo snovi. Med mladim učiteljstvom je »delovnošolska ideja« razmeroma hitro

napredovala in to kljub desinteresiranosti šolskih oblasti. Starejši so govorili o »pedagoški revoluciji«, pa ni bilo v resnici nič takega! Delovna šola naj stremi za tem, da se harmonično razvijejo vse telesne in duševne sile tako, da se vzgoja približa čim bolj »celemu« človeku. Učitelj naj vzbuja v deci aktivno sodelovanje in iznajdljivost pri koncentrično podani snovi, da si pridobi za življenje potrebnih kulturnih dobrin. Dosledno se je naglašalo, da ni temeljni poudarek delovne šole na snovi, temveč na otroku, ki ga je treba vpoštevati z vsem bitjem in žitjem.

Žal so na novem drevesu pognali tudi »divji poganjki«, ki so brezmiselnost ročno delo, tiskanico v elementarnem razredu, večno debatiranje itd. proglašali kot »šlager« obnove. Metodični princip so istovetili s celotno ideologijo! Vnel se je spor za »staro« in »novo« šolo s tem, da se je pričelo dokazovanje »prastare ideje v novi obliki« ter je boj »novostrujarjev« zoper šolo »m-učilnico« brez pravega jedra.

Ko danes gledam z vidikov Ozvaldovega uvodnega gesla te razprave o »živem dogajanju in oblikovanju mladega rodu« naš takratni »boj«, moram priznati upravičenost kritike onih, ki so tedaj gledali globlje: »Bodra četa strelcev samozavestno in včasih malce žlobudravo vihti plamenico svobode na barikadah pedagoške revolucije.« (Ozvald v »Popotniku« 1927, št. 6.)

Bila je resnično zgradba brez zadostno podprtih temeljev! Akopa hočemo pedagoško teorijo in šolsko prakso pravilno doumeti in pravilno osvetliti eksistenčno nujnost »nove šole«, jo moramo proučevati v zvezi z vsemi ostalimi pojavi človeške družbe in to v njihovi medsebojni odvisnosti ter v njihovem razvoju! Ali prosto po Ozvaldu: »Pedagogika je živo dogajanje, ki nastaja, raste, pada, se izpreminja, nehava... docela podobno gospodarskemu ali političnemu ali socialnemu življenju... priznali bomo pač, da to niti ne more biti drugače, če pomislimo, da se vesoljno vzgojstvo, kar ga je, vedno in vedno znova poraja iz pristnega bitja in žitja narodovega.«

Na pravi poti povojne šolske reforme so se znašli samo oni, ki so spoznali, da jedro nove šole ni v metodiki ali psihologiji, ampak v novi obliki življenja, ki stopa v ostro nasprotje s prejšnjim. Tudi zgodovina hrani nebroj dokazov, da je šola izven življenja, izven družbe in njene socialno-ekonomske ureditve nemogoča. Zato je navno mišljenje, da zavisi reforma vzgoje od same ideje, kateri naj služi šola, neglede na družbeno stanje. Vzgojni ideali pedagogov-klasikov so vedno odgovarjali tudi odrejenim družbenim intencijam določene dobe: Pestalozzi s »harmoničnim razvojem«, Jean Paul z »osvoboditvijo idealnega človeka«, Kant s »prilagoditvijo bodočemu položaju človeške družbe«, Herbart z »vzgojo značaja« — vsi so s svojimi gesli zavestno pomagali meščanstvu v boju proti fevdalnemu, cehovskemu in verskemu zatiranju.

Če danes postavljamo ideale v »človečanstvu«, »osebnosti« in »celem človeku«, tedaj imajo te ideje brez dvoma svoje korenine v ustroju današnjega družbenega življenja, ki se nahaja v »živem dogajanju«... A tako zasidranost idealov je mlado pokolenje docela prezrlo, saj bi sicer »novo šolo« z družboslovnih vidikov povsem trdno in neporušljivo fundiralo.

Markanten pojav v povojnem gibanju za obnovo vzgojstva so Ozvaldovi učenci, ki so na ljubljanski univerzi že leta 1921 ustanovili »Socialno-pedagoški krožek«, kateremu je bil duša Franjo Žgeč. Je to bila skupina mladih ljudi, ki so gledali pedagoški problem z res odprtimi očmi. Socialne razmere v realnem življenju so jih dvignile iz malo-meščanskega idejnega kroga, dokopali so se do spoznanja, da vzgojno oblikovanje ne more biti izolirano početje »čiste znanosti«. Zavrgli so filozofsko-idealistično gledanje na razvoj človeške družbe in kot prvi so v Sloveniji stopili na novo, dotlej še nepoznano in neposkušeno pot pedagoškega ustvarjanja. Franjo Žgeč je z disertacijo »Problemi vzgoje najširših plasti« (razprava je bila leta 1923 odlikovana na ljubljanski univerzi s svetosavsko nagrado) plastično prikazal pota za pedagoško dozorevanje mlajše generacije, ki naj gradi svoje



vzgojno delo med narodom na socialnih odnosih sodobnosti, docela v smislu »živega dogajanja«.

S takim socialno-pedagoškim duhom je zadojenih še sledečih dvoje knjig, ki jih je izdala Slovenska šolska matica: K. Doberšek, »Vpliv socialnih razmer na otroka« in pa J. Jurančič, »Iz šole za narod«.

Žgečevo brošuro je učiteljstvo žal omalovaževalo. Kritika ji ni priznala tiste iskrenosti, ki jo v resnici vsebuje. Če pogledamo po vzrokih za to nerazumevanje, pridemo končno do one temeljne resnice, ki je za učiteljstvo bila in bo usodna: pomanjkljiva izobrazba! Prav ob Žgečevi razpravi se je videlo, da je »masa« desintezirana. Kot mlad učitelj in Žgečev sošolec v gimnaziji sem pri domačem učiteljskem društvu prevzel referat o knjigi takoj po njenem izidu. Žgeč predpostavlja v njej (čeprav je pisana poljudno) že neko mero sociološkega poznavanja. Kdor se sam ni že prej zanimal za družboslovje, je težko sledil. Debata je ostala na površju, v globino ni prodrli nihče. Učiteljišče je dalo premalo izobrazbe, da bi zadoščala vsem potrebam »novega življenja«. Žal so se tega dejstva zavedali le maloštevilni »stari« in »mladi«. »Toliko še vedno znam, kolikor rabim za šolo«, mi je nekoč odgovoril tovariš, ki sem ga povabil k nekemu pedagoškemu predavanju. »Quem dii odere, praeceptorem fecere«, sem si mislil...

Reči pa moram, da je mnogo povojnih učiteljev res zelo dovzetnih za izpopolnitev svoje izobrazbe. Žal zahteva po akademski izobrazbi ni bila vedno čista. Ne poglobitev znanja, ampak želja po izboljšanju položaja je večini primarna misel. Povejmo to odkrito, ker je resnica naposled vselej koristna! Saj vemo, da še vedno vlada duh kast, smešen in bedast obenem. Še vedno dela trohica uradno priznanega znanja razliko med osnovnim in meščansko-šolskim učiteljem, da niti ne govorimo o razdalji med učitelji in profesorji (gl. članek o »pedagoški fakulteti«, str. 23).

Če že govorimo o želji po višji izobrazbi, naj bo ta želja iskrena, naj nam blesk akademske gloriole ne slepi oči zaradi — boljših mest!

Po mojem mnenju in po lastnih izkušnjah je in ostane najvažnejša lastna izobrazba. Učiteljstvo JUU v Ljubljani se je izreklo zanjo leta 1927, ko se je z mladeniškim žarom in z jekleno voljo skozi tri leta po 1 teden ob vsakih počitnicah poglabljalo po 6 ur na dan v družboslovno spoznanje — tam v telovadnici grabenske šole! To je bil prvi (in do danes zadnji!) podvig mlade povojne učiteljske generacije!

Nastale so ovire in leta 1929 je 3. samoizobraževalni »družboslovni« tečaj ukinil vrsto plodonosnih, nikdar pozabljenih študijskih tednov. Mnogo prijateljev iz teh prvih povojnih ideoloških tečajev sem srečal pozneje v življenju. Toda vsak, kdor ni bil bolehav starec, zlomljen kot Kačur sredi polnega življenja, je v Ljubljani odprl oči; dobil je krepke pobude za lastno izobraževanje. S trdnim korakom stopa vsak od teh — danes že »starih« — pogumno bodočnosti nasproti...

### III.

Doba zadnjih let z vedno večjo negotovostjo, notranjo in zunanjo razrvanostjo, socialno razgibanostjo, z vso bedo in brezposelnostjo milijonov delovnih ljudi pomenja vulkansko presnavljanje družbenega organizma. Svetovno gospodarstvo, kultura in politika so v hudi krizi, ki jo občuti danes že zadnja hribovska vas. Delovne možnosti so se grozovito skrčile, s tem pa se — v smislu razvojne nujnosti in zakonitosti — izpreminja, pada in nehava individualistična preteklost.

Postavljali bi resnico na glavo, če bi trdili, da v tem vrenju in kipenju še ni prišel čas za sodobnejšo šolo, ki bi v svojih smotrih in metodah vpoštevala izpremenjene ekonomske in socialne razmere. Kaotična sedanost sama je vlila mrzel curek na razgrete glave onih, ki so še vedno kazali na tisto »večno in neizpremenljivo resnico«, da je šola samo »orodje v službi izobrazbe«, dasiravno je po svoji obliki in idejni usmerjenosti vedno odgovarjala tudi ekonomskemu in socialnemu ustroju družbe na vsakokratni razvojni stopnji. Kakor se klopotec obrača po vetru,

tako tudi življenje vodi šolo, ne more pa šola voditi življenja!

Kakšen je torej »šolski problem« v luči tega spoznanja? S tem, da šola noče biti več samo »izobraževalnica«, še ne žaga veje, na kateri sedi. Bolj ko kedaj prej segajo zahteve danes mnogo globlje: šola mora postati važen del realnega življenja, dočim se »stara šola« izolira od trpke sodobnosti. »Nova« šola se mora dotikati življenja v vseh njegovih oblikah, vsidrati se mora v okolje na vasi ali v mestu, zajeti mora vse časovne pojave v njihovi vzročni odvisnosti s povsem naravnim stremljenjem in hotenjem, da bi živeli ljudje v bodoče v bratski slogi drug z drugim za srečo vseh. Nova pedagoška teorija mora biti globoko zakoreninjena v realnem življenju, v socialnih razmerah, zahtevah in potrebah najširših narodnih plasti na eni strani, na drugi strani pa naj bo oprta na novejša izsledke pedologije in psihologije.<sup>2</sup> Socialna pedagogika naj pokaže, da je šola bila in bo kulturna stavba, ki počiva na ekonomskih in socialnih odnosih vsakega naroda. Priznati moramo, da je »stara« šola vseskozi odgovarjala duhu in razmeram svojega časa, ne more pa si svoje »pravice« lastiti več danes, ko je razvoj krenil že daleč naprej v znamenju — živega dogajanja.

Glede razvoja je hodila psihologija po srečnejših potih. V nasprotju z »razlagajočo« psihologijo elementov se je že pred desetletjem pojavila »strukturna« psihologija s celotnim dojetjem doživljanja.<sup>3</sup> Prva je docela v skladu z individualistično miselnostjo stare družbe, dočim kaže »nova«, v nasprotju s tendenco atomiziranja, odločno antinomijo s sintetičnim pojmovanjem duševne »celote«, »skupnosti«, »kolektiva«, popolnoma sporedno s sodobnim družboslovnim spoznanjem kolektivnega stremljenja.

Razumljivo je, da razkranjanje in razpadanje starih oblik na vseh poljih vzbuja »reformatorno strujenje«. Kakor sem to očrtal v prejšnjih poglavjih, je vsaka reforma

<sup>2</sup> Gl. Blonskega »Pedologijo«, izd. D. Mihajlović, Kragujevac 1935.

<sup>3</sup> Gl. O z v a l d o v o »Prirodoslovno in duhoslovno smer psihologije«, SSM 1934.

našla precejšnji odmev pri — mladih. V prvem desetletju po vojni je bila v Sloveniji mladina nositeljica »nove šole« — neglede na pravilno ali nepravilno utemeljevanje. Študijskih potovanj v inozemstvo se je pred letom 1930 udeležilo nad 200 pretežno mladih šolnikov. Ideja je našla svoje mlade »pobornike«.

Kaj pa v zadnjih letih, ko se povojno pokolenje že bolj odmika mladosti?

Naše mlado in mlajše učiteljstvo v današnjem življenju je svojevrsten tip, ki ga ne smemo prezreti! Posvečal sem — iz ljubezni do mladine — tem mladcem posebno pozornost. Imel sem priliko spoznati pri mnogih, najmlajših, njihove odnose do šolskega in izvenšolskega življenja. Srečal sem v presoji duševnih, moralnih in idejnih kvalitet optimiste in skeptike. Šola jim — kljub petim letnikom — ni mogla dati dovolj življenjske podlage. Najhujše vpliva na mlade duše to, da so se občim mladostnim problemom pridružili — problemi razravanega časa.

Slišal sem že mnogo očitkov starejše generacije, vzgojene v individualizmu predvojne dobe, kako lomi palico nad to mladino, češ »današnja v življenje stopajoča mladina nima več smisla za narodne ideale, najbolj se zanima za šport, kino, ples in druge zabave.«

Vsi ti obsojevalci pozabljajo, da je današnji mladi rod vzrastel iz čisto drugih prilik, nego predvojni, in radi prezrejo, da nosi v sebi mnogo težkih socialnih in gospodarskih posledic iz obupnih povojnih razmer. Že samo dejstvo, da so nekateri po več let čakali in še čakajo na službo, je moralo v mladem učiteljstvu pustiti globoke in nič kaj prida vtise ter skrhati ono sentimentalno miselnost, ki jo še vedno rad trosi med mladino naš stari rod.

Najznačilnejša plat mlade generacije je v tem, da odklanja vsako ozkosrčno težnjo po utesnitvi svobodnih nazorov. O tem vedo že mnogo povedati tudi profesorji, ki se morajo baje v višjih razredih vedno bolj »boriti s silnimi težkočami«, dočim nekoč tega ni bilo.<sup>4</sup>

<sup>4</sup> Gl. Gogolov članek »Duhovni obraz sodobne mladine«!

Mladi učitelji so današnji dan ljudje drugega kova. Označil bi jih kar z besedo: iskalci. So to iskalci samega sebe v okviru sodobnega življenja! Ljudje trpkih mladostnih življenjskih izkušenj, večinoma zamišljeni in zagreneli nad svojo nedognanostjo. Dočim je stara generacija po največ še zagovornica patriarhalnih pozicij z »večnimi in neizpremenljivimi odnosi do sveta in življenja«, pa novo pokolenje spričo sodobnega vrenja in bobnenja odklanja zamaknjenost v neizpremenljive »tradicije«.

»Odklanjam slepo zaverovanost v preteklost!«, mi je rekel eden izmed mladih tovarišev. »Didaktika in metodika — vse to je rokodelstvo, če sam sebi še nisem prišel do dna! Šola nam je dala mnogo znanja, ni nam pa dala niti trohice svetovnega naziranja, da bi lahko z vso dušo in srcem odkrivali mladini življenjske vire!« Tako mi je napisal mlad učitelj na diskusijski listek o priliki letošnjega počitniškega tečaja mariborske »Pedagoške centrale«. Ne morem reči, da ni imel prav. A z njim išče in tava še neštevila množica mladega rodu!

V »Mladih utripih«, ki so jih izdali mariborski učiteljski absolventi leta 1933 za spomin »na zagrenjene dni«, bereš v predgovoru:

»Pošiljamo v svet nekaj bežnih vtiskov iz naših let. Živeli smo v dobi, ki je zahtevala kruha in samo kruha. Tudi naša srca so občutila to borbo za kruhom. Bili smo jo pet let, dokler nismo dospeli do smotra. A ko smo ga dosegli, smo spoznali, da smo se tudi tu varali...«

Zanimivi so razgovori z najmlajšimi tovariši in tovarišicami po naših vaseh, kjer vdira že kriza, ruši domove, nevarno izpodkopa stare ustaljene vrednote ter resno ogroža gmotni in moralni obstoj našega kmetskega prebivalstva.

Podajam v glavnih obrisih nekaj primerov:

»Rada sem na kmetih, čeprav sem iz mesta doma. Hudo je danes tukaj. V šoli skušam biti »moderna«, a kaj vse to, če ne morem pomagati ljudstvu? Smo zdravniki, ki mnogo govorimo o zdravju, zdravimo morda znake bolezni, a — káli bolezni zdraviti ne moremo. Mnogo premišlujem, pa ne morem priti do pravega smotra življenja.«



**Tip pesimistke, ki vidi trdote življenja in išče izhoda! —**

»Že 3 leta sem na vasi. Raziskujem domačijo z vseh vidikov. Pravijo sicer, da živim v brezdelju, ker ne igram »pajaca« na odru, ne prepevam v gostilni in ne kolobarim na drogu. Toda iščem trdnjših temeljev naše kulture. Prišel sem že do spoznanja, da se maje gospodarska podlaga, zato so v nevarnosti tudi vse druge vrednote. Morala propada, družine se rušijo. Rad bi našel zdravilo, da bi ljudstvu krajevno pomagal s kakšno gospodarsko akcijo. To bi bilo najpotrebnejše!«

**Učitelj, ki je prelomil s tradicijo »prosvetnega dela«. —**

»V industrijskem kraju najbolj vidimo socialno bedo. Skušamo pomagati s humanitarnimi akcijami in pravimo, da smo — socialni. V nedeljo pa igramo za trško gospodo burko malomeščanske vsebine. Mlada sem, pa vendar slutim, da naša pot ni prava. Socialna orientacija učiteljstva bi morala biti brez fraz in licemerstva. Vse moči bi morali posvetiti neznosnemu položaju ubogega ljudstva. Altruizem ne more več zadostovati, ko vse propada.«

**Socialni tip požrtvovalne učiteljice z globokim spoznanjem. Po Kerschensteinerju: najboljši učiteljski tip! —**

»Ljubezen do grude? Raziskujem to vprašanje že 2 leti v našem kraju med ljudstvom. Bil sem optimist. Razmere mi kažejo, da gre vsaka ljubezen skozi želodec in tako tudi ljubezen do grude. Če na grudi ni materialnega obstanka, tedaj tudi nobena ljubezen ni tako močna, da bi ji človeka obdržala, ako ima možnost do trajnega boljšega življenja drugje. Stari očanci mi danes tako pravijo. Kako si zamišljam vzgojo v teh okoliščinah? Prav enostavno: vsako delo je vredno spoštovanja, kjerkoli in ne samo na lastni kmečki grudi!«

**Učitelj, ki išče rešitev težkih problemov v realnosti svojega okolja! Drugi hodijo s slepimi očmi in zaprtimi ušesi po naši domovini. —**

»Res so težkoče danes med ljudstvom. Po mojem mnenju je glavno, s kakšnim etosom (moralo) bomo prešinili narod. Tak etos mora biti univerzalen, nas mora združevati z vsem kulturnim svetom in mora biti vsebinsko absoluten, neodvisen od materije. Vsa etika mora biti vraščena edino v religijo, kajti le z njo bo mogoče ohraniti idealizem. Brez idealizma pa stopamo v življenjski borbi vzporedno z animalsko tekmo. To pa ni življenja vredno! Zaupajmo v idejo in le s tem se bo rešil svet!«

**Religiozni tip, ki išče poti in sredstva za izboljšanje. —**

»Že odkar sem učitelj, razglabljam o vzrokih današnje krize. Ne morem pa dognati resnice. Nekateri pravijo, da je glavni vzrok v duhovnosti, drugi pa, da je v gospodarstvu. Duh in materija! Dva

svetova! Tu nam je šola dala premalo pobude, da bi prodrli do stržena. Filozofija in sociologija je bila daleč v ozadju. In danes tavamo!»

**Iskalec svetovno nazornega območja! —**

»Vsako nedeljo se koljejo na vasi, po gostilnah in vinotočih! Starejši tovariš pravi, da jih naj pozapro, pa bo bolje. Jaz sem drugačnih misli. Zdi se mi, da današnja justica ni na pravi poti, če te »zločince« iz »zadoščenja po pravici« kaznuje. Na eni strani kazni, na drugi pa novo odpiranje vinotočev! Nedoslednost! Prav tako opažam, da se tatvine in vlomi množe z rastočo bedo. Prevelika razlika v razdelitvi gmotnih dobrin nujno rodi razpoloženje, ki rahlja moralne vezi, jači slabe instinkte in razvezava ovire, ki so jih postavljale prejšnje še kolikor toliko znosne razmere. Zato mislim, da je edino važen problem našega naroda: podvig gospodarstva.«

Učiteljica, ki je spoznala že stari rimski pregovor: »paupertas maxima meretrix« (= revščina je največja vlačuga)! —

»Učili smo se, da so kulture večne, ideali neizpremenljivi. »Kalokagatija« da bo ostala do konca sveta. Prišel sem v to domiti. Kritično zasledujem svetovno gibanje in opažam, da se ideali zelo spreminjajo. Hitler postavlja svoje ideje, sovjeti imajo svoje ideale, italijanski fašizem spet druge itd. Kateri so pravi? Šola nam je vtepala mnogo pedagogike, zgodovine, zemljepisja in fizike, a za življenjsko borbo je to premalo! Saj me vsak organizirani delavec v debati potolče, pa ni nikdar študiral.«

Pesimist, ki ne ve, da je svetovno naziranje treba pridobiti še le ob življenjskih izkušnjah! Nihče ne pade zrel z neba! —

»Prepričan sem, da svet neizbežno drvi v propast. Čas in življenje se ne moreta zasukati nazaj, razvoj gre svojo pot tja do konca. Optimizem je zmota, ker je tehnika človeka spravila v nesrečo. Kaj pomaga vsa vzgoja, če pa je človek po svojem izvoru grabežljiva zverina in ne more biti socialno bitje. Homo homini lupus! Ni pa človek po svoji naravi dober, kakor pravi Rousseau. Pred popolnim zverstvom še samo lahko rešuje religija. Pa tudi ta je umrljiva kakor vse na svetu! Zapadno človeštvo umira!«

Poleg Kreka, Tyrša, Marxa sem naletel tudi na idejo Spenglerja. Obupana filozofija življenja! Toda — mladini ugaja! —

Večni zakon mladosti je, da blodi in išče. Vidimo pa, da so tudi v tem razlike! Prej nekoč: sanjavo iskanje idealov, danes pa iskanje širšega obzorja z razmišljanjem in spoznavanjem

ljudskih potreb. Posebno trda dejstva socialno-ekonomskega življenja zanimajo mlado pokolenje, ki se vedno bolj zaveda, da živi na prelomu dveh razdobj!

=

Skušal sem orisati problematiko mladega učiteljskega rodu od predvojnih »idiličnih« časov do današnjega kaotičnega razdobja, hoteč prinesiti svoj obolos k boljšemu razumevanju nas samih. Čas hiti in naša naloga je, da se v onem »živem dogajanju« najdemo s pravimi odnosi do preteklosti, sedanjosti in bodočnosti. Postavljeni smo kot učitelji v usodno dobo zgodovine človeštva, zato moramo tem bolje vedeti, kje je naše mesto v socialnih krčih današnjega veka!

»Mesto nas učiteljev se ne nahaja v gosposki družbi. Davno smo že preko tega! Zemlja in moč sta v rokah delovnega ljudstva! Učitelj izvira nedvomno iz njega. Zato bi bil velik nesmisel, če bi se naše jedro oddaljilo od širokih ljudskih plasti. Do njih mora biti usmerjeno učiteljevo socialno čuvstvovanje, ki naj se izraža v šoli, na vasi, povsod...« (V. Winkler v »Uč. tov.« 1931)

Značilna izpoved mladega pokolenja!

Želim da bi se ji pridružili vsi, ki verujejo v himno mladosti: »Mi gremo naprej...!«

---

## **Starost pa mladost v življenju poedinca in v organski celoti ljudstva**

Ljudska modrost je z zagrenelo dušo rešila problem starosti pa mladosti in razsodila: mladost norost, a starost — žalost. Toda življenje uči, da čuvstva niso najzanesljivejši kažipot pri ugotavljanju resnice. Prav posebe pa še zagrenelost (ressentiment) ne! Kajti kdo neki ne bi poznal starih mož in ženâ, ki so s svojim bitjem in žitjem pravi pravcati protest zoper tako pojmovno tehtnico, na kateri bi naj žalost potegnila isto, kar starost.

Samostalnik »starost« (senectus) je tvorjen iz pridevnika »star«. In tako bi se za izhodišče vprašanju, kaj je v jedru starost in kaj ni, utegnil ponujati pojem »star«. Kadarkoli se namreč kaj označuje za staro, je s tem mišljena nekakšna časovna razdalja, ki sega od tega konca do onega, tako na pr. če govoriš ali bereš o starih Rimljanih, starem sosedu in sosedi, starih šegah in navadah... Le to je treba uvaževati, da osamljeni pridevnik »star«, kakor nanj naletiš recimo v besednjaku, ne jemlje v misel take in take točno odmerjene časovne razdalje, ampak dobi pravo vsebino šele v zvezi s kakim samostalnikom. Saj je ta razdalja pač povsem drugačna, če se omenja »star«: kruh, poštenje, hiša, vino, misel, vera, jezik, sovraštvo, dolg, pravica... S te strani, se pravi naglašujoč pred vsem drugim neko časovno razdaljo, to je tak in tak odsek v človeškem življenju, ne pridemo torej prav do živega besedam: priletnik, postarnik, starec, starka, starost.

Mnogo več uspeha se tukaj obeta, če se najprej kaj pomudimo pri tem, kar velja za živo nasprotje starosti — m l a d o s t. Vzemimo na pr. mladostno naziranje: hvalite, starci, zlate prošle čase, mi pa smo mladi, naša je bodočnost!

Kulturna zgodovina uči, da to naziranje ni od vekomaj, ampak da se je recimo pri nas Slovencih rodilo po priliki

takrat, ko je O. Župančič za fin de siècle priobčil »Pesem mladine« ob Prešernovi stoletnici (1900). Kar nas je današnjikov še iz 19. veka, vsi in vse vemo, da mladoletnik in mladoletnica nista bila v polpreteklih časih človeško bitje, ki bi se mu od odrastlecev v dejanju in nehanju nemara priznaval njegov lastni »prav«. Ne samo »v letih nerodnih«, že šolarček ali pa celo prej, ko si še platno prodajal, si »velikim« bil le nekakšen — odrastlec v malem, se pravi človeček, ki se od odrastlih ljudi razlikuje samo po dolžini svojega telesa ne pa tudi po pameti, ter bi se doma, v šoli in cerkvi naj ravnal strogo po vzorih in nazorih kodeksa, ki velja za starejšo generacijo.

Pa je prišlo »stoletje otroka« in prineslo s seboj temeljito preocenenje do tedaj veljavnih vrednot ter oznanjalo docela novi nauk, da otrok in mladostnik nimata samo dolžnosti, ampak tudi svoje — »pravice«. Čedalje bolj je prodiralo in nazadnje tudi prodrlo mnenje, da mlada leta niso in naj ne bodo zgolj priprava za bodočnost, ko boš »velik«, ampak da so že sama po sebi neka vrednost in vsebujejo svoj lastni smisel. Mladost da ni toliko in toliko število let med dvema trdno določljivima krajnikoma, neke vrste ne bogljeno razdobje, ki bi ga človek naj čimprej absolviral, temveč tak in tak življenjski način, ki na pr. ne pozna besede »nemogoče« v svojem slovarju.

In tako se današnji dan vedno čvršče zakoreninjava uvidevanje, da koledarska »leta« niso merilo, po katerem bi se dal tok človeškega življenja organsko, brez nasilja deliti recimo na troje, četvero ali več obdobj. Kajti to, čemur pravimo otroška, mladostniška, moška, stara leta, niso časovni predeli, ki bi se kar lagodno vrstili kakor jagode na rožnem vencu, ampak — zaokrožene, smiselno enotne celote v življenjskem procesu, še najbolj podobne letnim časom, ki jih doživljamo v naravi. Jesen na pr. dejansko ne nastopi dne 23. septembra, ampak nekako »po prvem dežju« tam kje pod konec avgusta ali pa ko se na travnikih pojavi podleseki, ter tudi ne neha dne 21. decembra, marveč ko prikašlja »starka zima«. In kakor se recimo poletje, »po železnih, večnih, velikih zakonih« drugače uveljavlja ter hoče od nas drugačnega dejanja in nehanja nego



pa spomlad ali jesen ali zima: tako je tudi starost povsem svojevrstno potekajoči kos človeškega življenja, ki ima vse-skozi samosvoj »prav« in »neprav«, čisto drugačnega od mladosti, otroške, moške... dobe, naj si se ne pričenja vsem ljudem v istih letih.

A kaj neki je smisel besedi, če se nad ljubim znancem, ki ga zopet vidiš po daljšem presledku, na tihem zavzameš, kako da se je — postaral? Starost — žalost! To definicijo možu in ženi v poznejših letih všepetava lastna in točna ugotovitve, da jima telesni organizem niti zdaleka ne posluje več tako, kakor »prej«. Starejšim letnikom se kaj rada oglašča zlasti arterioskleroza: perijodično nastopajoči glavobol, pogosta omotica, noči brez spanja — to so nje zelo neprijetni spremljevalci in drugim ljudem, posebno mlajšemu svetu se sklerotik dozdeva rad »otročji« ali pa i nekoliko »bebast«. Tudi k r v n i o b t o k čestokrat že davno ni več kakor bi moral biti, bodi da temu ali tej »kri močno sili v glavo« ali pa ju srce kako drugače vse preveč opozarja nase. Mlajši rod včasih nekam slastno s prstom kaže na tisto t o l š č o, ki da starejšim tolikokrat ostudno zaliva život ter jih dela nerodno kobacajoče, mladim očem vse prej ko pa simpatične stvore s priskutno nabrekli rokami in kdaj pa kdaj kar s tremi podbradki. Pa še tole! Nadesedemdesetletnik mi je o priliki bridko po-tožil, da ga silno »mori« — p o h o t a; in lahko da to niti ni tako redek gost, ki se oglašča moškim in ženskam, ko je že prekoračen Rubikon življenja. A kraj naštetega bi se dalo morda omeniti še to in ono, kar imamo vse doslej v trdni veri za telesni tribut starosti.

Toda mnogo pomembnejše od izčrpnega naštevanja se mi zdi vprašanje, ali so ti, kajpa zelo mučni nedostatki v telesnih funkcijah ostarevajočega organizma zares, ne samo na videz, nekakšno neizbrisljivo znamenje »let«, ki je pač že zajadral vanje ta ali oni. Z drugimi besedami: so li vse to in kar še utegne biti podobnega, v istini — s t a r o s t n i p o j a v i? Ali je res — senectus ipsa morbus? Se pravi, takšen stadij našega življenja, ki že sam po sebi prinaša zarodkov najrazličnejšim boleznim? Medicina o tem že delj časa vsaj deloma dvomi in »duševni zdravnik« Ludwig

Paneth je nedavno zapisal, da arterioskleroza, krvni pritisk, prekomerna maščoba, pohotni starec... niso take nevšečnosti, ki bi po notranji nujnosti korakale v par s starostjo, ampak — bolezen, prava, pristna bolezen, ki res da največ popada »stare« ljudi, a vendarle tudi take, ki očitno stoje še pod obče priznano mero »starosti«. Reči hočem, da te nadloge ne prijahajo takole kar spotoma na hrbtu starosti (»molestae senectutis«), ampak da jih povzročajo druge, vnanje (»exogene«) okoliščine. Nedavno je kliničar Wenckebach, internist svetovnega slutka, v javnem predavanju opozoril na posebno znamenje sedanjosti: arterioskleroza in pa hude obolenosti srca si čedalje več žrtev iščejo med razmeroma mladimi ljudmi. Wenckebach misli, da je temu vzrok — »duh časa«, češ, slaba volja, duševna pobitost, medsebojna nezaupljivost, bojaželjnost so današnji dan največje zlo, ki je prišlo nad človeka ter ga spravilo do tega, da smatra plinsko masko kar za nekaj potrebnega. Saj niti ženski klimakterij ni nekakšen začetek konca »lepših« dni, marveč le čisto naraven prehod iz ene oblike človeškega bitja in žitja v drugo, ki pa še tudi lahko prinaša lepih in življenja povsem vrednih možnosti. Kako neki bi se sicer dalo na pr. razumeti, da je nekdo, ki so mu petdesetletniku zdravniki ugotovili arteriosklerozo v možganih in ki mu je občutno ovirala delo, danes, deset let pozneje — brez nje! In kdo pač še ne bi bil v šolskem razredu, gledališču ali po drugih »zbirališčih« videl takih prav nič koledarsko starih ljudi moškega in ženskega spola, ki s svojim salom dobro odtehtajo razne stare »klade«! Saj danes že vemo ex cathedra (Kretschmer), da se ljudje po značaju in v tesni zvezi s tem i po telesu vobče ločijo na dvoje: debeluharji (pikniki) pa suhači (astheniki).

Bistveno svojstvo starosti, po katerem se starec in starka, oz. priletni človek razlikuje na pr. od moža in žene, ki je pravkar telesno in duševno v polnem razcvitu (akmé, kulminacija), ali pa od dozorevajočega mladeniča in mladenke, je docela svojevrsten biološki pojav. Kdor se stara, temu in tej — peša tista moč, ki je nujno potrebna, kadar izvršuješ naloge in rešuješ konflikte, pred katere te je postavilo življenje, ali pa si prizadevaš doseči cilje, ki si jih

postavil sam (v gospodarstvu, tehniziranju življenja, umetnosti, znanstvu, politiki, vzgoji, socialnem, verskem... bitju in žitju). Kolika razlika je v zmogljivosti recimo med impulzivnim mladcem, ki »se zažene« kakor slap Savice, ko prime za to ali ono, in pa med postarnim možem ali ženo, ki »si ne upa« več nad ta ali oni problem s svojega torišča, ali pa se ga loteva s precej drugačnih vidikov, nego je to storil v mlajših letih. In to je pač v mislih mlademu rodu, ki tolikokrat druge rad gleda čez ramo ter jim očita senilnost, starokopitnost, »staromodne« nazore, zrelost za »penzijo«. V noveli iz kmetškega življenja z naslovom »Režonja na svojem« (Miško Kranjec) stoji sledeče pač značilno mesto: »Kaj bi vi orali,« reče zet. »Saj bi se mi ljudje smejali. Jaz sem mlad in lahko delam. — No, če že hočete, mi lahko pomagajte: priganjajte mi krave, ali pa boste vlačili, ko bom jaz sejal.«

Ni dvoma, da je mnogo »osebno-individualnih razlik« tudi glede na to, koliko je kdo »senilen«, ko že nosi kaj več križev. Kajti marsikomu »se začne leto starat« že v srpani, to je že takrat, ko bi pač še naj bil ves poln mladih sil po telesu in po duhu. In mladi »starci« niso prav nič redka prikazen po šolskih klopeh, v literarni in likovni umetnosti, življenjskem naziranju naše moderne dobe itd. Toda kljub temu vendarle trdno stoji, da v človeku, ki se stara, vedno bolj popušča sposobnost za ustvarjanje novih dobrin, za ugotavljanje novih spoznanj, za odkrivanje novih vrednot, za razumevanje tega, kar mislijo, cenijo, hočejo, delajo drugi, osobito pa mlajši, in tudi za nadomeščanje raznih zamud iz lastne mladosti (učenje jezikov, gojitev glasbe, telesna kultura). Samo da se ta ugotovitev ne sme napak razumeti: struktura ostarevajoče duše je sicer drugačna od mlade, toda s tem še ni nemara hkratu rečeno, da bi nekdo, ki se mu je že kaj bolj nagnil dan življenja, zavoljo tega bil na mrtvi točki ter sodil med staro železo, češ — *der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der Mohr kann gehen*. Biti drugačen nego je mladina, se pač ne pravi — biti za nič! Saj se takemu istenju na žive in mrtve upirajo prav najdodelanejši in najpomembnejši plodovi iz zakladnice občečloveškega duha, ki so, kakor uči kulturna

zgodovina — »cvetje v jeseni«: Goethejev Faust, Maeterlinckova izpoved »Pred velikim molkom«, marsikatera drama (Eshil, Shakespeare, Shaw...), ta in oni Rembrandtov večno lepi clair-obscur, precej Tizianovih platen itd. je duhovni utrinek tam med šestim in sedmim križem. Nikar pa ne prezirajmo očitnega dejstva, da se je že »slavi« marsikoga prav trpko maščevalo, če ni znal o pravem času — utihniti.

Sicer pa odgovor na vprašanje, v katerem odseku življenja ustvarjaš v svojem poklicu najbolj kvalitativno, ni tako enostaven, kakor bi morda mislili. Po dosedanjem raziskovanju dosežajo na pr. športniki, gledališki igralci in pevke mladostnih vlog največ uspeha v mlajši dobi. O kupčijskih podjetjih, umetniških storitvah, raznih iznajdbah in raziskovalnih potovanjih bi se dalo reči, da ji je kakovostni indeks največji takrat, »ko je najvišji dan«, ko se kdo nahaja nekako na sredi svoje življenjske poti. A državnikom, političnim ideologom in znanstvenikom po večini zmogljivost kulminira v drugi polovici življenja — ako se jim uspehi ne vrste bolj ali manj enakomerno skozi vso dobo od mladih pa do poznih let.

Kdor hoče biti pravičen sodnik v sporu med »starimi« in »mladimi«, med »očeti in sinovi«, v sporu torej, ki si današnji dan rad grozeče, celo renčeče daja duška, mora po takem pred vsem drugim jemati v račun, da človeška »starost« in pa »mladost« ni dvoje reči, ki bi se med seboj izključevale ter bi ena pomenila sposobnost in pomenljivost, a druga nesposobnost in brezpomembnost za svet in življenje. Če kdo ni več mlad, to še ne pomeni, da bi moral biti trhel štor v gozdu gospodarskega, znanstvenega, umetnostnega, političnega prizadevanja, samo na poti drugim, mlajšim, ki šele hitijo »življenju naproti«. Res, da stara kost ni »ratna« (borbena) kakor mladi svet; toda vzlic temu je ta ali oni še visoko v letih mnogokrat polnovreden tvorec na kakem delovnem poprišču (Pettenkofer, Röntgen, Edison, Tesla...) in sicer zato, ker zlasti življenje v jako razvitih kulturah vselej in povsod terja, da se njegovim zahtevkom, potrebam in nalogam streže na tak način

ali pretežno na tak način, kakršnega mladi človek še ne zmore.

Mladino označuje to, da živi — neposredno, naravnost, v burnem tempu, v »potisočrjenem« taktu, skoraj bi dejal v obliki kratkega stika. S te strani ji narodni pregovor točno očita, da — čez potok skače, kjer je most. Mlademu in mladi vse njuno dejstvovanje prihaja iz prvobitnih, tajno žuborečih virov, ki se nahajajo v podzavestni »človeški, prečloveški« plasti naših gonov in želja. Odtod se jima tudi jemlje vse tisto neugnano, brezkončno hlepenje po novem, drugačnem (*rerum novarum cupidi*), njuna brzosodnost, nepočakanost in zlasti še revolucionarnost. Dober psiholog je moral biti politik, ki je bojda rekel: »kdor ni bil do svojih trideset let radikalen, je idiot«.<sup>1</sup> In naša jeunesse dorée izbruha ob Prešernovi stoletnici tole starejši generaciji v obraz:

O domovina, kdor te ljubi zdaj,  
ljubiti mora s črnim gnevom v duši ...  
kdor se naučil ni kot papagaj  
besed svečanih, svete hrame ruši;  
kdor noče laži dvoriti lakaj,  
je kot drevo, bolehaloče v suši;  
glej, smešna krinka, opičji obraz —  
to boginja svobode je pri nas!

A starejši rod ima za seboj trdo šolo življenja in pa neizprosne stvarne nujnosti, po kateri se snuje resnično življenje. »Časov sile« prelepo pravi pesnik v »Slovesu od mladosti« nevidnemu učeniku te šole. Kdor ni namreč drvel gluhi in slepi »skoz življenja zmede« ter ne živi iz dneva v dan, temu se je pač moralo polagoma razodeti globoko spoznanje: da »kamor tvoja sla te vleče, preveč nagel ne smeš bit'« (Vodnik), da je premnogokrat boljše, najprej šteti do pet, da je često treba — »reculer pour mieux

<sup>1</sup> Nekdo je sicer v zadnjem času snoval »revolucijo starcev«, ki bi naj prinesla kaj »prosperitete« v sedanje ameriško življenje, in sicer s tem, da bi se vsakemu moškemu, ki je 60 ali nad 60 let star, redno izplačeval iz državne blagajne precejšen mesečni znesek, katerega bi prejemnik moral vedno izdati še isti mesec. Toda to je pač le — domislek »amerikanskega« poedinca!



sauter«<sup>2</sup> Skratka — življenjsko izkustvo, ki ga mladi in mlada še nimata, brani normalnemu odrastlecu, da bi samo z nekim prirodnim čutom in pa kar od blizu grabil za življenje, hoteč mu dajati pravec, ter ti svetuje primerno *distanco* do življenja, kadarkoli stopa pred te v novih oblikah.

In tako sta torej mladost pa starost vsaka po svoje, se pravi svojemu bistvu primerno *naravnana* do življenja in vsega tega, kar »je«. Mladina hoče s prožnim korakom neobrabljenih sil v daljavo (za vedno »novimi« cilji) in pa v širino (pa še to in še to!), a starost v globino in kvišku k sintezi in pa do »pedagoških«, za kontinuiteto kulturnega prizadevanja skrbečih vidikov.

Ko sem še v šolo hodil, smo otročaji goreče in iskreno želeli, da bi čim prej dorastli vrha ter lahko živeli in živele kakor »veliki«: kadili fajfo, imeli brke pod nosom, nosile dolga krila in kar je še bilo drugih svoboščin starejšega človeka. Toda tempora mutantur et nos mutamur in illis. Na moč so se obrnili časi, kar za 180 stopinj. Kajti sedaj je tako, da si odrastli in odrastle, možje in žene, postarni in postarne, še celo starci in starke kajkrat krčevito prizadevajo — ostati mladi in mlade ali pa vsaj kazati videz mladosti. Kozmetika, šport, dijeta po kalorijah... naj pomaga v boju, čegar votlo potrebo so marsikomu všepetali — »inflacijski pojavi pretirane mladostniške konjunktüre«. A življenjska modrost in pa resnična »umetnost staranja« izkušeno svetuje starim in mladim: vse ob svojem času!

Saj nam že fiziološko ne ravna isti »živec« dejanja in nehanja na vseh stopnjah, ampak je tako, da se ti snujejo cilji in pota po taktu, ki ga v mladosti ubira ožilje razmi-kajoči nervus vagus, v starejših letih pa ožilje zožujoči nervus sympathicus.

Kajpa »starejši«, ki morajo svoje mesto (doma, v uradu, kulturnem ustvarjanju, politiki...) mlajšim prepustiti, večinoma ne morejo preboleti, da rado — »jajce več od pute ve« (Vodnik). Dinamika sil, ki se javljajo tukaj, pa je tale. »Normalno« se kdo stara le tedaj, ako mu proces

<sup>2</sup> Stopiti korak nazaj, da boš boljše skočil.

staranja teče tako, da je i sam notranje zadovoljen in pa da imajo tudi drugi kaj prida od njega, ko postaja prileten ali star. Temu pa je samo pod sledečima pogojema tako: če se na važnejših prevalih svojega življenja pravočasno in pa prostovoljno odreče takim dobrinam in vrednotam (užitki, nastop, način oblačenja, zabave...), ki spadajo v samolasten inventar prejšnjih, mlajših življenjskih dob — in pa če za nadomestilo vzame take, ki so prikladne »le-tom«, v katera stopa, ali pa vobče niso na nobeno starostno dobo vezana (nekateri »zakladi duha«, na pr. glasba, itd.). Le kdor se tako stara, mu bo »slovo od mladosti« brez bolečin in se bo s pristnim veseljem, to je brez žale misli v srcu spominjal prejšnjih stopenj svojega življenja ter bo tem dobam ustrezajoče vrednote in dobrine tudi odkrito-srčno privoščil mlajšemu rodu.

Ako pa se staranje komu ne odigrava na ta način, tedaj je spomin na mlajša leta »mučen« in kraj tega še marsikdo rad v nič d e v a tiste vrednote ali dobrine, ki odgovarjajo mlajšim stopnjam (»mlade plesalke — stare tercijalke«). Zato je pač razumljivo, da se je mlajša generacija vedno in pri vseh narodih borila z zagrenelostjo (ressentiment) starejše (Staro- in Mladoslavenci, »Pesem mladine« itd.). Samo da se je tudi ta izvor zagrenelosti v teku zgodovinskega razvoja zelo izpreminjal. V manj razvitih, »patrijarhalnih« dobah uživa starost že sama po sebi, zavoljo svoje izkušenosti in uspešnega prizadevanja v življenju, čast in spoštovanje; in to zadržuje nastopek zagrenelosti. Toda čim bolj se s šolo, tiskom, predavanji... širi izobrazba med vse ljudske plasti, tem izdatneje tako oblikovanje ljudem nadomešča življenjsko izkušnost, ki je prej bila izključna last starejše generacije. A čim bolj in pa čim lažje mlajši stopajo na mesto starejših, zlasti še v poklicu, tem jačje se ti čutijo iz svojih »vladajočih« položajev potisnjene v brambo, v — »zapeček«.<sup>3</sup>

Plod teh dognanj pa je velevažen kulturološki spoznatek. Mladost in starost nista dvoje kontradiktornih, to je

<sup>3</sup> Gl. M. Scheler, Das Ressentiment im Aufbau der Moralen. (Abhandlungen und Aufsätze. I. 1915. Str. 81—2.)

takih pojmov, da že po svojem bistvu ne bi drug drugega istočasno trpela na pr. v celoti kulturnega življenja tega ali onega naroda. Le glejmo! Brez dvoma je biološka funkcija mladine — »večna renesansa« (Spranger) naroda, kajti v njej se kontinuum narodove celote neprestano preraja, pomlajuje ali kakor pravi pregovor: ljudstvo se po svoji mladini vedno obnavlja. Saj bi pač vse kulturno življenje naroda moralo ostati do skrajnosti krmežljivo, ako bi ne bilo tistega svežega zaleta, ki mu vedno znova prihaja iz ognja mladih duš ter ga kot nekakšen perpetuum mobile drži v nenehni napetosti. A z druge strani si je zopet nemogoče misliti mladino, ki bi naj bila večni kvas za zdrav kruh narodove kulture, ako ne bi te mladine na vedno novih stopnjah kulturnega razvoja starejši rod organsko uvajal v narodovo gospodarstvo in tehniko, znanost in umetnost, politiko, socialnost, verstvo, moralo...

In pa še tale medsebojna povezanost se ne sme prezreti! Starejši generaciji pripada največ ta naloga, da vse tisto, kar je posamič odkrila, ustvarila, si osvojila v mladosti na tem ali onem kulturnem torišču, pozneje sintetično pretvori v enotne celote različnih obrazovalnih dobrin, da se bo mladina ob njih lahko oblikovala in rastla navzgor. Je pa nesposoben za take sinteze vsakdo, ki ga v poznejših letih preveva »duh praznote«, bodi da je nekoč svoj talent zapravil ali ga ni mogel razviti ali pa ga ni imel. »Saj pač ni krivda starosti, če temu ali onemu brezplodno zapravljena mladeniška in moška leta ne dajejo porabljenih vrednot za plodovite kombinacije.« (Paneth.)

V življenju je torej tako, da si na nobenem torišču (gospodarstvo, tehnika, znanost, umetnost, politika...), ki se res plodno razgibava, starejše generacije ne moremo misliti brez mlajše. Vsepovsod, kjer starejši ustvarjajo kulturne dobrine ali pa odkrivajo nove vrednote, se kaže hkratu živa potreba po — naraščaju. Saj bi sicer moralo priti do zastojev! A nikdar organski odnos med starejšim in mladim rodом ni v tem, da bi mlada generacija naj le nadaljevala staro. Edino le v »prirodi« je tok življenja tako uravnan, da mlada rastlina, ki je vzklila na novo, ali mlada žival, ki se je skotila, zgolj ponavlja, to je v svojem razvoju samo

posnema starejše individue svojega rodu. Toda »kultura« vselej in povsod raste samo na ta način, da starejšim stopajo mlajši, drugače misleči, čuteči in hoteči ljudje v obliki manj ali bolj očitne antiteze nasproti. Tolstoj je to medsebojnost izrazil tako, da po globokih zahtevkih kulturnega življenja in njegove notranje strukture zdrava mlada generacija nikjer in nikoli ne pobira samo sledov za starejšo, ampak jo ob enem i — zanikuje ter tako ali tako pokopava. Šele na ta način, da zoper »teze« starejših stopajo »antiteze« mlajših, se poraja »plodoviti moment« za resnično kultiviranje poedinca in kolektivov, to je za raznovrstne — »sinteze«.

\*

Je pa neopravičen »puerilizem«, če se današnji dan ponekod (v »heroičnih« državah) mladina stavi v središče javnega življenja. Kajti vsak pretirani kult mladine je v resnici pač — starostni pojav, resignacija v prid nedoraslemu dediču. To povsem točno naglaša leydenski filozof Huizinga, ki skuša v svojem najnovejšem spisu najti pravo diagnozo kulturni krizi sedanje dobe.

Izid pričujočih razmišljanj: kakor mladost, prav tako ima tudi starost — svoj smisel, svojo vrednost in svojo notranjo nujnost (svojega »demon«). Torej ne »ali — ali«, temveč: eno in drugo!

---

*Dragočin Cvetko, Ljubljana:*

## **Socialna struktura dijakov na mariborski klasični gimnaziji.\***

Opredelitev ljudi po socialnih slojih postaja dan za dnem izrazitejša. Prepadi med njimi se poglobljajo in ostrijo, da skoraj ni prehoda. Sloji se drug od drugega vedno bolj oddaljujejo in zlasti med obema krajnikom je nasprotje vedno večje. Vzroki te opredelitve so mnogoštevilni: gospodarstvo, vzgoja, morala, svetovni nazor, način dela, skratka vse, kar ustvarja človekov duhovni obraz. Tudi milje (okolje): dom, cesta, ljudje, šola, društva, vsa okolica — je različnim ljudem različen in govorimo o tolikih občnih okoljih, kolikor je slojev. V pojem okolja, čegar silna moč često preoblikuje človeka v ugodnem ali neugodnem smislu, moramo vključiti tudi kulturo, politiko in sploh vse, kar je zvezano s človekovim življenjem pa dejstvom. — Različni sloji živijo torej v različnem okolju. Tudi življenjski pogoji in rezultati življenjskega dela so različni. Te razlike se očitujejo povsod, koderkoli nastopa in deluje človek. Vse, kar nas obdaja, nas i oblikuje. Odtod silni vpliv tega pomembnega činitelja, ki soustvarja socialne sloje ter soustvarja vzgojo in izobrazbo.

Dijaki mariborske klasične gimnazije se ločijo v kmetijski, delavski in meščanski sloj. Gospodarski položaj je v vsakem izmed teh slojev drugačen.

Kmetiskemu sloju pripadajo otroci velikega, srednjega in malega kmeta; praktično te razdelitve nisem mogel porabiti, ker iz šolskih vpisnic, ki so mi bile na razpolago, premoženjske razlike niso razvidne.

Delavski sloj sestavljajo otroci rudarjev, viničarjev, vobče ljudi, katerih gmotnih položaj je nestalen in

---

\* Gospodu ravnatelju mariborske klas. gimnazije M. Mastnaku, ki mi je s svojim dovoljenjem omogočil izdelati to študijo, se za naklonjenost iskreno zahvaljujem. — Pis.



zelo težak ter se jim življenjske potrebe morajo zožiti do skrajnih meji.

Meščanski sloj tvorijo deca uradnikov, trgovcev in obrtnikov, torej ljudi, ki vsi živijo v skoraj enakem ali vsaj zelo sličnem okolju. V meščanskem sloju ločimo tri tipe: poslovnega človeka (trgovec, obrtnik), srednjega uradnika in višji sloj.<sup>1</sup> Med vsemi je velika razlika ne le po gmotnem položaju, temveč zlasti še po vzgoji, svetovnem nazoru in kulturnem udejstvovanju. Meščanskemu sloju pa pripadajo tudi otroci učiteljev in raznih uradnikov na kmetih, torej oni, katerih način življenja je najbolj prilagojen in sličen mestnemu načinu in ki uživajo meščanskim otrokom enako ali slično vzgojo. Njihova celotna usmerjenost se ostro razlikuje od kmetijske in delavske.

Kmetskega trgovca in obrtnika sem prištel h kmetškemu sloju, ker je po gospodarski plati in v glavnem tudi po vzgoji član kmetijske skupnosti (kolektiva). Ima največkrat tudi posestvo ter se bavi z gospodarstvom. Glavni posel pa mu je trgovski, zato je njegova miselnost nekoliko drugače usmerjena, ko pa pristna kmetijska. A kljub tem razlikam spada bolj v kmetijski, kakor v meščanski sloj.

Kmet v bližini mesta, katero nanj vpliva ter je zato prevzel v marsičem meščanske navade in se približal meščanski miselnosti, se razlikuje od pravega kmeta, ki živi daleč od mesta. Teh in drugih razlik je v istem sloju mnogo; našteval jih ne bom, ker tako podrobnega razlikovanja iz tehničnih razlogov nisem porabljal. Te razlike pa tudi niso tako pomembne in ostre, da bi odločilno vplivale na potek vzgoje ali da bi ustvarjale nov življenjski način ali morda celo nov sloj.

## I. Splošna opredelitev učencev po slojih.

1. Kakor nam kaže grafični list I., niso v prvih razredih kmetijski učenci od šolskega l. 1919/20 do 1934/35 nikoli dosegli polovice vsega dijaštva, temveč največ 45% (v šol. l. 1928/29), ko je bil njihov dotok na srednje šole zaradi izredno ugodnega gospodarskega položaja največji. Ves čas dotlej in poslej pa se je njih število gibalo pod 40% in je v

<sup>1</sup> Gl. O z v a l d: Duševna rast otroka in mladostnika, str. 52—54.

šol. l. 1932/33 padlo celo na 25,6% vseh učencev. Število kmetškega dijaštva je v glavnem závisno od vsakokratnega gospodarskega stanja in sposobnostne izbire (selekcije). V dobi dviga (konjunktura) je kmet lahko šolal svoje otroke. Pa tudi takrat se večinoma ni prenačil, ampak je izbral onega, ki se mu je zdel za študij najsposobnejši; ostale sinove je obdržal doma, ker je potreboval delavcev. Zaradi višjega števila premožnih kmetov se je v tem času povečal obisk kmetških dijakov na mariborski klasični gimnaziji.

Tudi danes, v pričo težkih gospodarskih razmer, je na tem zavodu še vedno precej učencev iz kmetškega sloja. Kako to, ko je vendar današnje kmetovo gospodarsko stanje popolnoma nasprotno onemu v letih 1928—1930? Vzrok je v sodobnem gospodarstvu samem! I danes potrebuje kmet delavcev; njegovim pridelkom pa je cena padla tako nizko, da mnogokrat večje družine več ne more primerno oblačiti in preskrbovati. Zato jih, če količkaj more, pošilja v srednje šole. Danes šola svojo deco le kolikor toliko premožni kmet. Ker pa se je zavoljo slabega gospodarskega položaja število premožnih kmetov občutno znižalo, je temu primerno padlo tudi število kmetških dijakov (l. 1927/28 je bilo v I. razr. tega zavoda 71 kmetških dijakov, l. 1933/34 pa le 46!).

2. Na delavski sloj vplivajo gospodarske razmere najbolj. Število brezposelnih delavcev zelo narašča; delavčev gmotni položaj je nestalen in delavec živi neprenehoma v bojazni ter negotovosti. Podjetje ga lahko odpusti danes ali jutri. Da razbremenijo starše, se morajo otroci osamosvojiti. Že zato je število delavskih dijakov na mariborski klasični gimnaziji, pa tudi na ostalih naših srednjih šolah in prav tako i na univerzah, najnižje. Ker živi delavec v svoji nestalnosti kar »stalno«, se pravi brez posebnih naraščanj in padanj, zato je število delavskih dijakov na tej gimnaziji bilo izmed vseh najbolj stalno. V letih 1919/20 do 1934/35 je znašalo 2—9 učencev in tega viška doslej še ni prekoračilo (gl. graf. list I.). To pa je razumljivo še z enega vidika: številčno stoji namreč delavski sloj izmed vseh najnižje, kajti delavcev je proti številu kmetov in meščanov najmanj.

3. Večino dijaštva na omenjenem zavodu tvori meščanski sloj. Uradniškim otrokom je bodoči uradniški poklic dediščina, zato študirajo v gimnazijah in učiteljskih. Tudi otroci obrtnikov in trgovcev obiskujejo srednje šole, vendar pa mnogokrat prevzamejo obrt svojih staršev ali se izučijo druge obrti ter se v manjši meri posvečajo uradniški službi. — Gmotni pogoji in skrb za »lepšo« bodočnost torej povzročajo, da so meščanski otroci zastopani na vseh zavodih, tudi na naši gimnaziji, v največjem številu. V letih 1919/20—1934/35 je bilo na mariborski klasični gimnaziji v prvih razredih od 68 (1926/27) do 133 (1930/31) učencev iz meščanskega sloja, v odstotkih od 50,7% (1928/29) do 72,1% (1933/34) vsega dijaštva. Te številke pa dokazujejo, da razmerje med številom kmetske, delavske in meščanske mladine na tej srednji šoli ne odgovarja občnemu številčnemu razmerju med kmetiskim, delavskim in meščanskim prebivalstvom.

Prej smo ugotovili stalnost v številu delavskega srednješolskega naraščaja. Te pa ne najdemo ne glede kmetiskih in ne glede meščanskih dijakov; njihovo število se namreč neprenehoma dviga in pada.

Navedene številke veljajo za vse prve razrede. V ostalih razredih pa število (zaradi slabih uspehov, izstopa in prestopa v druge zavode pa vstopa z raznih drugih šol) zelo skače. O tem priča tale tabela, ki kaže stanje učencev od I. do VIII. razr. v letih 1919/20 do 1926/27:

| Leto                | Razred | Število učencev po slojih |      |      |     |       |      |        |
|---------------------|--------|---------------------------|------|------|-----|-------|------|--------|
|                     |        | kmet.                     | %    | del. | %   | mešč. | %    | skupaj |
| 1919/20             | I      | 43                        | 32,8 | 3    | 2,3 | 85    | 64,9 | 131    |
| 1920/21             | II     | 33                        | 31,7 | 6    | 5,8 | 65    | 62,5 | 104    |
| 1921/22             | III    | 21                        | 22,8 | 1    | 1,1 | 70    | 76,1 | 92     |
| 1922/23             | IV     | 23                        | 32,9 | 1    | 1,4 | 46    | 65,7 | 70     |
| 1923/24             | V      | 19                        | 36,6 | —    | —   | 33    | 63,4 | 52     |
| 1924/25             | VI     | 22                        | 44,9 | 2    | 4,1 | 25    | 51   | 49     |
| 1925/26             | VII    | 22                        | 44   | 1    | 2   | 27    | 54   | 50     |
| 1926/27             | VIII   | 22                        | 45,8 | 1    | 2,1 | 25    | 52,1 | 48     |
| Viš. teč. izp. 1927 |        | 22                        | 45,8 | 1    | 2,1 | 25    | 52,1 | 48     |

Vobče je bil obisk dijaštva na omenjenem zavodu v letih 1919/20 do 1934/35 visok in je bilo v prvih razredih od 102 (1922/23) do 194 (1930/31) učencev. Zadnje leto se je obisk zopet povečal, število učencev se je znatno dvignilo.<sup>2</sup>

Številčno je na mariborski klasični gimnaziji na pr-  
vem mestu meščanski sloj, ki mu sledi kmetski, temu  
pa po številu zelo oddaljen delavski učenec. — Število  
srednješolcev iz raznih slojev določajo predvsem gospo-  
darske razmere; izbira po nadarjenosti se vrši le  
v kmetem in morda še v delavskem sloju.

## II. Učni uspeh dijakov z ozirom na socialni sloj.

Dejali smo, da živijo kmetski, delavski in meščanski  
otrok vsak v svojem okolju; življenjski način, vzgoja in  
smoter, vse to je v raznih slojih različno.

Domača hiša, hlev, sadovnjak, pašnik, njiva, gozd, delo  
in zopet delo, od ranega jutra do poznega večera: to je milje  
kmetkega otroka. Ta ne ve, kaj je kino, gledališče. O  
mestu je dobil v ljudski šoli le neke obče predstave. Kmetki  
otrok sprejema pač manj vtisov nego mestni; zato pa se  
mu ti zarijejo globoko v dušo. Njegova duševnost je obli-  
kovana globinsko, njegovo delo je premišljeno in smoteno  
ter to, kar počne, navadno i uspešno konča.

Meščanski otrok je ves drugačen. Ulica, gledališče,  
kino, avtomobili in tramvaji, čudovite izložbe in visoke hiše,  
vrvenje, pisano življenje: sredi tega sveta živi meščanski  
otrok. Neprestano dobiva različnih predstav, zato gre  
mnogo vtisov preko njega in ostanejo v njegovi duši kajkrat  
le sledovi. Doma ne pomaga, ker ga navadno pri delu ne  
potrebujejo. Za učenje mu preostaja časa, vendar pa ga ne  
porablja za učenje, saj ima še vse polno drugega »dela«. Kdo  
neki bi se branil žoge, ulice, tovarišev, ko je vse tako  
vabljivo! Za njegovo vzgojo se malo brigajo zlasti obrtniški  
in trgovski starši, ker jim čas tega ne dopušča; gmotno pa

<sup>2</sup> Letos (1935/36) je v I. razredu skupaj 160 učencev; od teh je kmet-  
skih 51, večino pa sestavljajo meščanski in delavski. Ker sem dobil po-  
datke o njih pozno, zato v graf. listu I. njihovo število ni začrtano.

so otroci meščanskih družin vsaj razmeroma preskrbljeni ugodno. Ker ni vaje resnega dela, je meščanski otrok nesamostojen, toda iznajdljiv in se v izpremenjenem položaju znajde hitro. Zato mu tudi šola ne daje mnogo dela. Sicer pa pri učenju marsikateremu pomaga »instruktor«, ki je navadno njegov kmetski sošolec.

Že v začetku smo ločili tri vrste »meščanov«; vzgoja njihovih otrok se loči po teh vrstah. Otroci p o s l o v n e g a človeka imajo v gmotnem oziru vsega dovolj. Manjka jim pa nečesa, kar je za vzgojo tolike važnosti: duhovnega stika s starši, ki jih zaradi omejenega časa prepuščajo raznim vzgojiteljem, instruktorjem, služkinjam. Otroci s r e d n j e g a uradnika živijo v ugodnem okolju: so v stiku s starši in tudi gmotno jim ni slabo. Najboljše pa je pač otrokom v i š j i h slojev (zdravnik, odvetnik...), ker jim starši nudijo vsega za življenje ter jim tudi dajejo duhovne pobude. Vzgoja meščanskih otrok je torej prav različna, dočim je pri kmetijskih otrokih dokaj enaka ter se drži običajne poti in tradicij. Prav zato kmetski fant (deklé) duševno ni preveč razgiban.

Za vse meščanske in vobče tudi za delavske otroke velja, da gredo v nečem pred kmetijskimi: bogastvo predstav in množica doživljajev jih žene k hitrejšemu miselnemu razvoju. Tega okolje ne zahteva v toliki meri od kmetijskega otroka.

P r o l e t a r s k e m u otroku je najteže. Glad, prepiri, kletve, alkohol, večni boj za obstanek, neprestana negotovost, nezdravo in tesno stanovanje, bolezen, mraz: v tem okolju živi ta otrok. Kakšna je vzgoja, si lahko mislimo. Oče in mati sta ves dan odsotna in tako nista z otroki v duhovnem stiku ter tudi gmotno ne moreta za njih dolgo časa skrbeti. Delavski otrok mora stopiti čimprej v poklic; le malo je onih, ki se prerinejo do mature, kaj šele do akademske diplome; njihov boj za življenje jim je težak. Ni denarja, ne časa, da bi se delavski dijak mogel vztrajno učiti in, kakor bi trebalo, pripravljati za šolo. Zato pa hitro, včasih še prehitro dozoreva.



## a) Neuspehi v I. razredu.

V I. razredu kmetski dijaki niso kdo ve kaj uspevali. Grafični list II. kaže, da so v 8 primerih bili kmetski učenci boljši od meščanskih, toda v ostalih (tudi 8) primerih so uspevali meščanski dijaki boljše od kmetskih. Razmerje glede na neuspeh kmetskih in meščanskih učencev je v I. razredih torej 1 : 1. Kljub temu ravnotežju pa vobče uspevajo kmetski učenci v I. in včasih II. razredu slabše ko meščanski in sicer zlasti zato, ker se v tem šolskem okolju znajdejo mnogo težje. V naslednjih razredih pa kmetski učenci uspevajo yedno boljše, kar lepo prikazuje sledeča tabela:

| razred: | leto:   | slab uspeh v %: |
|---------|---------|-----------------|
| I.      | 1919/20 | 27'9            |
| II.     | 1920/21 | 30'3            |
| III.    | 1921/22 | 19'3            |
| IV.     | 1922/23 | 17'4            |
| V.      | 1923/24 | 5'3             |
| VI.     | 1924/25 | 4'5             |
| VII.    | 1925/26 | 4'5             |
| VIII.   | 1926/27 | —               |

Uspehi so postajali vsako leto lepši in od prvotnih 27'9% negativno ocenjenih kmetskih gimnazijcev je padlo v VII. še 4'5 %, a v VIII. razr. nobeden. Ker bi podobne tabele zahtevale preveč prostora, sem se omejil na neuspehe v I., IV. in VIII. razredu in jih prikazal na grafičnem listu II.

Delavski otroci so obiskovali mariborsko gimnazijo v izredno nizkem številu. Koliko jih je bilo in zakaj je njihovo število tako nizko, sem povedal že v prvem delu. Njihovi neuspehi so zavoljo majhnega števila še bolj vidni. Odstotno razmerje neuspehov posameznih slojev do vsega dijaštva nam ne pove mnogo in prav zato moramo izvesti primerjave v tem ali onem sloju samem. Tako je l. 1921/22 v I. razredu padlo 100% delavskih učencev, l. 1922/23 50%, l. 1926/27 80% itd. Odstotki so dovolj zgovorni in posebnega pojasnila ni treba. Neuspehi so razumljivi; pot do uspehov delavskega otroku največ zavira okolje, v katerem živi.

Kakor kaže grafični list II., je odstotek negativno ocenjenih učencev v I. razredu zelo visok. Poleg že omenjenih vzrokov (sloj, okolje...), močno vpliva nenadni prehod iz ljudske v srednjo šolo, se pravi iz enega učnega sistema v drugega. Tega vsak otrok ne zmore. Učni načrt I. razreda klas. gimnazij je zelo obsežen in zahteva učenje kar dveh tujih jezikov: latinskega in francoskega, kar je za otroka dokaj težavno. Pa tudi starostna stopnja učencev se uveljavlja. Vstop v I. razred srednje šole je dovoljen z dovršenim 4. razr. osnovne šole, ko je otrok star nekako deset let. Marsikateri v tej dobi še ni zrel za način dela v klasični gimnaziji, ta ali oni pa tudi prinese premalo znanja, da bi mogel uspešno slediti pouku. Nedavno je neki gimnazijski ravnatelj nazval večino desetletnih prvošolcev »dojenčke«, ne brez razloga.

#### b) Neuspehe v IV. razredu

(tudi nižjega tečajnega izpita) kaže jasno grafični list II.

Razvidno je, da so v IV. razredu (1922/23 — 1933/34) dosegli boljše uspehe kmetski v 8, meščanski pa v 3 primerih; enkrat (1922/23) je bilo razmerje enako. Iz tega sklepamo, da so v teh razredih kmetski dijaki dosegali vobče boljše uspehe kakor meščanski učenci. V vsako število so vedno všteta tudi dekleta.

#### c) Učni neuspehi v VIII. razredu.

Kakor nam dokazujejo statistične in grafične ugotovitve, so tudi v VIII. razredu kmetski učenci uspevali boljše od meščanskih. Pri višjem tečajnem izpitu so kmetski učenci dvakrat pokazali boljše uspehe ko meščanski, enkrat pa slabše. V ostalih 6 primerih pa neuspehov ni bilo (gl. grafični list II.). K rednim učencem sem prišteval tudi privatiste.

Od 100 % kmetjskih prvošolcev jih je (l. 1919/20) maturiralo 51,1%, od meščanskih pa 29,4%; ostali odstotki so razvidni iz grafičnega lista II. Število delavskih dijakov je bilo zelo nizko in za primerjavo ni pomembno. Kmetjskih dijakov

je ostalo v osmih primerih od devetih več kakor meščanskih, ki so v tem oziru prevladali kmetske le enkrat in sicer v šol. l. 1934/35 (prvi razred v šol. l. 1927/28). Ne samo, da je odstotek kmetskih maturantov z ozirom na svoj sloj bil višji od meščanskega, celo mnogo višji je bil! Obe točki, b in c, tehtno utemeljujeta trditev, da so kmetski učenci vso dobo (1919/20 do 1934/35) v splošnem uspevali (razen v I. razredu) mnogo boljše ko meščanski.

### III. Dekleta na mariborski klasični gimnaziji.

Do l. 1928/29/30 so skoraj izključno bile iz meščanskega sloja. Iz premožnejših kmetskih družin so vstopale večinoma šele po teh letih. Deklet iz delavskega sloja razen redkih izjem ni bilo. Število učenk se je dvigalo l. 1927/28 in je doseglo višek l. 1930/31, ko je bilo v I. razredu 65 deklic, kar tvori značilni vrh v grafičnem listu I. Danes njihovo število na tej gimnaziji pada, na realni gimnaziji pa najbrž narašča; l. 1934/35 jih je bilo v I. razredu klasične gimnazije le 29.<sup>3</sup>

Na podlagi podanega ugotavljam sledeče:

1. Številčno je na mariborski klasični gimnaziji najbolj zastopan meščanski sloj, ki mu sledi kmetski. Število delavskih dijakov je bilo na tem zavodu doslej zelo nizko.

2. Najboljši šolski uspeh vobče so v razdobju od 1919/20 do 1934/35 dosegli dijaki iz kmetskega sloja.

3. V I. razredu so kmetski in meščanski učenci uspevali sicer sorazmerno, vendar pa je splošni uspeh kmetskih učencev v tem razredu slabši.

4. Dekleta so na tem zavodu v navedenem razdobju uspevala slabše a) kakor vsi dečki in b) slabše kakor posebej dijaki iz meščanskega sloja<sup>4</sup> (prim. op. 4 in ostanek učencev v graf. listu II.).

<sup>3</sup> Po podatkih, ki sem jih dobil, je v letošnjem šol. l. 21 deklet v I. razredu in sicer: 2 iz kmetskega sloja, 4 iz delavskega, 15 pa iz meščanskega.

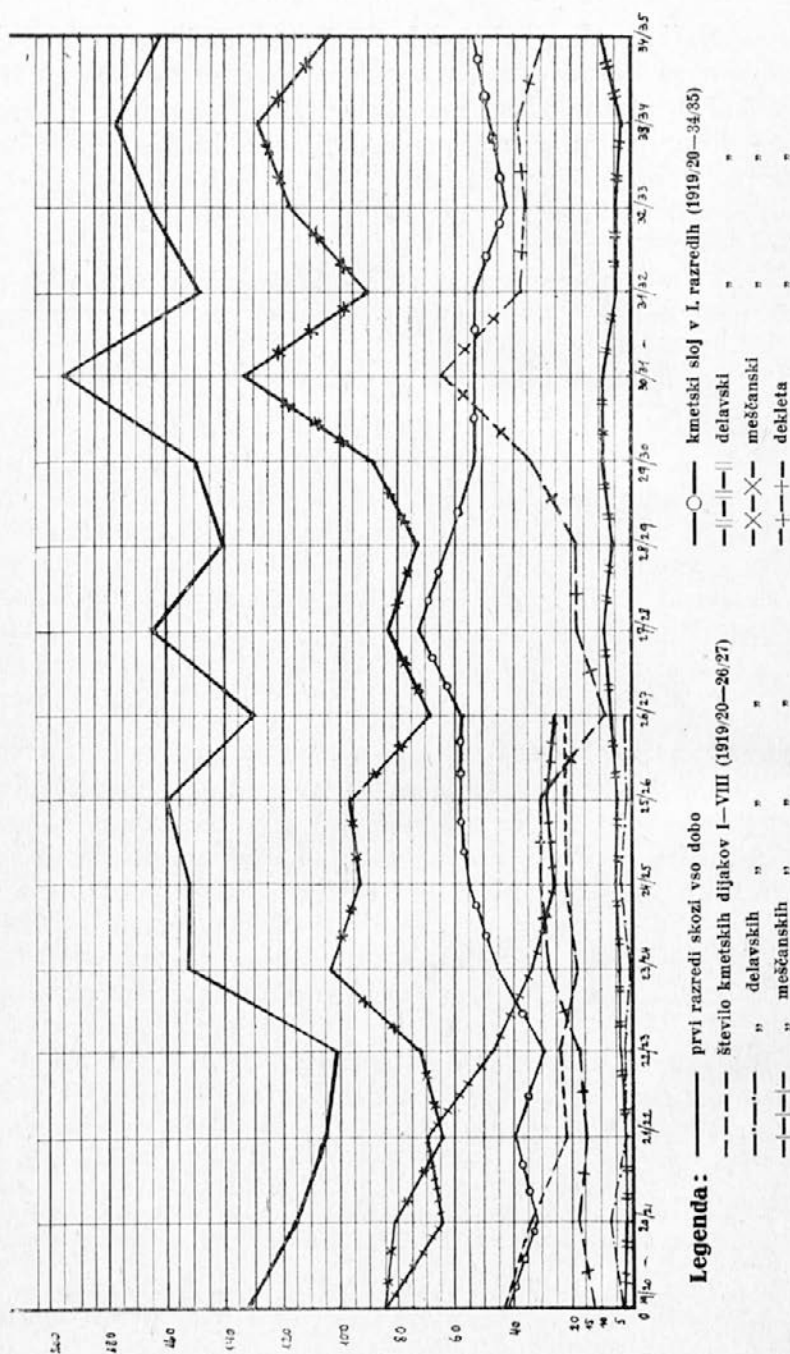
<sup>4</sup> Ostanek deklet je bil na koncu gimn. študija v l. 1926/27—1934/35 postopoma sledeči (v %): 35,7, 29,4, 26,6, 25, 26,9, 3,4, 43,3, 125, 5,9! —

Naši rezultati niso dokončni zaključki, ne norme. Števelike na kateri drugi, n. pr. realni gimnaziji bodo najbrž dokaj drugačne, zlasti kar zadeva število učencev z ozirom na sloje; odstotek meščanskega dijaštva bo verjetno mnogo višji. Učni uspehi posameznih slojev bodo najbrž podobni, vprašanje učnega uspeha deklet pa puščam odprto.\*

---

\* Cvetkova študija je dosegla ves uspeh, če da povod za podobno proučevanje i ostalih naših šol, ne samo srednjih, ampak vseh! — Op. ur.

Grafični list I.







## Varsivo deklet.

Mlado dekcle je na poti v življenje. Še jo varuje misel na otroška leta in tiha, močna vera. A vse polno je življenje čudežnih novosti, dozda ji neznanih lepot, nepoznanega veselja. Življenje vabi in kliče. Dom vsega tega nima; želja po zasluženih dobrinah je tako močna, da je dekcle pripravljeno odreči se domu in oditi v tujino — za srečo. Če je doma še pomanjkanje, težko delo, malo ali nič zaslužka, pa je odhod z doma že kar lahak.

Do dva tisoč je v Sloveniji vsako leto deklet, ki iz teh nagibov zapuste domačo hišo. Pot jih vodi v tovarno, v razne službe izven domačega kraja, posebno velik je dotok v mesta, zlasti še v Ljubljano, Zagreb, Beograd.

Neizkušenemu, na male selske razmere vajenemu dekletu je tujina nova, vsa bleščeča in vabljiva, zlasti vrvež velikega mesta jo vso prevzame. V novih razmerah, ki so prav vse drugačne ko domače, ne ve prav, kaj naj stori, kam naj se obrne. Poštena in zaupljiva, dobra in nepokvarjena kakršna je, vidi tako tudi svojo okolico. A tujina je mrzla in neprijazna; vedno hoče nekaj, a dá silno nerada. Vzame, kolikor največ more telesnih in duševnih moči; prostost — vnanja in notranja, je omejena; čas in delo sta v njeni službi, kar celega človeka si prisvoji. Tako je le malo tistega, kar je tujina pripravljena dati, dasi bi bilo za mladega človeka največje važnosti; ta ali ona možnost za nadaljnjo izobrazbo, različne vrste služb, samostojnost, osamosvojitev v mestni vihri, zunanja izvežbanost in življenjska vzgoja so skoro edine dobrine, ki jih sme pričakovati. Dosegljive pa so le tedaj, če so temelji zdoma trdni, če so življenjske potrebščine zagotovljene in če ima dekcle za svoj prosti čas potrebno oporo ter je v sebi trdno, dozorelo, značajno. Zato je tudi razumljivo, da se toliko mladih deklet v tujini pokvari, izgubi. Koliko hudega so morala prestati ta dekleta v mestih, če se je v teku let pokazala potreba po resnični in dejanski pomoči zanje. Res, da so se ustanavljala poselska in služkinjska društva v ta namen, toda niso mogla vseh zajeti. Zato so članice raznih ženskih društev iskale vedno bolj prilike, da bi dekletom, ki so v mestu prepuščene samim sebi, mogle nuditi oporo in pomoč, katere so tako potrebne.

Dejstvo je, da podeželska dekleta hitro odpovedo, ko pridejo v mesto v nove razmere. Že skrb in trud pri iskanju službe jih oplaši in spravi iz ravnovesja. Kako težko pa je šele za mladega

človeka, da bi postal miren in hladnokrven nasproti vsem vabljlivo-stim mesta in njegovih čarov. Doslej je bilo dekle v krogu rodbine, prijateljic, znak in domačega kraja. Življenjska pot, versko življenje doma, naziranje o pravici in krivici je bilo jasno načrtano. Okolica, v kateri je živelo, je bila znana in nič neobičajnega ni zahtevala. Zdaj pa pride vse novo in tirja odločitve od nje same. Tam kino z vabčimi slikami, tu godba in ples, veselje in smeh. Ali ne bo tu i zanj vsaj nekaj veselja? Kaj ne bo lahko pozabila vse neprijetnosti v službi, ves trud pri nenavadnem delu, mraz in puščobo svoje podstrešne sobice z vegasto in polomljeno opravo, vso zapuščenost, vse domotožje? Pa bodo dobri in prijazni ljudje okoli nje, ki so pripravili to veselje samo zanj in za taka dekleta, ki so tako sama...

Ko bi vsaj starši, zlasti mati, pred odhodom hčerke v tujino premislili, je li pač dekle po svoji naravi, letih in vzgoji dovolj trdna za težave, ki jo čakajo v tujini, in je li prav tujina za njen razvoj najprimernejša. Če se po resnem premisleku prepričajo, da je odhod v tujino potreben in koristen, potem naj pa tudi za to pot vse potrebno pripravijo.

Že kakih 40 let se vedno gosteje razpleta po vsej Evropi in tudi že i po drugih delih sveta mreža društvenih naprav za varstvo deklet, ki so namenjene dekletom v tujini. »Kolodvorski misijoni« so na razpolago dekletom in ženam, pa tudi otrokom in vobče vsem pomoči potrebnim potnikom v vseh dvomih in težavah. Kolodvorska pomočnica je na roko pri prestopih, spremlja v mesto, pomaga poiskati razne urade in ustanove, skrbi za zavetje in posreduje vso tisto pomoč, ki jo dekle trenutno rabi. Vse nadaljnje delo zanj prevzame »društvo za varstvo deklet«, ki je Kolodvorski misijon njegova ustanova. Ima posvetovalnico in svojo pisarno, zavetišče in posreduvalnico za službe, vse ustanove, ki naj služijo pomoči potrebnim dekletom in ženam.

Kolodvorsko pomočnico spoznaš po belo-rumenem znaku na rokavu; prisotna je pri vseh vlakih, ki prihajajo v mesto, spremlja pa tudi in pomaga pri odhodu vlakov, če je potreba. Na delo kolodvorskega misijona opozarjajo plakati v belo-rumeni barvi na vseh večjih kolodvorih, v manjših krajih pa podružnice društva za varstvo deklet oskrbujejo to delo. To društvo kot socialno-karitativna varstvena ustanova skrbi tudi za dekleta v službah: da jih obvaruje izkoriščanja, zaprečuje nevarnosti, ki nastajajo iz službenega razmerja. V prostorih društva so tudi shajališča, kjer se zbirajo zaposlena in brezposelna dekleta k pouku, zabavi, predavanjem, tečajem. Ti domovi za varstvo deklet skušajo potujočim, služočim ali brezposelnim dekletom nuditi res nekoliko »doma« ali vsaj košček domačnosti, ki je tako zelo pogrešajo.

Društva, kolodvorski misijoni in domovi so v tesni zvezi med seboj; tudi z inozemskimi napravami te vrste so v stalnih stikih, ker prihajajo in odhajajo dekleta iz kraja v kraj.

V Jugoslaviji imamo take varstvene ustanove za dekleta v tehle mestih:

**v Ljubljani:** Društvo za varstvo deklet, Masarykova 12; Kolodvorski misijon na glavnem kolodvoru; zavetišče, prenočišče in posredovalnica, Kotnikova ulica 8;

**v Mariboru:** Društvo za varstvo deklet in Kolodvorski misijon;

**v Zagrebu:** zavetišče, prenočišče in posredovalnica »Naš dom«, Bakačeva 4;

**v Splitu:** Društvo za zaščito djevojaka, zavetišče, prenočišče in posredovalnica, Rimska ulica 3;

**v Beogradu:** zavetišče, prenočišče, posredovalnica, Kösterjeva 19;

**v Skoplju:** Dom sv. Marte, zavetišče, prenočišče, posredovalnica, Karadordeva 56;

**v Sarajevu:** Zaklonišče ss. božje ljubavi, Banjski breg.

---

*Ethin Bojc, Ljubljana:*

## **† Nadzornik Josip Novak in njegova Biografija kranjskih šolnikov.**

Sedanji čas tehničnega napredka in gospodarskih reform se bore malo skrbi za tiste sodobne pojave in tokove, ki pod zunanjo skorjo »dnevnega življenja« mirno, a neutrudno spajajo večnostne vrednote preteklosti z bodočnostjo, ne meneč se za »hrup dneva« in njegovo trenutno usmerjenost. Zato pa so v veku, ko kar doslovno veljajo Prešernove besede, da »človek toliko velja, kar plača«, tem bolj uvaževanja vredni tisti redki kulturni delavci, ki jim gredo besede istega pesnika v znani glosi: »On živi, vmerjé brez dnarja... Med take čiste, tihe in skromne duhovne delavce moramo prištevati tudi Josipa Novaka, odličnega slovenskega šolnika v polnem pomenu besede.

Kot osnovnošolski učitelj je pokojni Jos. Novak služboval najprej na Dobravi pri Ljubljani, kjer je bil — po njegovi lastni biografiji — 11. učitelj v vrsti svojih prednikov (med njimi tudi Andrej Praprotnik, 1853—1858!). Njegov predstojnik Rant Matija (1885—1907) mu je bil s svojo marljivostjo in zmožnostjo (dopisoval je v »Novice«, »Učit. Tovariša«, »Slovenskega Učitelja« in »Edinost«) nedvomno dober mentor pri začetnem učiteljskem delu. Sam ga imenuje »ljubeznivega predstojnika«. Drugo njegovo službeno mesto je bila Brezovica, kjer je služboval le 3 leta, tretje Idrija, kjer je bil 15 let. Prav ta kraj, ki je igral v šolskem pogledu veliko in važno vlogo, saj je bila tu celo učiteljska pripravnica (1852—1866), mu je dal kajpa precej pobude za zgodovinsko obdelavo našega šolstva, česar se je lotil pozneje s svojo »Biografijo kranjskih šolnikov«. Do zgodovinskega dela je moral imeti veselje in zanimanje že od prej, saj je napisal že l. 1907 »Zgodovino brezoviške župnije« (izšla kot ponatis iz »Zgodovinskega zbornika«); zadnji čas pa je poleg omenjene Biografije pripravljaval zgodovino župnije Vodice in se sploh bavil s svojo šentviško okolico v zgodovinskem pogledu. Poslednje službeno mesto pa je bilo Kočevje, kjer je bil 13 let okrajni šolski nadzornik za kočevski okraj. L. 1924 je bil nekaj mesecev tudi višji šolski nadzornik v tedanji ljubljanski oblasti. Pokojni je spisal tudi več »Slovenskih vadnic« za nemške osnovne šole in izdal več tiskanih nadzorniških poročil. Do l. 1912 je bil sourednik »Slovenskega Učitelja«. Pri družinskem listu »Mladika« je vodil uganke, v cerkvenem listu »Naš Zvon«, ki izhaja v Št. Vidu, pa je od



1932. l. dalje popisoval razne stare ugledne domače osebe s pravo zgodovinsko vestnostjo in izredno velikim čutom za duhovna dejanja pod zaglavjem »Naši možje in žene«. Omeniti moramo tudi knjižico »Šmarna gora« (1928), ki razodeva že omenjeno lokalno - zgodovinsko zanimanje. Znan pa je tudi po svoji karitativni dejavnosti (v »Vincencijevih konferencah«) v Idriji, Kočevju in Št. Vidu.

Njegovo delo »Biografija učiteljstva na bivšem Kranjskem« obsega seznam šolnikov od najstarejših dob (13. stoletje) do l. 1869. Ta seznam je skrbno sestavljen in kaže zgodovinsko marljivost pokojnika, ki je delal na njem več let, se vozil skoro vsak dan iz Št. Vida v Ljubljano in presedal cele dneve po tukajšnjih knjižnicah in arhivnicah (škofijski, gubernialni, deloma občinski, muzejski in licejski arhiv ter vse večje knjižnice, zlasti študijska in muzejska), kjer je izčrpal zlasti muzejska izvestja oz. poročila muzejskega društva ter vse šolsko in drugo starejše časopisje. Pri znanstvenem delu mu je bil — po lastnem zatrdilu — formalni mentor ravnatelj študijske knjižnice g. dr. Šlebinger. Seznam je urejen po abecedi, pričinja z Abramom Leopoldom in končuje z Žumrom Ožboltom. Že zaključeni seznam je z nekaterimi podatki še pozneje izpopolnjeval. Zbrano in na ta način urejeno gradivo je pisano lastnoročno z lepo, tupatam prečrtano, vendar čedno in zelo razločno pisavo na eno stran pisarniškega polnega formata, s primernim robom in numeracijo. Vidi se, da je pokojnik stvar že pripravil za tisk in je (kot mi je pravil sam l. 1932, ko je imel že seznam urejen in mi ga tudi dal na ogled) vpraševal po založniku — brezuspešno. Seznam je nepopoln toliko, ker obsega le kranjske (in ne tudi štajerske) šolnike, ki so spadali tedaj pod Gradec, kjer se nahajajo zadevni arhivi, ki še čakajo znanstvene obdelave na podoben način. In tako omenja le tiste kraje iz bivše Štajerske, v katere so zašli šolniki iz bivše Kranjske bodi na lastno prošnjo bodi kako drugače, ter prav tako nekatere kraje na Primorskem in Koroškem. A vse to le do l. 1869, čeprav se je avtor potrudil navesti nekatere podatke o učiteljstvu tudi preko te letnice, na katero je bil vezan radi njenega pomena, ki ga v zgodovini šolstva zavzema, in radi virov, iz katerih je črpal. Iz navedenih podatkov je razvidno, da je imel Novak skrbno v pregledu precej vsó literaturo, ki je doslej izšla in ki nudi gradivo za zgodovino šolstva pri nas, ter je zlasti izčrpal tudi vse obstoječe lokalne zgodovine naših mest, župnij itd., kar tudi navaja v uvodu. Dobro mu je služil pri tem delu tudi Slovenski biografski leksikon, kolikor ga je pač že izšlo. Nekaterim stranem rokopisa so pridejani dopolnjujoči lističi, ki kažejo poleg onih, iz katerih je pisec napisal ta čistopis po abecednem seznamu in ki jih ima njegova ga. vdova shranjena, vso občudovanja vredno pridnost pokojnega. To je tem

<sup>1</sup> Od tod ga pozna tudi pisec teh vrstic.

večja vrednost njegovega dela, ki bo prav dobro služilo nadaljnemu raziskovanju zgodovine šolstva in dočakalo — morda v izpopolnjeni obliki — tudi potrebno tiskano izdajo.

Preveliko nalogo bi si nadel, če bi hotel tu podrobno podajati kritično vrednost nabranega gradiva in presoditi njegovo obsežno vsebino, ker bi moral za njim pregledati in primerjati vse številne vire in vsa mesta, ki jih N. navaja. Ko bom se v kratkem pobavil z zgodovino našega šolstva, bom imel za to več prilike; doslej sem mogel to storiti le na par mestih, kjer se je izkazala avtorjeva točnost in vestnost.

Imenik tega učiteljskega seznama obsega dolgo vrsto 1185(!) šolnikov, ki so v preteklosti službovali na biv. Kranjskem do l. 1869, ko se je šolstvo pri nas prav za prav šele začelo razmikati in širiti, ker so prej prevladovale skromne enorazrednice, ki so se do danes razrastle že v prave ljudske prosvetne palače s številnimi učnimi močmi. Če pomislimo na te razmere in pa na dejstvo, da se je šolstvo začelo zakorenjevati šele s terezijansko šol. reformo in ljubljansko normalko pod našim Blažetom Kumerdejem kot ravnateljem (1775), potem bomo zgoraj navedeno število znali prav presoditi.

Novakovo delo prispeva dobrodošle podatke k zgodovini šolske organizacije in šolskih prilik v preteklosti na naših tleh ter nudi mnogo zanimivosti in značilnosti tako iz zgodovine šolstva kot za duševni obraz našega učiteljstva v preteklosti (n. pr. tuje učiteljstvo pri nas, zlasti iz bivše Avstrije in Češke, odlike, izobrazba in spisi, socialno in normalno življenje, stik z ljudstvom, dohodki in sredstva, napredovanje in nadaljevalni tečaji, izpiti, sodelovanje učiteljstva pri občinskem, cerkvenem in prosvetnem delu, pevsko in glasbeno udejstvovanje, obisk in organizacija učiteljskih pripravnic, zlasti v Ljubljani in Idriji, a tudi deloma v Celju, Gorici, Trstu, Reki, Beljaku, Mariboru in dr., zasebno, zlasti žensko šolstvo v Ljubljani, šolniki - pesniki, skladatelji, iznajditelji, domače učiteljstvo, zakonno šolstvo itd.).

Na podlagi Novakove Biografije sem napravil krajevni seznam šol in učiteljstva, kakor se je od časa do časa menjavalo po raznih krajih, ter ugotovil število 357 (tu so vključene tudi šole iz Primorja, kolikor se omenjajo) brez ljubljanskih, šentpeterske, šentjakebske in trnovske. Najstarejše in tudi najzanimivejše šole so bile poleg ljubljanskih še v Kamniku, Kranju, Idriji, Škofji Loki, Višnji gori, imeli pa so jih tudi Št. Rupert, Metlika, Vipava, Postojna, Ribnica, Krško itd. Najstarejši šolniki, ki jih navaja Biografija, spadajo v 13., 14. in 15. stoletje; to so večinoma duhovniki, ki so bili obenem učitelji na šoli nemškega viteškega reda v Ljubljani ter na šenklavški šoli. Bogat pa je imenik protestantskih šolnikov in onih iz dobe protireformacije vse do l. 1775, ko se ljudsko šolstvo pričenja umetno in sistema-

tičneje razvijati. Seveda je pri nekaterih, zlasti starejših, naveden »curriculum vitae« kratko in nepopolno, kar se bo morda kasneje lahko dopolnilo.

Če pomislimo, da danes kljub modernim šolskim poslopjem in številnemu učiteljskemu osebju, kljub natrpanim meščanskim šolam, gimnazijam ter strokovnim šolam z univerzo na čelu še nimamo enotne slike o našem šolstvu v preteklosti, bomo šele prav vrednotili pridno delo nadzornika Novaka. Res, da je sodobna gospodarska kriza izsušila že malone vse vire, namenjene višjim duhovnim interesom, in da nedostaje sredstev celo za najaktualnejše stvari na šolsko-vzgojnem polju. Pa sem vendarle mnenja, da bi se dalo še to in ono ustvariti na nekak organizacijski način in s polno stanovsko ali bolj poklicno zavestjo vsega učiteljstva, ki kot nosilec in negovalec duhá vendar ne sme utoniti v zgolj snovnih brigah in v goli borbi za življenjski obstanek. Najlepši zgled nam je lahko po svojem osebnem življenju in po pričujočem delu pokojni Josip Novak, ki ga je mikalo zaorati brazde v pozabljeno njivo naše duhovne preteklosti.

---

## Načrt za šolski muzej.

Vsako kulturno področje ima i take zgodovinske predmete, ki jih mora zbrati, da se ohrani živa in plodna vez s preteklostjo, njenimi napori in zakladi. Na svojem šolskem področju dosedaj še nismo prišli tako daleč, da bi si ustvarili tak strokovni dom, kjer bi se hranili in zbirali zgodovinski predmeti iz naše narodne šolske in vzgojne preteklosti. Ne gre tu le za šolsko-zgodovinski oddelek v zgolj arhivalnem smislu, kjer bi našel zbrano sedaj še raztreseno gradivo raziskovalec zgodovine našega šolstva z najrazličnejših vidikov. Taka ustanova nam marveč lahko postane važno tvorno središče in zrelišče preoblikovanja sodobnih šolskih teženj v duhu zdravih narodnih tokov, ki so se že pojavili pred nami, ter obenem kulturno zbirališče vseh najnovejših uspehov, nudeč pogled v najmoderneje poskuse in prave metode.

S kulturnim razmahom v lastni državi in z znanstvenim pedagoškim prizadevanjem na naši univerzi je prišel čas, da se povzpne-mo do izgraditve šolskega muzeja. Priliko, da si osnujemo tako kulturno ustanovo vsaj v skromnih začetkih, nam nudi Mestni muzej, ki se ustanavlja v Ljubljani in je namenil prostoren lokal tudi šolstvu. Po težnjah Mestnega muzeja naj bi šolski muzej prikazoval, v soglasju z ostalimi oddelki, bolj praktično - kulturno stran šolsko-vzgojne zgodovine kakor se je odigravala v Ljubljani in njeni okolici. Seveda bo z ozirom na to, ker bo to prvi večji poskus, da se ostvari šolski muzej pri nas, treba ob zbirkah misliti poleg ljubljanskega šolstva tudi na ostalo naše šolstvo vobče, kakor se je razvijalo v raznih dobah in napredovalo, ter se bo vzporedno z nakazano smerjo morala upoštevati tudi arhivalno - znanstvena. Tako bo Mestni muzej napravil naši šolski kulturi dvojno uslugo: po eni strani bo nudil obče zanimivo sliko šolskih prizadevanj pri nas vse do danes, hkratu pa bo s tem i znanstvenemu raziskovanju na tem torišču dana možnost solidnega začetnega osnutka za splošni in strokovni šolski muzej.

Ker bo v Mestnem muzeju odkazana Šolskemu muzeju prosto-rna soba, ne bomo v toliki zadregi, da je v doglednem času ne bi mogli primerno napolniti. Po zgledu drugih šolskih muzejev (Stuttgart, Paris, Lwów) bi naj i ljubljanski muzej obsegal zlasti knjižnico, ki naj bi hranila in zbirala knjige s pedagoško vsebino od prvih početkov naše šolske zgodovine do danes, učbenike (priročnike), ki so bili v rabi od najstarejših časov, zapuščinske knjižnice znamenitejših naših šolnikov ter vse danes raztreseno

slovstvo, zadevajoče šolstvo in vzgojstvo pri nas, posebno one, ki prikazujejo posamezna obdobja našega šolstva, pedagoške revije ter arhivalije, šolska poročila, programe, pesmarice, učne načrte in kar je podobnega. Pa tudi najnovejša učna sredstva poleg najstarejših, kolikor jih je še ohranjenih, zbirke šolskih izdelkov (risbe, naloge, ročna dela itd.). Staro in najnovejše šol. orodje, potrebščine, šol. črteži, modeli, obrazci, znamenitejša in originalnejša razredna oprava (vsaj v slikah), zemljevidi in raritete. V ta muzej spadajo dalje slike in fotografije šolskih poslopij, prostorov, znamenitejših naprav, šolskih vrtov, vzornih in poskusnih razredov, iger in igrišč, telovadnih predmetov, higienskih naprav in delavnic. In prav tako mape, statistične karte in pregledi, podrobni krajevni učni načrti, diplome in disertacije (vsaj najzanimivejše), dokumenti, naredbe, žigi in podobno.

Vse to bi šolski muzej zbiral v čuvanje in dajal na znanstveno razpolaganje ter marsikatero važno in zanimivo kulturno ostalino tako rešil propada. Razen tega pa bi nudil od časa do časa našim šolam primerne razstave s šolsko-vzgojnega področja učencem na raznih stopnjah in učiteljstvu vsakojakih strok. Postal bi lahko pravo središče in izobraževališče v metodičnem, psihološkem, organizacijskem in zgodovinskem pogledu. V ta namen bi zbiral najznačilnejše proizvode učencev (risbe, spisje, ročni izdelki, literarni poskusi, pa tudi statistični pregledi uspehov, higienskega stanja, socialnih razmer itd.), ki se sicer na posameznih šolah porazgube ali ne pridejo toliko do izraza. Šolskemu muzeju kličemo ob rojstvu: vivat, floreat, crescat!

---



**UPRAVNI VESTNIK SLOVENSKE ŠOLSKE MATICE**  
**V LETU 1935.**

---

**UPRAVNI ODBOR**  
**SLOVENSKE ŠOLSKE MATICE V LJUBLJANI**  
**ZA DOBO OD 1934 DO 1936**

(Izvoljen na XII. rednem občnem zboru dne 27. maja 1934.)

Predsednik: Dr. Karel Ozvald.

Podpredsednik: Fran Gabršek.

Tajnik: Dr. Stanko Gogala.

Blagajnik: Pavel Plesničar.

Odborniki: Fran Drnovšek,

Josip Jurančič,

Matija Senkovič,

Ivan Tomažič,

Albina Zavašnikova.

Namestniki: Anica Černejeva,

Dr. Simon Dolar,

Anton Kutin.

---

Društvo ima svojo pisarno v poslopiju I. državne deške osnovne šole  
na Ledini v Ljubljani, Komenskega ulica 19.



## **ŠTIRI NAREDBE PROSVETNE UPRAVE.**

### **Obvezna naročitev knjig Slovenske šolske matice.**

#### **I.**

O. N. br. 42.497.  
2. VIII. 1925.

Cast mi je javiti s prošnjo za nadaljno potrebno ukrenitev, da je g. minister prosvete s svojim odlokom O. N. br. 42.497 od 2. VIII. 1925. odredil, da je počeni s šolskim letom 1925./1926. za vsako tamošnjo osnovno in meščansko šolo naročitev izdanj Slovenske šolske matice obvezna.

Po pooblastilu itd.: Podpis.

(Razglašeno v bivši ljubljanski oblasti z razpisom z dne 13. avgusta, br. 10.266, v bivši mariborski oblasti z razpisom z dne 12. avgusta 1925., br. 7277/I. Fink, Zbirka V., str. 132.)

#### **II.**

O. N. br. 8384.  
7. II. 1928.

Predmet: Šolarske in  
učiteljske knjižnice.

---

V ljubljanski in mariborski oblasti so do nadaljnjega za vsako šolo obvezne knjige Slovenske šolske matice

O tem se obveščate itd.

Podpis.

(Razglašeno v bivši ljubljanski oblasti z razpisom velikega župana z dne 15. februarja 1928., br. 1393.)

#### **III.**

Kraljevska banska uprava dravske banovine.  
IV. No. 14.164/1.

V Ljubljani, dne 17. oktobra 1933.

Slov. Šolska Matica;  
obvezna naročitev.

Vsem sreskim načelstvom itd.

Kraljevska banska uprava opaža, da mnogo šol ne upošteva odlokov ministrstva prosvete (O. N. br. 42.497 z dne 2. julija 1925. in O. N. br.

8384 z dne 7. februarja 1928.), po katerih je naročitev publikacij Slov. šol. matice za osnovne in meščanske šole v dravski banovini obvezna.

Zaradi tega se pozivajo vsa upraviteljstva meščanskih in osnovnih šol, ki so črtale iz svojega proračuna postavko za knjige Slov. šol. matice, da se na te publikacije naroče, kritje zanje pa stavijo v prihodnji svoj proračun.

Sreska načelstva naj pri pregledovanju proračunov kraj. šol. odborov pazijo na to, da se bo ta odredba izvajala.

Tudi se opaža, da je zanimanje za ped. didaktične publikacije, ki jih izdaja Slov. šolska matica, med učiteljstvom v zadnjem času popustilo, vkljub temu, da je cena zanje izredno nizka in vkljub temu, da vsebujejo te publikacije marsikatero dragoceno navodilo za vzgojitelje mladine in naroda.

Kraljevska banska uprava upošteva gmotni položaj večine učiteljstva, vendar je mnenja, da je skoroda dolžnost učiteljstva naročiti zgoraj omenjene publikacije in s tem preprečiti, da bi ta zasluzna ustanova morala prenehati s svojim zaslužnim delom zaradi pomanjkanja števil naročnikov. Ta odlok naj sreska načelstva takoj dostavijo vsem upraviteljstvom osnovnih šol svojega področja.

Po pooblastilu bana,  
načelnik prosvetnega oddelka:

Josip Breznik, s. r.

#### IV.

Kraljevska banska uprava dravske banovine.

IV. No. 2255/1.

V Ljubljani, dne 24. januarja 1936.

Upraviteljstvom narodnih šol v dravski banovini.

Kraljevska banska uprava ponovno priporoča vsemu učiteljstvu narodnih šol, da se naroča na publikacije Slov. šol. matice, ker je tem publikacijam le na ta način mogoče vršiti svojo nalogo intenzivno in zahtevam časa primerno, in ker je vpogled v sodobne pedagoške smeri neobhodno potreben vsakemu učitelju.

Obenem se šol. upraviteljstva opozarjajo na to, da je naročitev omenjenih publikacij za šolsko učiteljsko knjižnico obvezna.

Sreska načelstva naj okrožnico dostavijo vsem upraviteljstvom svojega področja.

Po pooblastilu bana,  
načelnik prosvetnega oddelka:

Josip Breznik, s. r.

## **Poverjeniški okraji, poverjeniki in pregled članstva v letu 1935.**

1. Brežice. Poverjenik: Fran Bernetič, sreski šolski nadzornik. Članov: 66.
2. Celje in okolica. Poverjenik: Vekoslav Gobec, učitelj na deški osnovni okoliški šoli v Celju. Članov: 149.
3. Črnomelj. Poverjenik: Anton Radinja, sreski šolski nadzornik v Črnomlju. Članov: 41.
4. Dolnja Lendava. Poverjenik: Matej Mikuž, sreski šolski nadzornik v Dolnji Lendavi. Članov: 64.
5. Gornja Radgona. Poverjenica: Marija Pušenjak, učiteljica v Kapeli. Članov: 37.
6. Gornji grad. Poverjenik: Alfred Zehelj, učitelj v Gornjem gradu. Članov: 20.
7. Kamnik. Poverjenik: Julij Cenčič, šolski upravitelj v Kamniku. Članov: 54.
8. Kočevje. Poverjenik: Božidar Betriani, sreski šolski nadzornik v Kočevju. Članov: 100.
9. Konjice. Poverjenik: Rudolf Podlogar, učitelj v Konjicah. Članov: 42.
10. Kozje. Poverjenik: Vilko Zehrer, učitelj v Kozjem. Članov: 24.
11. Kranj. Poverjenik: Anton Sepaher, šolski upravitelj v Kranju. Članov: 25.
12. Krško. Poverjenik: Ivo Hrovat, sreski šolski nadzornik v Krškem. Članov: 56.
13. Laško. Poverjenik: Franjo Musar, šolski upravitelj na Zidanem mostu. Članov: 30.
14. Sv. Lenart v Slov goricah. Poverjenik: Fran Rogl, učitelj pri Sv. Lenartu. Članov: 37.
15. Litija. Poverjenik: Dragotin Rostohar, šolski upravitelj v Litiji. Članov: 55.
16. Ljubljana-mesto. Poverjenik: Pavel Plesničar, učitelj na I. deški osnovni šoli na Ledini. Članov: 67. — Drž. učiteljska šola: učiteljski: 24, učiteljske: 26, prof. zbor: 16, skupno članov: 66. — Akademiki: 17. — Skupno članov: 150.
17. Ljubljana-okolica, vzhodni del. Poverjenica: Jela Likarjeva, učiteljica pri Dev. Mar. v Polju. Članov: 61.
18. Ljubljana-okolica, zahodni del. Poverjenica: Albina Zavašnikova, učiteljica na Viču. Članov: 40.
19. Ljutomer. Poverjenik: Fran Karbaš, sreski šolski nadzornik v Ljutomeru. Članov: 71.



20. **Logatec.** Poverjenik: Karel Štravs, sreski šolski nadzornik v Logatcu. Članov: 37.
21. **Marenberg.** Poverjenik: Franc Mencej, šolski upravitelj v Vuhredu. Članov: 27.
22. **Maribor-mesto.** Poverjenik: Aleksander Alt, sreski šolski nadzornik v Mariboru. Članov: 49. — Drugih: 36. — Skupno članov: 85.
23. **Maribor-okolica, desni breg.** Poverjenik: Filip Podgornik, učitelj v Limbušu. Članov: 32.
24. **Maribor-okolica, levi breg.** Poverjenik: Leopold Šalda, učitelj v Krčevini. Članov: 59.
25. **Metlika.** Poverjenik: Anton Radinja, sreski šolski nadzornik v Črnomlju. Članov: 21.
26. **Mežiška dolina.** Poverjenik: Rudolf Šimon, učitelj v Tolstem vrhu pri Guštanju. Članov: 44.
27. **Murska Sobota.** Poverjenica: Olga Modic, učiteljica v Puconcih. Članov: 88.
28. **Novo mesto.** Poverjenik: Ljudevit Koželj, učitelj v Novem mestu. Članov: 41.
29. **Ormož.** Poverjenik: Ljudevit Belšak, šolski upravitelj, Velika Nedelja. Članov: 60.
30. **Ptuj.** Poverjenik: Davorin Šterk, sreski šolski nadzornik v Ptuj. Članov: 159.
31. **Radovljica.** Poverjenik: Rajko Gradnik, sreski šolski nadzornik v Radovljici. Članov: 58.
32. **Rogatec.** Poverjenik: Albin Podjavoršek, učitelj v Rog. Slatini. Članov: 18.
33. **Slovenska Bistrica.** Poverjenik: Andrej Stefanciosa, učitelj v Studenicah pri Poljčanah. Članov: 4.
34. **Slovenjgradec.** Poverjenik: Miloš Grmovšek, sreski šolski nadzornik v Slovenjgradcu. Članov: 46.
35. **Škofja Loka.** Poverjenik: Vinko Zahrastnik, sreski šolski nadzornik v Škofji Loki. Članov: 42.
36. **Smarje pri Jelšah.** Poverjenik: Leopold Smeh, šolski upravitelj, Smarje. Članov: 14.
37. **Šoštanj.** Poverjenica: Cilka Trobejeva, učiteljica v Šoštanju. Članov: 26.
38. **Vransko.** Poverjenik: Franjo Šega, šolski upravitelj v Gomilskem. Članov: 12.
39. **Zužemberk.** Poverjenik: Francè Mervar, šolski upravitelj v Zužemberku. Članov: 5.

Skupno število za l: 1935. priglašениh članov: 2000.

## Naznanilo.

Vsak član(ica) »Slovenske šolske matice« prejme pri svojem poverjeniku (poverjenici), t. j. tam, kjer je vplačal(a) članarino, za leto 1935. troje knjig, ki so:

1. Pedagoški Zbornik, XXXI. zvezek.
2. Hessen: Petnajst let sovjetskega šolstva.
3. Senkovič: Novodobno šolsko delo.

Po § 7. društvenih pravil plačajo stroške za pošiljanje knjig društveniki sami, zato pa naj poverjeniki te stroške primerno razdele na svoje člane in jih izterjajo od njih.

Po § 5. društvenih pravil je plačati letnino v prvi polovici vsakega leta. P. n. poverjeniki naj poskrbe, da pošljejo nabiralne pole in letnino odboru pravočasno, in to za vse svoje člane skupno, ker povzročajo posamezne pošiljatve odboru preveč posla. Nabiranje članov naj se prične že pri oddaji knjig in konča najkasneje meseca septembra, da moremo prihodnje knjige izdati pravočasno do konca l. 1936.

Letnina znaša 30 Din, za dijake 20 Din; ustanovnina je določena na 400 Din. Stari ustanovniki doplačajo enkrat za vselej 200 Din ali pa vsako leto polovico letne članarine, t. j. 15 Din.

Na nabiralnih polah naj se navedejo člani po abecednem redu krajev, kakor je to razvidno iz tiskanega imenika za l. 1930. Izvirnik obdrži poverjenik za svojo uporabo, prepis pa odpošlje blagajniku Slovenske šolske matice v Ljubljano.

Na naročbo brez denarja se odbor ne more ozirati. Pri naročbah posameznikov naj se označi vselej poverjeniški okraj.

Vsa pisma, denarne in druge pošiljatve je odpošiljati na naslov: »Slovenska šolska matica« v Ljubljani, Komenskega ulica 19. — Štev. našega čekovnega računa je 11.306.

V Ljubljani, meseca decembra 1935.

Odbor.



